VIGILIA

2010/12

PUSKÁS ATTILA: **Karácsonyi döbbenet**
JOHN TESTVÉR, TAIZÉ: **Mindenki barátai**

A Vigilia körkérdése: Ellenség – idegen – vendég – barát
Aszalós János, Babiczky Tibor, Balázs Zoltán, Berényi Dénes, Czigány György, Fabiny Tamás, Fabiny Tibor, Fecske Csaba, Győrffy Ákos, Halmai Tamás, Ittzés János, Kálmán Peregrin, Kenyeres Zoltán, Máté-Tóth András, Máthé Andrea, Mezei Balázs, Mispál Attila, Nacsinák Gergely András, Nemeshegyi Péter, Pomogáts Béla, Poszler György, Ritoók Zsigmond, Rónay László, Schweitzer József, Szabó Ferenc, Szőnyi Zsuzsa, Tomka Miklós, Várszegi Asztrik, Vasadi Péter, Vecsei Miklós és Vörös István válaszai

LUKÁCS LÁSZLÓ: A Gyermekben egyek 885

PUSKÁS ATTILA: Karácsonyi döbbenet – a János-prológus margójára 886
JOHN TESTVÉR: Mindenki barátai *(Posztós Ildikó és Thorday Attila fordítása)* 893
NEMES NAGY ÁGNES: Karácsony *(vers)* 897

A VIGILIA KÖRKÉRDÉSE

Ellenség – idegen – vendég – barát

Aszalós János *(matematikus)*, Babiczky Tibor *(költő)*, Balázs Zoltán *(politológus, közgazdász)*, Berényi Dénes *(fizikus)*, Czigány György *(költő)*, Fabiny Tamás *(evangélikus püspök)*, Fabiny Tibor *(irodalomtörténész, evangélikus teológus)*, Fecske Csaba *(költő)*, Győrffy Ákos *(költő)*, Halmai Tamás *(költő, kritikus)*, Ittzés János *(evangélikus püspök)*, Kálmán Peregrin *(ferences szerzetes, egyháztörténész)*, Kenyeres Zoltán *(irodalomtörténész)*, Máté-Tóth András *(teológus)*, Máthé Andrea *(esztéta)*, Mezei Balázs *(filozófus)*, Mispál Attila *(filmrendező)*, Nacsinák Gergely András *(ortodox pap)*, Nemeshegyi Péter *(jezsuita szerzetes, teológus)*, Pomogáts Béla *(irodalomtörténész)*, Poszler György *(esztéta)*, Ritoók Zsigmond *(klasszika-filológus)*, Rónay László *(irodalomtörténész)*, Schweitzer József *(ny. országos főrabbi)*, Szabó Ferenc *(jezsuita szerzetes, teológus)*, Szőnyi Zsuzsa *(író)*, Tomka Miklós *(vallásszociológus)*, Várszegi Asztrik *(püspök, pannonhalmi főapát)*, Vasadi Péter *(költő)*, Vecsei Miklós *(a Magyar Máltai Szeretetszolgálat alelnöke)* és Vörös István *(költő)* válaszai 898

SZÉP/ÍRÁS

MÓSER ZOLTÁN: Eljöttek a pásztorok, a regösök, az angyalok.
Nagy László karácsonyt idéző emlékei, versei *(tanulmány)* 955

A Gyermekben egyek

LUKÁCS LÁSZLÓ

A keresztény hagyomány szerint két ponton egyetlen ember személyébe sűrűsödik össze az egész emberiség: az emberi történelem kezdetén ott áll az első ember, Ádám, a történelem centrumában pedig a „második Ádám", Jézus. Bennük egyetlen személyben, mintegy modellként jelenik meg az egész emberiség egysége. Olyan egység ez, amely fölötte áll mindazoknak a korlátoknak, különbségeknek, szembenállásoknak, amelyek az egyes embereket — fajokat, vallásokat, kultúrákat, ideológiákat, politikai, gazdasági vagy akár katonai érdekcsoportokat — elválasztják vagy éppen egymás ellen fordítják. Az első emberről, Ádámról szóló elbeszélések szerint benne *még egy* volt az emberiség, ezért élhetett a teremtett világ érintetlen paradicsomi boldogságában.

Sokkal csodálatosabb azonban az „új Ádám" megszületése. A világ elsötétült az évezredek során. Nem azért, mert megsokasodott az emberiség. Az egysége bomlott meg. Elidegenedtek egymástól az emberek: egymással szembefeszülő egyéni- és csoportérdekek, ellenségeskedések és viszályok az idegenség, az ellenségesség, sőt a gyűlölet sötétjébe borították a történelmet. Ebben az éjszakában ragyog fel a betlehemi csillag. A Teremtő saját Fia születik a világra, hogy a benne emberivé vált isteni élet újra létrehozza az emberiség egységét.

Divatszó ma a globalizáció, egyetlen „globális faluvá" lett a világ. A történelemben először talán most érik meg az a felismerés, hogy az emberiség egyetlen egységet alkot, minden érdekellentét, idegenség és ellenségeskedés közepette is. Az egymástól elszigetelten élő, egymással hadakozó magányos monádok életképtelenek. Az embernek csak akkor van jövője itt a földön, ha nemcsak a környezetét próbálja megóvni önmagától, saját mohóságától, hanem törekszik az emberiség őseredeti egységének helyreállítására, őrzésére, erősítésére. A 17. századi költő, John Donne igazát aligha lehet elvitatni: „Senki sem sziget."

A darabokra töredezett emberiségbe Isten szeretete oltódik be az Újszülöttben, hogy egyetlen emberi lényben tökéletes egységre léphjen vele, és ezáltal megteremtse az emberiség egységét is. Ő az „új Ádám", aki új irányba fordítja a történelmet. Általa lehetővé válik, hogy egyesek és népek humánusabb, emberibb emberré legyenek: közönyös idegenekből, marakodó ellenségekből egymás testvéreivé — az Ő testvéreiként, Atyjának gyermekeiként. Fénye még a sötétben világít, de éppen így válik a világ Világosságává.

PUSKÁS ATTILA

Karácsonyi döbbenet

A János-prológus margójára

Az Ige testté lett

1965-ben született. 1990-ben szentelték pappá, Rómában a Gergely Egyetemen filozófiából, Budapesten teológiából doktorált. Jelenleg a PPKE Hittudományi Karának dogmatika professzora, a Vigilia munkatársa. Legutóbbi írását 2010. 6. számunkban közöltük.

A János-evangélium prológusa döbbenetből született. Az emelkedett, ünnepélyes stílus, a javarészt szinte tőmondatokra csupaszított, sűrű, súlyos kijelentések sorjázása, a meg-megismételt kulcskifejezések sajátos ritmusa egy szent titok által lenyűgözött ember döbbenetét érzékeltetik. Valakiét, akinek a lélegzete is eláll attól, amiről beszél, valakiét, aki keresi a megfelelő szavakat, s miután rájuk talál, örömében kimondja, ízlelgeti és ismételgeti őket. A János-evangélium nyitánya annak a keresztény közösségnek az örvendező döbbenetéből született, mely Krisztusnak, mint a megtestesült Igének énekelte himnuszát. A Logosz-himnusz az egyház döbbenetéből született a megtestesülés titka felett, az egyház ünnepi és elragadtatott hitvallását fogalmazza meg válaszként arra, ami Jézus Krisztusban történt, és ami őáltala lett osztályrészünk: Isten jóságos alászállása megtestesült Igéjében a mi fölemelkedésünk Istenhez. Ez a hódoló, örvendező, elragadtatott döbbenet visszhangzik az egyház századokat átívelő karácsonyi liturgiájában, amikor a szent titok szemlélésekor — „megtestesült a Szentlélek erejéből Szűz Máriától és emberré lett" — letérdelünk, majd megvalljuk: „Az Ige megtestesülésének titka által dicsőséged új fénye ragyogott föl nekünk, hogy midőn látható alakban ismerjük meg a láthatatlan Istent, a láthatatlan világ szeretetére gyulladjunk általa." A teremtésben, a szövetségkötésekben, az ószövetségi választott nép történetében ismét és ismét felfénylő isteni dicsőség most egészen új módon, túláradó fénnyel ragyog fel a Názáreti Jézus emberi arcán, sugárzik át emberi életének alakján.

Az Ige megtestesülése és a testté lett Ige szolgálata

„És az Ige testté lett" (Jn 1,14). A hallatlan, titokzatos esemény, melyet ez az egyszerű tőmondat a prológus csúcspontján megvall, a csodálkozó ámulat forrása, mely belengi az egész evangéliumot. Ehhez hasonló mélységű megilletődöttség és döbbenet fogja el a János-evangélium szerzőjét, amikor a lábmosás jelenetét örökíti meg. Ünnepélyes, emelkedett hangon foglalja össze Jézus küldetését, érzékelteti annak csúcspontjára jutó kegyelmi pillanatát — „Jézus tudta, hogy elérkezett az óra, amikor a világból vissza kell térnie az Atyához, mivel szerette övéit, akik a világban maradtak, mindvégig szerette őket" (Jn 13,1). Aztán itt is nagyon egyszerű, rövid mondatok sorjáznak egymás után: „Mégis fölkelt a vacsora mellől, levetette felsőruháját, fogott egy vászonkendőt, és maga elé kötötte. Aztán vizet öntött egy mosdótálba, mosni kezdte a tanítványok lábát, majd megtörölte a derekára kötött kendővel" (Jn 13,4–5).

Szinte tapintható az evangélista döbbenete. Aprólékos részletességgel írja le azt, amit Jézus tesz. Elidőzik a cselekménynél, a saját és az olvasó szívébe vési, amit lát, igyekszik felfogni a teljesen váratlant és szokatlant: Az Úr és a Mester mint egy szolga, rabszolga, lehajol és megmossa övéi lábát. Az Ige testté levése és a testté lett Ige szolgálata — mindkettő Isten ámulatba ejtő meglepetése, megdöbbenést kiváltó újdonsága. Az Ige alászállása a földi-emberi „testbe", az Ige lehajlása a tanítványok poros lábához — ugyanaz a gesztus, ugyanaz a „földközelség", a földre alászállás a földig lehajlásban folytatódik. A mindvégig elmenő szeretet nem torpan meg félúton: ami a megtestesülésben elkezdődött, az továbblendül egészen a már nem fokozható beteljesedésig, a mélypontig. Az Ige már a megtestesülésben „letette felsőruháját", mintegy hátrahagyta isteni dicsőségét az Atyánál, felvette a szolga alakját és megkezdte megtisztító, megmentő szolgálatát.

Megtestesülés és lábmosás

Megtestesülés és lábmosás: mindkettőben ott van az isteni „mégis". A prológusban csak rejtetten, de valóságosan: az örök Ige kezdettől Istennél van, öröktől fogva kapcsolata van Istennel, maga is Isten, egyszülött Isten, világosság és élet, *mégis* testté lesz és felüti sátorát a sötétség és halál uralmának kiszolgáltatott emberiség történelmében. „*És* az Ige testté lett …" — az „És" kötőszó burkoltan hordozza a „mégis" logikáját, feszültséggel teli tartalmát. A lábmosás leírásában kifejezetten is megjelenik ez a „mégis": „*Mégis* fölkelt a vacsora mellől…" Annak ellenére, hogy tudta, az Atya mindent a kezébe adott, jóllehet jól tudta, Istentől jött és Istenhez tér vissza, dacára Júdás árulói szándékának, noha Ő valóban Úr és Mester, *mégis*, mindennek ellenére rabszolga módjára megmossa a tanítványok lábát.

Belefoglalás és önkifejezés

Megtestesülés és lábmosás: mindkettő belefoglalás és önkifejezés. A lábmosás jézusi tette a testi gesztus nyelvéhez tartozik, és különleges intenzitású jel. Jézus ebbe a kiemelkedő gesztusába sűrítette bele egész küldetését, foglalta bele önmagát, fejezte ki az Atya magatartását és adott példát a tanítványoknak. A lábmosás testi beszédét az Ige megtestesülése, testté válása tette lehetővé. Az örök Ige megtestesülvén a Názáreti Jézus konkrét emberi életébe foglalja bele fiúi és isteni létének teljességét, s lesz a történelmi emberi létezés kereteiben az Atya teljes önkifejeződése. Az Ige valóban testté, hússá lett — azaz a törékeny, korlátozott, szenvedésnek kitett, megkísérthető és halandó emberi létformában éli meg az Atyával való páratlan istenfiúi kapcsolatát, s önnön emberi természetében „egzegetizálja", teszi ismertté, nyilvánítja ki megtestesült Szóként az Atyát (Jn 1,18). Jézus az Atya testté vált Szava, vagyis emberi életének minden tettével, gesztusával, szenvedésével, egész jelenlétével és magatartásával kinyilatkoztat, Ő maga az Atya hozzánk intézett végső Szava, Kinyilatkoztatása. Teste, vagyis konkrét, történeti emberi egzisztenciája az Ige kinyilatkoztatásának nyelvtana, melynek közegében érthetővé válik számunkra az isteni Üzenet tartalma. A „testnek" ez a beszédmódja, az emberi élet

cselekedeteinek és eseményeinek ez a „testi" nyelve mindenki számára érthető.

Az isteni és emberi természet összekapcsolása

„És az Ige testté lett és közöttünk ütötte fel sátorát" (Jn 1,14). Megdöbbentő újdonság. A megtestesült Ige Teremtő és teremtmény, szellem és anyag, a szent Isten és a bűn uralta világ között feszülő különbséget, már-már szakadékot hidalja át saját szent istenemberi valóságában. Ahogy Hitvalló Maximosz tanítja, már maga az ember is összekötő kapocs *(szündeszmosz),* mert létében egységbe fonódik a szellemi és az anyagi valóságtartomány. Rahnerrel szólva, az emberben az anyag öntranszcendenciája a szellemi létezésbe torkollik, a lényege szerint korlátolt testi-anyagi a lényege szerint végtelenbe feszülő szellemi létmód irányában felülmúlja önmagát. Az ember megtestesült szellem és szellemi természettel áthatott test. Az Ige megtestesülésében ilyen emberré lesz, magára veszi a teljes szellemi lélek és anyagi test egységében álló emberséget. Az örök Ige, aki maga Isten, öröktől fogva az Atya-Istennel kapcsolatban élő egyszülött Isten, a teremtetlen isteni természettel összekapcsolja a teremtett emberi természetben egyesült szellemi és anyagi valóságot, hogy Üdvözítőként a bűn és a halál sötétjéből az isteni élet világosságára vezesse. Hallatlan újdonság ez, Isten nem várt meglepetése, melyre sem az Ószövetség, sem az emberi bölcsesség nem számított, de talán titkon vágyakozott.

Ószövetségi előzmények és újdonságok

Kétségtelen, hogy a prológusban megjelenő Igéről tett hitvallás hátterében részben az Isten hatékony, teremtő, prófétai, kinyilatkoztató, üdvöt adó, törvényi szaváról szóló ószövetségi szövegek állnak (Zsolt 33; 147; 107; 119; Iz 40; 55; Bölcs 9; 16; Jer 1–2; MTörv 32), részben az Isten bölcsességéről, s ezzel összefüggésben a Tóráról szóló bölcsességi irodalom található (Péld 1,20–33; 8–9; Sir 24; Bölcs 7,22 k; 9,1k; Bár 3,9 k). Sok a párhuzam a prológusban szereplő Ige, valamint Istennek az Ószövetségben megjelenő hatékony beszéde, szava (életet és világosságot ad; Istentől jön és hatékonyan működik) és bölcsessége (préegzisztens ideális léte van, *monogenész,* Isten dicsőségének kiáradása, Istentől jön és vele marad, Izraelben ütötte fel sátorát) között. Ugyanakkor a János-evangélium nyitányának üzenete lényegi pontokon töri át az Isten szaváról és bölcsességéről szóló ószövetségi gondolatokat.

Személyes valóságú Ige

Az első nyelvileg is megmutatkozó újdonság, hogy míg az Ószövetségben mindig *Isten beszédéről, szaváról, igéjéről* van szó *(dabar Jahve, logosz küriú),* s nem önmagában *az Igéről,* addig a János-prológus nem általában Isten igéjéről, szaváról beszél, hanem önállósult formában, egyszerűen csak *az Igéről (ho logosz).* E nyelvi újdonságnak a teológiai tartalma az, hogy a megtestesülésben immár nem az irodalmilag megszemélyesített isteni szóról vagy bölcsességről, mint az isteni erő, cselekvés, gondviselő terv, tulajdonság foglalatáról van szó, hanem magáról az Igéről, mint önálló valóságú, személyes létezőről. Isten logosza, vagyis értelmes szava nemcsak a kozmosz harmonikus rendjének, a létezők érthető szerkeze-

tének, a megismerés és az értékek világának alapelvét jelenti, hanem mindezeket megelőzően Isten személyes Szavát, az Igét személyesen, kiben Isten önmagát kimondja és kinek valóságába mindent belefoglal.

Az Ige egyedülálló isteni mivolta

Erről a személyes valóságú Igéről jelenti ki a himnusz szövege, hogy Isten (1,1; 1,18). Ez a második újdonság az ószövetségi előzményekhez képest. Noha az Ószövetségben az Isten szava és Isten bölcsessége szorosan Istenhez tartozik, és minden teremtményt felülmúló méltósággal rendelkezik, az Ószövetség sohasem mondja Istennek *(theosz, él/elohim)* sem az Isten szavát, sem az Isten bölcsességét. A János-prológusban az Ige egyedülálló isteni mivolta *(monogenész theosz)* abban mutatkozik meg, hogy egyedül ő látja/ismeri az Atyát (az Atya keblén nyugszik), s egyedül ő nyilatkoztatja ki. Az Isten-Ige az igazi világosság minden ember számára, mert az Isten, az Atya világosságát hordozza és sugározza (vö. 1,4.9.14). A Krisztus-esemény szükségessé tette magának az „isteni létnek, természetnek" az újraértelmezését. Jézus megtestesült Igeként és Fiúként az isteni életet, létet, cselekvést és küldetést nem önmagából meríti és nem önmagáért éli. Nem önmagában Isten, hanem az Atyából forrásozva és az Atyára irányulva. A prológus szerint az Igének lényegileg az Atya-Istenre irányuló léte van (Jn 1,2: *prosz ton Theon),* ahogy a megtestesült Igének is (Jn 1,18: *eisz ton kolpon tú patrosz* — az Atya keblére hajló), aki ezt a relacionális isteni létet a szolga alakjában éli a földön, a teremtményi létezés korlátai között. A János-evangélium tanúsága szerint az Atya és a Fiú-Jézus kölcsönös viszonyban állnak egymással: egymást kölcsönösen megdicsőítik, tanúsítják, kinyilatkoztatják, ismerik. Ez a kölcsönösség arról árulkodik, hogy nemcsak Jézus fiúi léte érthetetlen az Atya nélkül, hanem az Atya istenségéhez is lényegileg hozzátartozik a Fiú. A kölcsönös viszonyulásban megvalósuló és fennálló isteni lét, természet és élet lényegileg új tartalommal tölti meg a vallások, a filozófia és az Izrael által használt „Isten" szót.

Isten jelenlétének új szentélye

E személyesen létező Isten-Logoszról hirdeti az evangélium nyitánya, hogy testté lett. Itt leljük meg a prológus harmadik döntően új üzenetét nemcsak az Ószövetséghez, de a görög filozófiához képest is. Sem az isteni bölcsességről, sem az isteni szóról nem olvassuk az ószövetségi írások egyetlen helyén sem, hogy testté lett volna. A bölcsességről legfeljebb annyit mondanak a szövegek, hogy helyet keres magának a földön, felüti sátorát Jákobban (azaz Izrael körében), betér a szent lelkekbe, de azt nem, hogy „testté lett". Ez az Ószövetségben teljesen ismeretlen megfogalmazás, ez a hellenista filozófiák logosz-spekulációi számára teljesen idegen és érthetetlen állítás, ez az új és eredeti nyelvi fordulat egy új és eredeti, egyszeri történeti eseményt tesz szóvá. Az Isten-Ige testté lett Jézus Krisztusban, azaz egy konkrét emberi egzisztencia (test) mindenestől Isten kinyilatkoztatásává, Isten minden emberhez intézett Szavává, önkinyilatkoztatásává, önkifejezésévé lett. Az Ige testté

lett és közöttünk lakozott, szó szerint „közöttünk ütötte fel sátorát" (Jn 1,14). E kifejezésmód is kapcsolódik az ószövetségi tradícióhoz, mely szerint Isten a szent sátorban (Kiv 25,8–9), népe körében, a Törvényben (Sir 24,7–13) és a jeruzsálemi templomban lakozik, itt mutatkozik meg dicsősége (Kiv 24,15–16; Ez 44,4). Isten közelségének, jelenlétének a kifejezése a sátorozás képe. A prológus üzenetének meghökkentő újdonsága, hogy Jézus Krisztus, a megtestesült Ige testi-emberi mivolta az Isten jelenlétének új és minden eddigi közelséget felülmúló temploma a földön, a régi szentélyt felváltó végső és igazi szentély, amelyben láthatóvá vált számunkra az Isten-Ige dicsősége.

Ez az újdonság, Isten nem várt meglepetése az oka annak a döbbenetnek, mely a prológus szerzőjét és az egyházat elfogja szemlélve a megtestesülés titkát. Magával ragadó és ujjongó döbbenet ez. Azé az ámulatba eső emberé, aki megsejti az esemény mögött Isten cselekvésének logoszát, a mérhetetlen isteni bölcsesség és szeretet logikáját.

Idegenekből barátok

Világosság és sötétség

Az sejti meg Isten szeretetének a mélységét és döbben meg igazán, aki csak egy pillanatra is felméri azt a közeget, ahová az Ige érkezik, amibe a Szó egészen belebocsátkozik. A prológus szerzője az egyházzal együtt ezt teszi. Elcsodálkozik a sötétség ellenálló erején, s még inkább megdöbben az isteni szeretet túláradó, szelíd hatalmán. Már a Logosz-himnusz érzékelteti a Világosság és sötétség küzdelmének fokozódó drámai feszültségét, melyet az evangélium majd lépésről lépésre kibont. A nyitány háromszor is megismétli az elutasítást: „A világosság világít a sötétségben, de a sötétség nem fogta föl" (1,5); „(Az Ige) a világba jött, a világban volt, általa lett a világ, mégsem ismerte föl a világ" (1,10); „A tulajdonába jött, de övéi nem fogadták be" (1,11). A szerző számára érthetetlen ez a *mégsem*: az Ige fénye világít, de mégsem vezet fölismerésre; a teremtett világ általa lett, mégsem ismeri fel őbenne végső eredetét; az emberek is az övéi, mégsem ismerik el őhozzá tartozásukat, és nem fogadják be fényét. Ezzel az egyre érthetetlenebb *mégsem*-mel áll szemben az isteni *mégis*: bár nagy a sötétség, erős az elutasítás, idegennek tekintik az Igét az istenes élettől elidegenedettek, mégis felüti közöttük sátorát, árasztja az istenismeret és élet fényét. Ahogy az utolsó vacsorán az árulásra készülő és a sötétségbe merülő Júdásnak is megmossa a lábát, elkölti vele a húsvéti vacsorát, s adja neki Eucharisztiáját (13,2–4; 13,30). Az elutasító *mégsem* ellenében az isteni *mégis* a mérhetetlenül nagyobb súlyú. A megtestesülés távolságokat/különbségeket átívelő hídjai között a szent Isten és a bűnös ember közötti szakadék felett épített híd az, amely a legmélyebb döbbenetet váltja ki: az ártatlan Isten nem vonakodik belebocsátkozni a sötétség uralta világba.

A sötétség tartománya

A sötétség tartománya a tudatlanság/hazugság és a bűn/halál birodalma. Ide érkezik az Ige, aki az Igazság és az Élet. Meggyőzni jön Isten és ember igazságáról, bevezetni az isteni életbe. A szeretet útján érkezik, mindvégig megmarad a szeretetben, megtanít szeretni és élni az igazságban. Egyedül ez a szeretet tudja szétoszlatni az emberi értelem és szív homályát. Az emberi értelemre könnyen ráborul a sötétség. A drámák, kudarcok, próbatételek alatt, vagy éppen a jólét, a sikerek és nagy teljesítmények közepette egyszer csak eltűnik az ember elől Isten arca, összezavarodnak benne az Istenarc vonásai. Nyomasztó tekintélynek, vetélytársnak, az emberi sorsot közönyösen szemlélőnek, a világból visszavonulónak, fölöslegesnek, kártékonynak, egyenesen rosszakarattal gyanúsíthatónak, távoli idegenségnek, személytelen világfolyamatnak, manipulálható házi istenségnek, s ki tudja, még mi mindennek nem tekinti Őt. Aztán kiábrándul belőle, lázad ellene, igyekszik megszabadulni tőle, közömbössé válik vele szemben. Az európai szellemtörténet utóbbi évszázadai töméntelen bemutatták ennek az elsötétedésnek a különböző fokozatait. A sűrű sötétség után ma inkább homály uralkodik. Vajon a pirkadat előtti vagy az esti szürkület homálya-e?

Idegenség

A sötétség könnyen befészkeli magát az emberi szívbe is, és szeme előtt hamar elsötétül önmaga és embertársa arca. Végtelenbe feszülő végesként az embernek nehéz feladat kiállnia a létezésével járó próbára tettségét. Önmaga túlbecsülése és alábecsülése között ingadozva a szíve könnyen felfuvalkodik, vagy éppen beszűkül. Hajlamos rá, hogy végességéről tudomást nem véve istenítse önmagát, vagy éppen ellenkezőleg, végességébe belemenekülve zárójelbe tegye végtelenbe feszülő lendületét. Az is gyakorta megesik vele, hogy kétségbeesik léthelyzete miatt, megrémül végtelenbe tartó végessége láttán. Az értelem és a szív elsötétedése pedig elidegenedéshez vezet. A sötétben járó bizonytalan, fél, nem látja sem önmaga, sem a másik arcát. Belebotlik a tárgyakba, ellenséget sejt a másikban. A sötétség birodalma idegenség: az ember számára idegen lesz a másik és önnönmaga is. Az atyai háztól eltávolodva idegen országba jut, hol minden egyre idegenebbé válik számára (Lk 15,11–16).

Az Ige alászállása a mélypontra

A megtestesüléssel az Ige belebocsátkozik ebbe az idegenségbe. Utána megy az idegenbe szakadtnak, alászáll az elidegenedés mélypontjára jutotthoz, a halál sötét árnyékában ülőhöz, hogy haza vezesse, haza az atyai házba, ahol megbocsátás, testvéri egymásra találás és ünnep van. Haza vezetni jön Isten örömébe. A megtestesült Ige mindenekelőtt az értelem sötétségét oszlatja szét azzal, hogy felragyogtatja a helyes istenismeretet. Szavaival, de egész emberségével, a test nyelvén is tanítva mutatja meg az Atya arcát, nyilatkoztatja ki Istent. Már maga a megtestesülés is kinyilatkoztatás, Isten meglepetése az emberiség számára. Arról az Istenről beszél, aki mindenhatóságában megteheti, hogy gyengeséget öltsön magára, kinek lelki nagysága elegendő ahhoz, hogy szenvedést vállaljon, dicsősége, hogy az általa teremtett világban az utolsó helyet

foglalja el. Istent nyilvánítja ki, aki úgy nagyobb mindannál, ami csak elgondolható, hogy belesimul az egészen kicsibe, a töredékes emberi létezés formájába. Az a valaki, akinél nagyobb nem gondolható el, egészen hozzánk kicsinyíti önmagát. A megtestesülés arról az Istenről beszél, aki úgy tud szeretni, hogy valóban az ő sorsává lesz az, ami velünk történik: örömünk az ő öröme, fájdalmunk az ő fájdalma, halálunk az ő testben elszenvedett halála. A megtestesülés Istent nyilatkoztatja ki, aki mérhetetlen szeretetében isteni életét adja nekünk, és engedi, hogy mi is megajándékozhassuk szeretetünkkel. A megtestesült Ige ezzel az igazsággal világítja be az emberi értelmet és szívet. Nemcsak minden embert, de minden emberi léthelyzetet is bevilágít jóságos fényével. Testi szenvedésében, igaztalan elvettetésében és halálában alászállt az emberi létezés drámájának mélypontjára. Teljes súlyával megtapasztalta a sötétség hatalmát, de a mélyponton is világított szeretetének igazságával. A testté lett Ige testi föltámadásával kivezető utat mutat a halál sötétjéből. Mindvégig elmenő szeretetével föltárja Isten és az ember titkának mélységét, alázatával meg tudja győzni a gőgjében felfuvalkodott, a kicsinyhitűségében összeszűkülő vagy reményvesztésében kétségbeeső szívet. Üdvözítő igazságával hitet, reményt és szeretetet ébreszt. Társul maga mellé vesz, s velünk zarándokló barátként elvezet az Atyához, akivel megtanít együtt szeretni. Megtanít arra, hogy az Atyával együtt örüljünk az atyai ház ünnepi asztala körül ülőknek, az idegenségből hazatérteknek, az Atya fiainak és leányainak, Barátunk barátainak (Lk 15,25–32).

„Barátaimnak mondalak benneteket…”

Az Ige a sötétségnek és az idegenségnek a világába bocsátkozik bele, amikor testté lesz. Az idegenség és a sötétség tájaira ereszkedik alá, de övéihez jön, akik őhozzá tartoznak már a teremtéstől fogva. Nem idegen tőle *az ember*, és semmi, ami a teremtett emberi léthez tartozik. A saját képére alkotott emberhez érkezik, hogy képmását megtisztítsa, meggyógyítsa, felemelje. Éppen az idegenséget akarja megszűntetni, az ember elidegenedettségét Istentől, a másiktól, önmagától. Igazságával-szeretetével fényt gyújt az értelem és a szív sötétségében. Az ember előtt felderenghet ismét Isten jóságos arca, az embertárs és önmaga igazi arca: Isten Atya, a másik ember testvér, s mint én magam is, gyermek és a Fiú barátja. „Barátaimnak mondalak benneteket, mert amit hallottam Atyámtól, azt mind tudtul adtam nektek” (Jn 15,15) — mondja Jézus az utolsó vacsorán. Ez küldetésének összefoglalása. Az Ige azért lett testté és ütötte fel sátorát közöttünk, hogy az Istentől elidegenedettekből Isten gyermekei és barátai, az egymás számára idegenekből testvérek legyenek. Akik befogadják a megtestesült Igét, azok hatalmat kapnak erre az újjászületésre, elkezdenek az Igazságban járni és övék lesz az Élet (vö. Jn 1,12).

JOHN TESTVÉR

Mindenki barátai

Philadelphiában született. 1974-ben csatlakozott az ökumenikus Taizéi Közösséghez.

Miben áll a keresztény hit jellegzetessége? Bár az emberiség vallási kérdéseire ad választ, a Jézusban való hit más és több, mint bármelyik vallás, amennyiben azok a lét egy sajátos területére korlátozódó hitet és gyakorlatokat jelentik, egy konkrét térre és időre lehatárolva. Több a személyes lelkiségnél is, bár a nap 24 órájára megadja életünk vezérfonalát. Pontosabban úgy is fogalmazhatnánk, hogy a keresztény hit azt jelenti, ahogyan együtt élünk másokkal, feltéve, hogy nem korlátozzuk azokra, akiket személyesen ismerünk, és akikkel jól érezzük magunkat. Az életnek ezt a megosztását a görög nyelv a *koinónia* szóval jelöli, amelyet „testvériségnek" vagy „közösségnek" fordítunk. Az Újszövetség összes írása közül János első levelének prológusa (1Jn 1,1–4) magyarázza meg legjobban e fogalom gazdag jelentését. Azoknak írva, akik az első nemzedéket követően léptek a keresztény közösségbe, a szerző nem úgy szól Jézus Krisztusról, mint egy emberről a sokak közül, hanem mint aki „az Élet", „az Élet Igéje" vagy „az örök Élet". Más szavakkal: benne Isten saját Élete teljesen érzékelhető módon belépett az emberi történelembe. És így folytatja: „Amit láttunk és hallottunk, azt hirdetjük nektek is, hogy ti is közösségben *(koinónia)* legyetek velünk. Mi ugyanis közösségben *(koinónia)* vagyunk az Atyával és az ő Fiával, Jézus Krisztussal. Ezeket azért írjuk nektek, hogy örömünk teljes legyen" (1Jn 1,3–4).

Közösségben Istennel és embertársainkkal

Az Élet nekünk adott Igéje *koinóniát* — vagyis az élet megosztását, szolidaritást — teremt azok között, akik azt befogadják. És ez az egymással osztozó élet nem pusztán emberi valóság, hiszen nem csupán érzelmeken vagy a résztvevők jószándékán múlik. Nem, hanem Isten saját életében való részesedés, abban a közösségben, amely Krisztust egyesíti azzal, akit az egy Lélek egységében Abbának, vagyis Atyjának hív. Végül Szent János azt is kijelenti, hogy ez a hívők között és Istennel megosztott élet az igazi és tökéletes öröm forrása. És ha ez így van, akkor nem azért van-e, benne az emberi szív legmélyebb vágya nyer kielégülést: hogy szeressenek és szeressünk a tér és az idő minden korlátja nélkül?

Így a „másokkal való élet", amelyre Jézus hív bennünket, minden emberi képzeletet felülmúlóan mélyebb és átfogóbb, hiszen végső soron Isten saját lényegében és létében gyökerezik.

Ha a krisztusi üzenet lényegéből az következik, hogy közösségben élünk Istennel és embertársainkkal, akkor az a tény, hogy a keresztények közösséget alkotnak, hitük számára elsődlegesen fontos. Az egyház sokkal több, mint pusztán olyan hely, ahol a Jézustól származó Örömhírt fölfedezik, magukévá teszik, egyre mélyebben megértik és ünneplik. Az egyház léte maga is megkülönböztetett kifejeződése az Örömhírnek. Krisztus követői nem pusztán templomba *járnak* vagy egyházhoz *tartoznak*; csak annyiban keresztények, amennyiben *ők*

maguk az egyház, akiket Isten gyűjt össze arra, hogy Fia nyomába szegődjenek. Amikor Szent Pál az egyházat Krisztus Testének nevezi, a feltámadt Úr folyamatos történelmi jelenlétére utal, aki arra hív mindenkit, hogy engesztelődjenek ki Istennel és egymással. Az egyház egyrészt eszköze Isten folyamatos tevékenységének a világban, másrészt szükségszerűen tökéletlen jele e műnek. A II. Vatikáni zsinat tömör megfogalmazása szerint az egyház „Krisztusban mintegy szentsége, azaz jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egységének" (Konstitúció az Egyházról, *Lumen gentium,* 1).

Mit jelent „egyháznak lenni" ebben az értelemben? Bár az Újszövetség és a keresztény hagyomány sokféle képet és fogalmat kínál, hogy megvilágítsa e kérdést, Taizében az a meggyőződésünk alakult ki, hogy a *barátság* fogalma különösen is segítségünkre lehet. A keresztény hit egyik legvilágosabb kifejezése nem a barátság világot átszövő hálója-e, hiszen Krisztus barátaiként egyúttal Isten barátaivá is leszünk? Jézus életétől és tanításától ihletve a keresztények arra hivatottak, hogy mindenkivel *barátkozzanak*, és *barátai legyenek* mindazoknak, akik hívásukat elfogadják.

Vendégszeretet

Konkrétan ez azt jelenti, hogy a keresztény közösség egyik alapvető feladata a *vendégszeretet* gyakorlása. Ismeretes, hogy a görög nyelvű újszövetségi iratokban a vendéglátást a *philoxenia* szóval illetik, ami szó szerint az „idegenek baráti szeretetét" jelenti; manapság viszont a barátok és a rokonok befogadását értjük vendéglátáson. A legtöbb ősi kultúra szent kötelességnek tartotta, hogy az átutazó idegennek élelmet és hajlékot nyújtson. E rendelkezés azokban a mítoszokban jelenik meg, amelyekben emberi formát öltött istenek földre szállásáról olvasunk, akik befogadást kérnek az embertől. E motívum a bibliai hagyományban is megtalálható, mégpedig ahol arról a három isteni küldöttről olvasunk, akik Ábrahámhoz érkeznek és bejelentik neki fia születését (Ter 18,1–16). Ennek visszhangját a Zsidókhoz írt levélben találjuk: „Ne feledkezzetek meg a vendégszeretetről, mert általa egyesek tudtukon kívül angyalokat fogadtak be szállásra" (Zsid 13,2).

Jótékonysági intézmények létrejötte

A korai keresztények különösen a hittestvéreik iránti vendéglátást gyakorolták. A gyakori látogatások során egyre erősödtek a kapcsolatok a különböző helyen élő közösségek között. E gyakorlat úgy kiszélesedett, hogy visszaélések is történtek; ókeresztény írásokban figyelmeztetéseket találunk azokkal a látogatókkal kapcsolatban, akik hosszasan elidőztek valakinél, csakhogy kihasználják az ingyenes szállás és koszt lehetőségét! A vendéglátás e gyakorlatát legfőképp a monasztikus szerzetesi közösségek őrizték, elsődlegesen más szerzetesi közösség tagjai felé nyitottan, másodlagosan mindazok felé, akik egy időre a szerzetesi életbe akartak bekapcsolódni. Ahogy a látogatók száma megnövekedett, a közösségek érthetően arra kényszerültek, hogy a vendégfogadást úgy szervezzék meg, hogy az ne zavarja a monasztikus élet mindennapi ritmusát. A látogatókat a

xenodocheia vagy *hospitia* helyiségeiben fogadták, az egyik szerzetes felügyeletével működő vendégházban. Itt találjuk a keresztény vendégfogadás intézményesülésének kezdeteit, amely egyenes vonalban vezet a jótékonysági intézmények létrejöttéhez, ami az évszázadok során a kereszténység jellegzetességévé válik — árvaházak, öregotthonok, szegény gyermekek iskolái, kórházak stb.

Az idegen befogadása

Felmerül azonban a kérdés, hogy a hatékonyság növelése nem vált-e kárára a vendéglátás mélyebb értelmének? Azáltal, hogy külön személyeket és csoportokat bíznak meg a vendégek fogadásával, a keresztény közösség egésze elveszítette annak nagyszerű lehetőségét, hogy létének fontos dimenzióját szem előtt tartsa: nem pusztán önmagáért és tagjaiért létezik. Az idegen befogadása által Krisztust fogadjuk be, s ez nemcsak a nagylelkűség gyakorlására ad lehetőséget, hanem kiemel kényelmes megszokásainkból, és arra kér bennünket, hogy nyíljunk meg valami új — és gyakran nyugtalanító — valóságra. Mások befogadása erőteljesen emlékeztet arra, hogy a Krisztusban való közösség sohasem jelenti az egyféleképpen gondolkodók társaságát. Jézus Krisztus Örömhíre gyökeresen aláássa azt az örök emberi hajlamot, amely az embereket felosztja a csoporthoz tartozókra és a kirekesztettekre (Lk 6,27–36). Bár nyilvánvaló, hogy a gyakorlatban a vendégfogadásnak vannak határai, ha a közösség meg akarja őrizni létét és önazonosságát. Mégis a legfontosabb jele annak, hogy az Evangélium dinamikája szerint él, ha kész arra, hogy „zavarják" azok a kívülről érkezők, akik első látásra nemkívánatos idegennek, sőt olykor fenyegetőnek tűnnek. „Idegen voltam, s te befogadtál" (Mt 25,35).

Az Evangéliumban Jézust „a vámosok és bűnösök barátjának" nevezték (Mt 11,19). Valóban, a közösség egyik legerőteljesebb képe az, ahol Jézust egy asztalnál látjuk az előkelő társaságból kirekesztett személyekkel, miközben a vallásos nép és a teológusok megvetően szemlélik őket (Mk 2,15–17). Hasonlóan, az „utolsó ítéletről" szóló hatalmas képben (Mt 25,31–46) Jézus két csoporttal azonosítja önmagát: azokkal, akik szükséget szenvednek és akiket társaik megvetnek, másrészt azokkal, akik nem törődve saját kényelmükkel odalépnek hozzájuk.

Nyitottság a szegények felé

Mindez azt sugallja, hogy Jézus kedvéért a hívek közösségében megkülönböztetett helyet kell kapnia a „szegénynek", és itt a szegénységet a szó legtágabb értelmében használjuk, amelybe nemcsak az anyagi szükséget szenvedők tartoznak bele, de azok is, akik személyes korlátaik vagy a többség előítéletei miatt nem tudják megtalálni helyüket a társadalomban. Ha a keresztény közösség nyitott e tág értelemben vett szegények felé, hatásos ellenszerét találja annak a veszélynek, hogy túlságos kényelembe merül vagy önmagába fordul a kölcsönös csodálat társadalmában.

Évszázadokra visszamenően egyedül az egyház törődött az elnyomottakkal. Jézus követői szükségszerűen mindig élen jártak az éhezők táplálásában, a hajléktalanok otthonteremtésében, a betegek gyógyításában, és így tovább. Manapság pedig egyre inkább

arra a felismerésre jutunk, hogy a társadalom sebeinek gyógyítása mellett kiemelkedően fontos, hogy olyan társadalmi változásokért küzdjünk, amelyek által ezek a sebek ne terjedjenek és fertőzzenek. Más szóval az „igazságtalanság struktúráival" szemben kell síkra szállnunk. Ehhez azonban még egy lépést kell tennünk, hogy isteni alapítónk elképzeléséhez hűek maradjunk. Jézus példája rámutat arra, hogy nem elég segítenünk a szegényeket és a kirekesztetteket: arra hív bennünket, hogy barátságot kössünk velük. A rejtett felsőbbrendűség helyzetéből való segítség még inkább elmélyíti a társadalmi megkülönböztetést, és erősíti a segítséget elfogadó ember egyértelmű alsóbbrendűségét. Ez a tulajdonképpen támogatónak minősülő magatartás — bármennyire a jó szándék vezérel is bennünket — valószínűleg az egyik oka annak, hogy a szép „karitász" szó, amely eredetileg az Istenre jellemző önzetlen szeretetre utalt, mára már szinte sértésnek minősül.

A „karitász" jelentősége

Mi lenne, ha a keresztény gyülekezetek és közösségek a kirekesztett egyéneket és csoportokat nem csupán potenciális ügyfélnek, a gondoskodás vagy segítség tárgyának tekintenék, hanem — ahol ez lehetséges — meghívnák őket mint szívesen látott vendégeket, potenciális barátokat? Vagy ha legalább nem a felsőbbrendűség helyzetéből közelítenék meg őket, hanem abból a meggyőződésből kiindulva, hogy ebből a kapcsolatból mi legalább annyit kaphatunk, mint amennyit adunk? Amikor Jézus fáradtan és szomjasan Szamariába érkezik, és egy kút mellett idegen asszonnyal találkozik, nem felsőbbrendűségét hangsúlyozza, azzal, hogy ő zsidó és férfi, illetve Isten küldötte, hanem inkább maga kér vizet tőle, hogy szomját csillapítsa; és így ő alacsonyítja le magát a „karitász" tárgyává (Jn 4,6–7). Az efféle szemléletváltás nagy átalakulást eredményezne: a hívők közti barátságból Isten minden embert befogadó családjának valóságos képe rajzolódna ki.

Vendéglátás Taizében

Számunkra Taizében az Evangélium vendégszeretetre való felhívása elsősorban a fiatalok vendéglátását jelenti. A közösség nem maga kereste ezt a szolgálatot: az 1960-as években spontán módon született, amikor a fiatalok egyre nagyobb számban kezdték fölkeresni a taizéi dombot. Noha kezdetben a testvérek nem is érzékelték ezt a fejlődést, Roger testvér nem sokat tétovázott: fontosnak tartotta, hogy a fiatal istenkeresőket fogadjuk, kérdéseiket, problémáikat és igényeiket meghallgassuk, és megosszuk velük mindazt, ami a közösség életében és hitében a leglényegesebb. A vendégszeretet ilyen kifejezése a közösség életformájának gyökeres változását igényelte: a leglátványosabb ezek közül az a döntés, amelynek következtében 1972 húsvétjára kivertük a nemrégiben épített Kiengesztelődés templomának hátsó falát és egy nagy sátorral bővítettük ki az épületet, hogy a váratlanul nagy számban érkező zarándokokat befogadhassuk.

Így vált Taizé olyan hellyé, ahová a fiatalok azért érkeznek, hogy találkozzanak egymással. Negyven év elteltével a fiatal látogatók érkezése és távozása csak kis mértékben vagy egyáltalán nem csök-

kent. Amikor e fiatal zarándokokat megkérdezzük, hogy mi az, ami a leginkább megfogta őket a Taizében töltött hét során, válaszukban, különféle megfogalmazásban ugyan, de mindig ugyanaz a három dolog szerepel. Megemlítik egyrészt azt a lehetőséget, hogy a legkülönbözőbb háttérből érkező, hasonló korú fiatalokkal találkozhatnak, másrészt a közösségi imádság tapasztalatát, harmadrészt a dombon való élet egyszerűségét. A fontos dolgokra való összpontosítás segíti az emberi kapcsolatok fejlődését, az egymás elfogadására és a barátságra nyitott nyugodt légkör kialakulását, ez pedig az igaz barátság táptalaját készíti elő. Taizé így tulajdonképpen a barátság tapasztalatát kívánja fölajánlani a zarándokoknak: barátság Istennel az imádságban, és barátság másokkal, áttörve a nemzeti és vallási határokat. Azt reméljük, hogy így a keresztény hit lényegét tapasztalják meg; Krisztusban Isten barátaivá válhatnak és így egymáséi is; és fölfedezik az egyház misztériumát, amely folyamatosan felkínálja az egyetemes közösséget Istenben.

Posztós Ildikó és Thorday Attila fordítása

NEMES NAGY ÁGNES

Karácsony

Fehér föld, szürke ég, a láthatáron
narancsszín fények égtek hűvösen.
Pár varjú szállt fejem felett kerengve
s el nem repültek volna űzve sem.

Csak álltam szürkén, szürke ég alatt.
— S egyszerre, mint gyors, villanó varázs
egy kicsi szó hullott elém: karácsony,
mint koldus kézbe illatos kalács.

Csodáltam. És a számon hála buggyant,
nem láttam többet kósza varjakat:
olyan szelíd volt, mint a gyermek álma,
s olyan meleg volt, mint a nyári nap.

(Református Élet, 1937. december 25.)

Ellenség — idegen — vendég — barát

A Vigilia decemberi számában immár hagyományosan közös meditációra hívunk művészeket és tudósokat, jeles hazai személyiségeket. Ezúton is köszönetet mondunk mindazoknak, akik megtisztelték folyóiratunkat írásukkal. *(A szerk.)*

A vendégbarátság az emberiség legősibb kulturális örökségéhez tartozik. Gyakran ez oldhatja fel az ellenségeskedést, szüntetheti meg az idegentől való tartózkodást, változtathatja át az ellenséges, taszító indulatokkal teli viszonylatokat rokonszenvvé, jóindulatú, akár baráti kapcsolatokká.

Krisztus megtestesülése Istent egyszerre mutatja be házigazdaként és vendégként. Jézus idegenként érkezik e világba (a sötét nem fogadja be a világosságot), de végül befogadókra lel. Barátainak nevezi tanítványait, testvéreivé tesz mindnyájunkat. Pál apostol ebben látja a legfőbb érvet Isten szeretetének bizonyítására: „Amikor még ellenségei voltunk, Fia halála által kiengesztelődött velünk az Isten."

A karácsonyt a szeretet ünnepének nevezik, még gyűlölködéssel teli világunkban is. Karácsonyra készülődve a címben jelzett négy emberi viszonylat lehetőségeire, összefüggéseire keressük a választ, mind egyéni életünkben, mind társadalmi szinten. Hogyan válhat az ellenségből szövetséges, netán jó barát? Hogyan győzhető le az idegenkedés az ismeretlen, tőlünk különböző másiktól? Milyen szerepe lehet mindkettőben a vendégül látásnak, az idegen, netán az ellenség befogadásának? Kikkel, hogyan lehet eljutni a barátságig? Hogyan győzheti le a szeretet kultúrája a sokféle idegenkedést és ellenségeskedést?

ASZALÓS JÁNOS

Matematikus

Hová lesznek ellenségeink?

Közéletünk, társadalmi és személyes kapcsolatrendszereink szellemi-erkölcsi oszlopait nagyobbrészt az ellenségek, idegenek, vendégek, barátok és testvérek (a rokonok) csoportjai alkotják. Ezek közül az első négyről készítettünk pillanatfelvételt — ám ezzel hazánk egyik, talán legsúlyosabb látleletét tartjuk a kezünkben. A fogalmak rövid értelmezésére és élesítésére azonban szükségünk van.

Az ellenségem gyűlöl, következetesen rosszat tesz velem, rosszat gondol és rosszat mond rólam. Folytonosan figyel, de csak hibáimat, bűneimet veszi észre, és támadható pontjaimat keresi.

Az ellenség *funkciója* a keresztény társadalmon és az egyházon belül az, hogy *előhívja a szeretet követeit*. Ezért a megítélésében első-

sorban arra kell figyelnünk, hogy miben van igaza, milyen jót tett, hogyan tudunk javára valamit tenni — nem pedig azt (ahogy szokás), hogy mi rosszat tett, miben hazudik, és hogyan lehet őt a társadalom sodorvonalából a partszélre lökni.

Természetesen nem várhatjuk, hogy viszonzásul legalább béküljön meg velünk; ez az aszimmetria — a nagyszerű kivételek ellenére — talán csak a messze jövőben fog jó termést hozni. Ám az idegenek, a vendégeink, s talán néhányan az ellenségeink közül a keresztények azonosítására ezt mondják majd: *„Nézzétek, hogyan szeretik ellenségeiket!"* Ha elképzelhető a társadalomban egy olyan vulkán-erejű szellemi folyamat, mely épít és nem rombol, akkor éppen ez lesz az.

Életem során személyes ellenséggel sohasem találkoztam. Aki tudatosan, következetesen rosszat tett nekem, az vagy kényszernek, vagy egy téveszmének elkötelezettje volt — hatalomvágyának rabszolgájaként, gyűlöletre nevelt emberként pedig egy hatalmas gépezet vak fogaskereke volt csupán.

Az idegen közömbös velem szemben. Nemlétezőnek, esetleg zavaró akadálynak tekint, de még gyűlöletére sem méltat.

Az emberek legnagyobb része számára a „mások" az idegenek csoportjába tartoznak. Úgy véljük, hogy részarányuk még a hírközlés, az ismertterjesztés sokcsatornás dömpingje ellenére is egyre növekszik. Ez az idegenség azonban — részünkről — nem annyira ismerethiányból, tanulatlanságból, hanem az empatikus odafordulás és a krisztusi szeretet mindenkinek kijáró hiányából származik.

Az idegenség mögött gyakran az előítéletek és az anonim gyűlölet mocsara lappang. Szinte elsődleges feladatunk, hogy — mielőtt a mocsár gátja szétszakad — őszinte kíváncsisággal és érdeklődéssel kutassuk, tárjuk fel és értsük meg a számunkra még ismeretlen rétegek, csoportok élethelyzetét, gondolkodási módját, vágyaikat és törekvéseiket.

Az idegen „megszelídítése" néha emberfölötti feladat. „Idegen voltam és befogadtatok" (Mt 25,35). Pedig az emberiség továbbélése és élhetőbb környezetének kialakítása jórészt azon múlik, hogy az elidegenedés óceánját képesek leszünk-e a vendégség, a barátság és a testvériség szigeteivel benépesíteni.

Az idegenekről tengernyi emléket őrzök. Igen sok, valóban értékes embert fedeztem fel közöttük szellemi, értelmi, érzelmi és erkölcsi téren. A legtöbbjük ugyan nem lépett be vendégeim vagy barátaim sorába, de ezért — legtöbbször — csak befogadókészségem szűkösségét (a szeretethiányt) okolhatom.

Találkozásunkat *a vendéggel* kölcsönös vagy egyoldalú érdek, érték, kíváncsiság (Zakeus), rokonszenv (Lázár és testvérei), hála (Lévi, a vámos) készíti elő. Lukács evangélista leírja, hogy Jézus kiket szeretne látni a követőinek vendégeként (Lk 14,12–14). A ma élő keresztények fizikai, vagy akár szellemi vendégségein is olyanoké le-

gyen az első hely, akik ma az egykori koldusok, bénák, sánták és vakok sorsát örökölték. Tehát találjanak ott helyet azok is, akik a magánytól, a kilátástalanságtól, az életük értelmetlenségétől szenvednek, és azok is, akik a mi normáinktól eltérően másképpen gondolkodnak, viselkednek, hisznek vagy nem hisznek. (Jézus egyik példabeszédében — Mt 22 — a házigazda a meghívottak helyett vadidegeneket fogad vendégül!)

A vendég saját szemüvegén keresztül figyeli a „házigazdát", figyeli sorsát, esetleg keresi a „szentélyét", de tisztelettudóan elfogadja határait. Ha jóakaratú, segít, amikor szükség van rá. Mégis várja (néha elvárja), hogy egyszer — életében talán először vagy utoljára — ő kerüljön a házigazda jobbjára, akár időlegesen is. Ilyenkor a házigazdán van a sor, hogy döntsön: „Barátom, menj *beljebb*", a barátság szentélye felé. Ha ezt a pillanatot elmulasztja, az emberiség egésze szenvedi kárát. Mert gyakori, hogy a vendég Isten személyes küldötte: Isten vár bebocsátást általa.

A vendégfogadás egy teremtő pillanat alkalma is, ha döntően a szeretet irányítja. Mert az idegenből személyessé válás nem pusztán profán esemény. A személyes kapcsolat valamiképpen isteni eredetű, és a teremtéshez hasonlítható. Teremtettként „teremteni" pedig isteni erény.

A barátság — talán világszerte — kiveszőfélben lévő jelenség. Mert félünk a szentélyektől.

Aki barátaim közé lépett, az átadta a szemüvegét és kicserélte az enyémmel. Most már az ő szemüvegén (élettapasztalatán, kultúráját, sorsán, hitén) keresztül látom őt és a világot; ő pedig az én lencsémen keresztül lát rá az én világomra. Közössé tettük kincseinket, de hiányainkat és terheinket is. Közös lett a szentélyünk: az övéből és az enyémből egy nagyobb épült.

A barátság, ha Istentől való, akkor kiterjed a barát minden léthelyzetére; visszavonhatatlan, erős, nem kötelességből fakadó és nem válogatós.

Kevés baráttal fonódott össze az életem ilyen mélyen. Sokat veszítettem el közülük. Mégis bízom abban, hogy amikor majd a titkon formálódó, közös és végleges Szentélyünk láthatóvá válik, akkor — sok hívő, másként hívő és nem hívő barátommal együtt — ők is ott lesznek velem.

Ezért, napjaink égő problémáit figyelembe véve, a fenti kapcsolati rendszer síkján, néhány gondolatba tömörítjük a mai magyar kereszténység (általunk legfontosabbaknak tartott) sürgető feladatait.

— *A keresztény embereknek lehetnek ellenségei, de ő nem lehet ellensége senkinek.* (Ellenfele lehet.) „Hallottátok a parancsot… én pedig azt mondom nektek: szeressétek ellenségeiteket…" (Mt 5,43–44).

— Főként azoknak kell ebben élenjárniuk, akikre a társadalom értékkereső figyelme most leginkább irányul: egyházi és világi elöl-

járók, publicisták, riporterek, művészek, tanárok, s nem utolsósorban a politikusok.

— Tőlük várjuk *a társadalmi közbeszéd* — gyűlölettel, gőggel, hatalomvággyal, hiúsággal nagyon szennyezett — stílusának gyökeres, keresztény szellemű *megújítását* is.

— De nemcsak az ellenségeinknek, hanem *senki másnak sem teszünk, nem kívánunk rosszat, s* (megkülönböztetve az embert a tetteitől, megnyilatkozásaitól) *nem mondunk, sőt nem is gondolunk senkiről rosszat.* A megalapozott, vagy annak vélt állításainkat, kritikáinkat azonban megfelelő körülmények között, őszintén és bátran ki kell mondanunk.

— Napjainkban divatos és elterjedt *a megszólás kultúrája*. Helyébe *a megszólítás kultúráját* kell meghonosítanunk, főképp az idegenekkel kapcsolatban — elsősorban azokkal, akiket a közvélemény nagyobb része legszívesebben kizárna a társadalomból.

— Korunk és nemzetünk lelki-szellemi járványa a személyes, baráti kapcsolatok pusztulása. *Ezért a keresztény embereknek tömegméretű „hadjáratot" kell indítaniuk a vendégfogadás és a barátság kultúrájának újjáteremtésére érdekében,* mert ezekből a szálakból alakul ki a jövő társadalmának megtartó szövete.

Töredék a szeretetről és az ellenségeskedésről

BABICZKY TIBOR

Költő

A legújabb kutatások szerint az ellenségkép — azaz valamiféle tehetetlen gyűlölet — eredendően az agyunkba van kódolva. Ezt a tehetetlen gyűlöletet — amit egyszerre táplál a túlélés vágya és a félelemből eredő frusztráció — manapság mindközönségesen rasszizmusnak nevezzük. Így születünk tehát, ez a *természetes* állapotunk; a kíváncsiság és az ártatlanság, az ösztönök, a félelmek, a gyűlölet. Nem a szívünkben; az agyunkban. Ez fontos. Hogy nem a szívünkben. A kutatások szerint kimutatható, hogy ha megpillantunk egy sajátunkétól eltérő bőrszínt, azonnal bekapcsol a fejünkben egy támadásra ingerlő reflex. Evolúciós maradvány, mondják, a család, a törzsközösség védelme, az idegenektől való félelem. A rengeteg dísz és arcfestés, később a ruhák és a páncélzatok mind ugyanezt a célt szolgálták. Mesterséges bőrszín: mesterséges ellenségkép. Teremtsünk ellenséget, hogy legyen mi ellen védekeznünk, mert a védekezés összekovácsol minket. Nos, valahol itt, a fejünkbe kódolt gyűlöletnél, érdemes újra végiggondolni az „ami természetes, az feltétlenül jó" paradigmáját. Ha magunkba tekintünk, azt láthatjuk, hogy természetes ösztöneink mind zsákutcák. A szexualitás, az agresszió, a menekülés — ezek az alapok. De van még az öncsalás, az önigazolás, a győzelem és — bármilyen alacsony vagy magas szin-

ten — a hatalom akarása. „A hatalmával mindenki visszaél, aki nem, az viszont nem is használja egyáltalán" — írja Ottlik Géza a *Budá*ban. A teremtettség állapota — már annak, aki elfogadja a teremtettséget — tehát folyamatosan önmagán túlra mutat. Meg kell haladnom magamat, túl kell lépnem a saját *természetes* képességeimen, hogy megtaláljam a helyemet a világban. Dehogyis. Ez így még nem pontos. Hogy egyáltalán legyen — lehessen — körülöttem a világ. Az alapösztönöknek ugyanis egyik fő sajátossága, hogy nem képesek különbséget tenni. Sem „nőstények", sem „ellenségek", sem fák, sem napszakok között. Ebből kifolyólag minden ösztön vak. „Nincs irgalom azoknak, akik a világosságot sötétséggé teszik, és a sötétséget világossággá" — szólnak Ézsaiás könyvének szavai (5:20).

András László kitűnő regényében, az *Egy medvekutató feljegyzései*ben olvasom: „És ha a szeretet az, ami el nem múlik — amint ezt a szakirodalom egységesen elfogadja —, akkor viszont ami elmúlik, az semmiképpen nem lehetett szeretet. Vagyis csak idő kérdése, hogy a szeretetnek látszó dolgokról rendre kiderüljön: nem azok." Nem kevesebbet állít ez a bekezdés, mint hogy semminek, ami látható, nem lehet köze a szeretethez. A világon minden elmúlik. Én is; mindenki. El- vagy ki-, de múlik. Törekedni kell az el-re, többet nem tehetünk. Adná magát a következtetés, hogy akkor — az ösztönökhöz hasonlóan — a szeretet is vak. Pedig dehogy. A szeretet az, ami látványon túl van. Megszületünk az ösztöneinkkel; ez az alapállapot. Kísérletet teszünk ezek meghaladására; szemlélünk, látunk. És amikor a látásban — a másik emberben, egy különösen tiszta októbervégi égben estefelé —, azaz a részletekben megpillantjuk magunkat, ott van (talán) a szeretet. Az összes apró darab ugyanaz. Visszatérés az alapállapotba. Egy arc, lezáródó szemekkel, és az éber, a valódi tekintet belül. Mint a halál.

A református kollégiumban volt egy fiú — nevezzük Fertig Karcsinak —, akivel se rosszban, se jóban nem voltunk. Szerettük, persze. Jó jellem volt; könnyű. Akkor tapasztaltam először, hogy a szeretet kevés lehet. Pusztán a szeretettől még nem lesz közünk egymáshoz. A Fertighez sem volt közünk, de jól biliárdozott, emiatt mégiscsak volt közünk hozzá. Észrevettük, hogy sosem ír neki senki. Mindenki kapott levelet hosszabb-rövidebb időközönként — a tízórai szünetben, fél tizenegykor szortírozták a postát, ábécésorrendben, a tanári szoba előtt, az első emeleten —, családtól, nőtől; a Fertig soha. Ettől függetlenül jött velünk mindig ő is a nagyszünetben, és tüntető érdeklődéssel lapozta át a borítékokat az F-betűnél. Egyik szombat este aztán a Márvány presszóban eldöntöttük, hogy írunk neki. Írtunk is, postára adtuk. Pár sor volt az egész. Csak annyi, hogy „mb", és hogy ne várjon semmit, ne reménykedjen. Kedden, a tízórai szünetben, röhögve lestük a postaszortírozást egy oszlop mögül. Arra számítottunk, jó mulatság lesz, ha a Fertig dühbe gurul. Nem gurult. Sosem felejtem el az arcát. Boldog volt. Elolvasta, hogy „mb", ne várjon semmit, és boldog volt. Ettől fogva minden héten írtunk neki, mindig ugyanazt a pár sort. Várta, boldog volt tőle. Csak hosz-

szú évekkel később vált nyilvánvalóvá számomra, hogy mindennek köze volt a szeretethez. Meg valamihez azon túl is. Nem is kevés.

Isten idegensége és ismerőssége

BALÁZS ZOLTÁN

Politológus, közgazdász

A *Genezis* mindig lenyűgöző olvasmány. A kezdet mindig izgalmas, mint minden csíra, várandóság, születés. De még lenyűgözőbb, hogy már az első Könyvben kétféle kezdet van: grandiózus és leheletszerű. A világ teremtése látványos, az ember teremtése bizalmas esemény. Michelangelo jelenete drámai, viharos pillanatot örökít meg, de az ember és az asszony teremtésének jelképeként talán igazabb a gallyroppanás apró nesze, a pislogó lámpa hunyorgása. S a *Genezis*ben számos ilyen pillanat van. A vízözön, a bábeli torony, Szodoma és Gomorra pusztulása kataklizmák, de Ábrahám hitének születése, Morija hegyének drámája, a hit próbája egészen intim pillanatok. Ez a kettősség végigkíséri az egész Szentírást: ószövetségi csúcspontja Illés története, aki négyszáz Baál-papot mészároltat le, diadala teljében; majd mégis száműzetésbe kényszerül, s a Hóreben tanulja meg, hogy Isten nem a tűzben, nem a viharban és nem földrengésben, hanem a gyönge szellőben lakik. Az Újszövetség ugyan Apokalipszissel zárul, egek és poklok összecsapásával, de a lényeg a lélek csöndjében már eldőlt: Názáretben, Betlehemben, Kafarnaumban, Emmauszban, a Getszemáni kertben, a Golgota melletti sírboltnál, tóparton, poros utakon, Jákob kútjánál.

Az Isten oly hatalmas, mégis olyan gyengéd. S az a hely, az az alkalom, ahol és amikor az isteni hatalom idegensége az emberi gyengeség ismerőssége egybeolvad, az asztal, a vendégség.

A *Genezis* első vendégsége — mennyire jelentőségteli ez! — Ábrahám és három idegen találkozása Mamre terebintjénél, azaz tölgyfájánál. Az első Úr-vacsora, ahol az ember megvendégeli az Istent.

Hatalmas idő telt a teremtés óta, s hatalmas volt már az a bűn, amely vízözönt érdemelt. És az ember egyre gyöngébb lett (a Biblia kifejezésével: egyre hamarabb halt meg), és már csak hunyorgott a teremtett világban. Ül tehát a pátriárka a sátra előtt, a déli verőfényben. Messze az álom ideje, a szövetségkötés különös látomása, a kettévágott állatok között éjszaka keresztülvonuló fáklya képe. Mégis, *ebben* a déli hunyorgásban és álomszerű, tompa gyengeségben valami éles, valami látomásos, valami szokatlan távolság bontakozik. Három idegen tűnik föl. S Ábrahám tudja, ezek az idegenek mások, mint a többiek. Ezek az idegenek — maga az Idegen. Aki mégis oly ismerős. Azaz isteni. S Ábrahám földig hajol.

Isten itt és most jelenik meg emberként először. Gyönge és törékeny alakot ölt. Ábrahám szemei előtt azonban, melyek már meg-

nyíltak a hit világosságánál, az Isten hatalma is látható. Ezért asztalt terít, de nem ül le az idegenek közé. Nem kérdezősködik: az Idegen, a hatalmas, voltaképpen Ismerős.

S a pátriárka sürög-forog. Lepény, hús, tej, sajt kerül elő: a pásztorok lakomája. A férfiak esznek. A nap már hanyatlóban. „Hol van a feleséged, Sára?" „A sátorban." Csönd. „Jövőre ilyenkor Sárának fia lesz."

Sára rejtőzködve hallgatózik a sátor bejárata mögött — és titokban nevet. Ez már a második nevetés a Szentírásban. Nemrég Ábrahám nevetett ugyanezen, és ő is titokban tette. Arcra borult, s *közben* halkan nevetett. Spontán, őszinte és igazi volt ez a nevetés, mint amikor egy viccen nevetünk. Öregemberek és gyermeknemzés — ki állhatná meg, hogy ezen nevessen? Úgy látszik, ez a jóízű, bár talán mégis kissé keserű és persze eltitkolt nevetés nem zavarja az Istent, a hatalmast. Ez a történetben a különös: olyan ismerős az Idegen, hogy még tréfálkozik is velünk…

S a férfiak fölkerekednek. Ábrahám egy darabon elkíséri őket. Beszélgetni kezdenek: az Úr, szinte csevegve, tudtára adja Ábrahámnak, hogy éppen Szodomát készül elpusztítani. Erre Ábrahám alkudozni kezd Vele — Szodomáért. Nevetés, csevegés, alkudozás egyfelől — mély hódolat és imádat másfelől. Az Isten oly idegen, a hit szemében mégis oly ismerős: mint a teremtés pillanatában.

Közel kétezer telik el: halászok kínlódnak a hálóikkal Tibériás taván. Megvirrad. Egy ember áll a parton, s enni kér tőlük. S János minden idegszálával — vagy inkább: a hitével — érzékeli: az Úr az. Péter, aki szereti a nagy gesztusokat, vízbe veti magát. Majd a többiek is fölismerik: de nem *merik* megkérdezni: Ki vagy? A szerző nagyon furcsát mond ezzel: tudják, kicsoda, mégsem merik megkérdezni, hogy kicsoda. Alapjában véve azonban pontosan azt, amit Ábrahám, a hit atyja tapasztalt meg a terebint asztala alatt, s amit néhány napja az emmauszi tanítványok is átéltek a fogadó asztala mellett. Az idegen, aki hatalommal jő, mégis letelepszik mellénk és velünk étkezik, mint az ismerős: az Isten. A tóparton a Föltámadt vár, aki egészen más, mint a Keresztrefeszített; s mégis ugyanaz. Csak ezúttal nem a teremtés, hanem a pusztulás, a halál volt a látványos, a hatalmas; a föltámadás azonban ugyanúgy, mint az első ember születése, rejtett esemény maradt. S azóta is ilyen a hit születése.

Jézus is leül, csakhogy itt ő ad enni a tanítványoknak, nem ők neki. Ez az új szövetség rendje, amit már az utolsó vacsora lábmosása elővételezett: nem az ember vendégeli meg az Isten, hanem az Isten az embert. A dolgok megfordulnak. Az Isten jön ismerősként — s hívja az Idegent, az embert.

Annak idején az ebéd után a három idegen Szodoma felé indult, hogy pusztítson, s Ábrahám elkíséri őket. Most a reggeli után Jézus hívja magához Pétert, s kissé odébb sétálnak. „Simon, János fia, jobban szeretsz engem, mint ezek?" Nem hiszem, hogy hatalommal

hangzottak el ezek a szavak. A szeretet kérdése nem fér össze a hatalommal. Vagy ha igen, akkor a válaszadó oldalán. A hatalom ezúttal Péter kezében van, neki kell döntenie, hogy elfogad vagy elutasít. Ő mond itt ítéletet, s Jézus, mint ember, vágyik arra, hogy az ember rettenetes idegensége feloldódjon a fölkínálható legerősebb ismerősség, a szeretet kötelékében.

Ábrahám hite és Péter szeretete — ez az a két kapocs, amely az erőt és a gyöngeséget, a hatalmat és a kiszolgáltatottságot, az Idegent és az Ismerőst mindörökké összeforrasztja.

Ellenség — idegen — vendég — barát

BERÉNYI DÉNES

Fizikus

Az „ellenség — idegen — vendég — barát" egy egész „spektruma" az emberi kapcsolatoknak a két véglettel: az ellenségességgel és a barátsággal. Ami a „spektrum" belső „struktúráját" illeti, kérdés, hogy az idegenből mikor és miért lesz ellenség, s mikor és miért inkább „szívesen látott" vendég. Másrészt hasonlóan merül fel a kérdés, hogy a vendég mikor és milyen körülmények között marad meg idegennek, és mikor válik baráttá.

Ladányi Mihály korunk fogalmait és „eszményeit" figyelembe véve írja egyik versében: „Vegyél meg mindent, vásárolj nyakrafőre, / légy hitelképes, keress kezeseket, / ne maradj ki a piac örömeiből se, / *szerezz, szerezz, szerezz.*"

Amíg a *szerzés*, a hatalomra törekvés, a gőg mozgatja az embereket és a társadalmat, remélhetünk-e pozitív irányú változást? A hatalomféltés, javaink féltése szüli a gyanakvást, azt, hogy a másik embert vagy társadalmat ellenségnek tekintsük. Ionesco egyik drámájának kritikájában olvashatjuk: „…az Istentől elfordult, az élet értelmét a *vagyonszerzésben*, az ostoba szórakozásokban kereső emberek vitorla, gép, kormány nélküli hajóként sodródnak a világtengeren" (Pósa Zoltán). Ezért mondta Jézus, hogy „szánom a tömeget". A történelmet és az emberi természetet ismerve akár pesszimisták is lehetnénk.

Az emberben azonban van egy „másik törvény" is: a jóságra törekvés, az emberi élet mélyebb értelmének és céljának a keresése túl az anyagi javak és a hatalom hajszolásán. Nemcsak az emberi gonoszság, értelmetlenség és igazi emberhez méltó törekvések hiányát tapasztaljuk napról napra, de az emberi szolidaritás, az önzetlenség, a másokért való odaadás példáit is.

Aki Jézust követi, az megszabadul a görcsös szerzési kényszertől, a félelemtől, hogy elveszik tőle kis vagy nagy vagyonát, nyílttá válik a világ és embertársai felé. Nem látja ellenségesnek a világot, hiszen tudja, hogy az istenszeretőknek minden javára válik. A fél-

tékeny szerzés helyett az adás, a mások felé fordulás válik életelvévé, és ennek az eszménynek legfelsőbb fokán akár életét is adja barátaiért, hiszen „nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint aki életét adja barátaiért”.

CZIGÁNY GYÖRGY

Egy szó emlékei

Költő

Egy szó emlékei is életet jelenthetnek: barát, barátság mindörökké… Pilinszky János barátsága! És Mándy Iváné, Ottlik Gézáé. Józan, felelős érzelem a barátság köteléke, s lehet derűs vagy kétségbeesett, lényege a jóakaratnak magától értetődő, oly természetes dinamizmusa. Züllő távolságok leküzdésére való. Fodor András írta Fülep Lajos és Colin Mason (az ifjú angol Bartók-kutató) rekviem-versei egyikében a barátságról: „Gyanakvó vád ha megtapodta, / kapaszkodott a csillagokba, / sugara szárnya összefogta / a züllő távolságokat.”

Családdá fogadni valakit, családja lenni valakinek: barátság. Márai Sándor erős és komoly szolgálatnak véli. Vekerdi László pedig éppen Fodor Andrást látta a barátkozás zsenijének, mondván: ahogy barátságait ápolta, az munka volt. Legutóbb Cs. Varga István erről írt sorait olvashattam baráti szívvel.

Magam barátja lehetek Petrovics Emil zeneszerzőnek, aki nyitott szívvel járta végig a barátságok keresztútjait is. Mi a barát gyengeségeire megértéssel, tehetsége gyümölcseire friss figyelemmel tekintettünk mindig. Néha hónapokig se hallunk egymásról, máskor együtt dolgozunk kantáták születésén, és fél szavakból is jól értjük egymást. Barátok vagyunk. Hasonló a helyzetem Baranyi Ferenc költővel. Irodalmi estjeinken ugyan kibeszéltük már többször is, hogy más és más a világnézetünk, versbeszédünk igencsak különböző és különösen más a nézetünk a napi politika zaklatott dolgairól. Ő a hitetlenségben találja meg az ember szomorú méltóságát, én a hit reményei által igyekszem fölfedezni a számomra csak töredékesen megnyilvánuló igazat. Mi magyarázza hát barátságunkat? Az, hogy teljes szívvel bízunk a másikban, és szeretjük azt is egymásban, amiben különbözünk.

Paul Claudel és Honegger oratóriuma *(Johanna a máglyán)* ezekkel a szavakkal zárul: senkinek nincs nagyobb szeretete annál, mint aki életét adja barátaiért. A szeretet minden önérdeket, hiúságot megvető megtestesülése: barátság. A vértanú életét adja barátaiért: ez a szeretet legmagasabb foka. Szent cselekedet: az Istennek szánt áldozat titka… Ellentéte is van, tapasztaljuk napjainkban. A terrorista a gyűlölet sötétségének áldozata. Áhítatot is érez, a pusztítás mámorában igazolva érzi tettét. A kegyetlen öldöklést az eszközzé degradált ember öngyilkossággal tetézi. Gyilkos és áldozat egy személyben? A tettes önpusztítása nem enyhítő körülmény, nem eti-

kai igazságtevés, hanem tragikus döntés: a megszállottság állapotának véglegesítése ördögi csapdaként. Tudjuk, voltak háborúk, gonosz cselekedetek a kereszt nevében, valójában gyalázatára. És égtek máglyák kegyes szándékok ürügyén, amikor az ellenséget erőszakkal igyekszik megfékezni, amikor a hatalom gyönyöre győz, s nem a szeretet józansága, irgalma.

Keresztény hittel élőnek lehet-e ellensége, van-e módja vele szemben ellenséges cselekedetre, gondolatra? Nagy kegyelme és öröme életemnek, hogy néhány ellenségként megjelent társ barátom lett. Segített ebben a jóakarat makacs jelenléte, a nézetkülönbségeket lekicsinylő paródia, humor, nevetés, önirónia. De főleg a megelőlegezett, a másikban is fölfedezendő jó meglepetése! A kockázatot is vállaló ingyenes bizalom érlelhette meg a kölcsönös, nem hivalkodó szeretet létrejöttét.

A kis budai vendéglőben, ahová feleségemmel delente gyakran ellátogatunk, váratlan társat leltünk magunknak. Futó, napi találkozás egy fiatal nővel, aki idegrendszeri betegségének groteszk tüneteit heves mozdulataival, gesztusaival hiába igyekszik elrejteni… Köszönésünkre, mosolyunkra azonban örömmel, élénken reagál. Mi is örülünk már, ha megpillantjuk őt, s ő is naponta keresi tekintetünket. Még egyetlen szót sem váltottunk vele a köszönést kivéve. Csak: viszontlátásra! Vagy: szia! Nem is kell beszélgetnünk. Így is barátok vagyunk.

Egy szó emlékei életet jelentenek: örömet, együttérzést, a lélekjárás mindenféle indulatát és evangéliumi víziókat is.

A heves lélegzetvétel!
Örök szélcsendje kuporog:
ablak áll a levegőben.
Más sem: bőrén a harangszó,
nem ő, nem a szétkergetett
sziklák: fekhelye világít.
Érte kiált s nekilódul
az elme: ahogy papírlap
a lángban hirtelen fölül.

FABINY TAMÁS

Evangélikus püspök

Ellenségből testvér

Talán Esterházy Péter írt a rendszerváltás környékén arról, hogy „nagy a tolongás a damaszkuszi úton”. Persze, értettük az iróniát: sokan iparkodtak óemberüket úgymond levetve a győztes oldalára kerülni anélkül, hogy bűnbánatuk hiteles lett volna. Valóban sok Saulus bizonygatta magáról, hogy ő már ízig-vérig Paulus. Ők azok, akiket az *István, a király*ban így jellemez Bródy: „Mindig a győztes mellett álltunk…” Ám ha figyelmesen olvassuk az Újszövetséget, lát-

nunk kell, hogy a damaszkuszi úti dráma eredményeként Pál éppen hogy nem a győztesek, hanem a vesztesek oldalára került.

Üldözőből üldözött lett. A titkos tant képviselő keresztények után szaglászó embervadászból a jézusi értelemben vett emberhalász. Mindez úgy, hogy a damaszkuszi úton látszólag minden összetört, és egy tehetséges ember egy szempillantás alatt tehetetlen ronccsá vált. Az eddigi vezető vezetésre szorult, hiszen Tarzuszi Pál megvakult. Kézen fogva kellett őt továbbvezetni. Tétován rakosgatta lábait. Bizonytalanul tapogatott a levegőben. Mint vakot vezették be Damaszkuszba. Pedig ő nem így képzelte a bevonulást! Tehetetlen, kiszolgáltatott ember lett — de immár Istennek volt kiszolgáltatva! Tehetetlenné válni ezt jelenti: letenni a fegyvert Isten előtt. Saul megadta magát, nem akart mindenáron győzni.

Pál aztán így vallott erről: „Mikor ellenségei voltunk, megbékéltetett minket az Isten önmagával…" (Róm 5,10). Ebből tudja aztán levezetni az ellenségszeretet keresztény tanítását. Hiszen ha valaki, ő a saját bőrén tapasztalta ezt meg. Ám ehhez a vesztesek oldalára kellett kerülnie. Bele kellett rokkannia. Úgy, ahogy Jákob is belesántult az Istennel való birkózásba.

Saul azt hitte, hogy a keresztények ellen kell harcolnia, ám valójában Istennel állt harcban. Amíg meg nem kellett adnia magát. Úgy, ahogy Ady írta: *„Uram, háborúból jövök én…"* Saul megvakult: *„Lecsukódtak bús, nagy szemeim / Számára a világnak, / Nincs már nekik látni valójuk, / Csak Téged, Téged látnak."* Saul emberi roncs lett: *„nézd, Uram, nincs nekem lábam, / Csak térdem van, csak térdem." „S száraz karó a két karom már, / Uram, nézz végig rajtam."* Saul háborúja a fegyverletétellel, majd a békeszerződéssel zárult: *„Békíts ki Magaddal s magammal, / Hiszen Te vagy a Béke."*

A bibliai történet azonban nemcsak Saulról szól, hanem a damaszkuszi gyülekezetről is. Akik befogadták addigi üldözőjüket. Ez a keresztény közösség is vizsgázott. A hóhér és a kiszemelt áldozat testvérré tudott válni.

Ebben volt eszköz az a bizonyos Anániás, aki elment a három napja böjtölő Saulért. Beszédes az utca neve, ahol rátalált: Egyenes utca (ApCsel 9,11). Immár vége a girbe-gurba utaknak és kerülőknek. Egyenesbe kerülhet az élete.

Amíg üldöző volt, egymaga volt, legalábbis Mészöly Miklós végtelenül magányosnak ábrázolja őt a *Saulus*ban. Amikor az üldözöttek oldalára került, akkor közösségbe került. Ez a közösség befogadta őt. Nem szégyenítette meg, nem akarta megleckéztetni, hanem egyszerűen mellé állt. Engedte, hogy Saul ellenségből testvérré váljon.

Így lesz mindez nemcsak Pál, hanem a damaszkuszi gyülekezet megtérésének története is.

FABINY TIBOR

Befogadás-adoptálás

(idegenből barát, ellenségből gyermek)

1. A befogadás biblikus eszméje

Irodalomtörténész, evangélikus teológus

Keresztény hitünk története azzal kezdődik, hogy bár a Teremtő önmaga arcát adta nekünk, engedetlenségünk következtében tőle elidegenedett, számára felismerhetetlen korcsok, ellenségek lettünk, akik nem örökölhetik az Atya országát. Ádámban eltékozoltuk az ajándékba kapott istenképűséget, s azóta torz arcú lényekként vergődünk, hogy kimásszunk a szakadékból és visszakerüljünk az Élet forrásához, ahol a Teremtő felismeri önmaga orcáját bennünk. De magunktól ez nem sikerül.

Isten azonban leleményes, s egy folyamatosan gyógyító megoldást: „üdvtervet" készít az elbukott emberiségnek. Először kiválaszt, „adoptál" magának egy népet az engedetlen, rakoncátlan etnikumok tengeréből. *„Népemmé foglak tenni titeket és a ti Istenetek leszek"* (2Móz 6,7). Akit Isten kiválasztott, adoptált magának, azt nem taszítja el önmagától: *„Hiszen nem veti el az Úr a saját népét az ő nagy nevéért, mert tetszett az Úrnak, hogy saját népévé tegyen benneteket"* (1Sám 2,22).

Ezt a népet Isten támogatja, tanításokkal látja el, a nép hűtlensége ellenére is hű marad hozzá, és végezetül befogadja majd az ő dicsőségébe (Zsolt 73,24). Ugyanakkor az Úr állandóan figyelmezteti egykoron idegen, vad, törvénytelen népét, hogy emlékezzen arra, hogy ő is idegen és jövevény volt Egyiptom földjén, ezért neki is be kell fogadnia a jövevényeket, az idegeneket és az árvákat. Ha Veled ezt cselekedtem, Te tartozol azzal, hogy Te is hasonlóképpen cselekedj másokkal (2Móz 22,20).

Az Újszövetség szerint Isten nemcsak kiválasztja, megszólítja, hanem „meg is látogatja" népét (Lk 1,68;78). Az elveszés előtt álló emberiséget látogatja meg az Isten, s aki befogadja az ő egyszülött Fiát, az Isten fiává lesz. Jézus ezekkel a szavakkal sírt Jeruzsálem felett: *„nem hagynak belőled követ kövön, mert nem ismerted fel meglátogatásod idejét"* (Lk 19,44).

János apostol a prológusában arról ír, hogy a világosság bejött a világba, de a sötétség *„nem fogadta be őt"* (Jn 1,15), *„a világ általa lett, de a világ nem ismerte meg őt"* (Jn 1,10) *„saját világába jött és az övéi nem fogadták be őt"* (Jn 1,11).

Az a kisebbség, amely azonban mégis befogadta őt, és az Ő élő, éltető beszédét, azokat fiaivá adoptálja. *„Akik pedig befogadták, azokat felhatalmazta arra, hogy Isten gyermekeivé legyenek"* (Jn 1,12). Akit fiúvá, gyermekévé fogad a mennyei Atya, az örökös is, mert örökölni fogja az ő országát.

Adoptálás révén a fiúság lelkét kaptuk, s nem a szolgaság vagy az idegenség lelkét hordozzuk többé, van otthonunk, apánk: „abbánk", aki vár minket. Ahogy az Isten befogadott bennünket, nekünk is úgy kell egymást befogadni. Pál apostol meghatóan ír erről a megtért rabszolga Onézimosz érdekében: *„visszaküldöm Neked őt, vagyis az én szívemet… ha tehát engem társadnak tartasz, fogadd őt, úgy mint engem"* (Filemon 12 és 17. vers).

Az egyház alapvetően befogadó intézmény. Nem exkluzív társaság, mint a gnosztikusok elit köre, vagy modern korunkban a szabadkőművesség páholya, ahová csak a „beavatottak" kerülhettek be. A krisztuskövető egyház univerzális igényű, s ezért nyitott mindenkinek! Az egyház mint Krisztus teste testrészeként fogadja a tagokat, mindazokat, akik a keresztség szentségében részesültek. A zsidóságból lett keresztényeknek az volt az első nagy kihívás, hogy az egyház a körülmetéletleneknek, a pogányoknak is kinyitotta a kapuit. Pál apostol a pogányok apostola volt: a Római levél hirdeti legszebben, hogy a vad olajfát (a pogányokat) Isten beoltotta az eredetileg szelíd olajfába (a választott nép közé). Emezek hitelvesztése (hit-elvesztése!) — a letört ág — tette lehetővé a pogányok befogadását (Róm 11). De ez nem egy népről szóló ítélet, hanem figyelmeztető történet mindazoknak, akik magukat „hitelesnek" vélik.

2. A befogadás ünnepe — karácsony

Karácsony Isten ajándékának ünnepe. De hogyan fogadták Isten csodálatos ajándékát egykor az emberek? Arról olvastunk, hogy Máriának és Józsefnek nem volt hely a vendégfogadó házánál, s ezért kellett Jézusnak istállóban születnie.

János evangélista — olvastuk — arról szólt, az emberek annyira sötétek és vakok voltak, hogy nem kellett nekik a világosság, a szabadító.

Noha életében Jézus csodákat tett, gyógyított, mégsem talált otthonra az övé között. Így panaszkodott: *„A rókáknak van barlangjuk, az égi madaraknak van fészkük, de az ember fiának nincs hova fejét lehajtania"* (Mt 8,19–20). Beteljesedett rajta az ézsaiási próféta: *„megvetett volt és emberektől elhagyatott, fájdalmak férfija, betegségek ismerőre. Eltakartuk arcunkat előle, megvetett volt, nem törődtünk vele"* (Ézs 53,3). A nagy többség — az emberiség 99 százaléka elutasította, kinevette, megvetette, keresztre feszítette.

De volt talán még az 1 százaléknál is kevesebb kisebbség, egy Istenhez hűséges maradék, egy Simeon, egy nyolcvannégy éves hűséges özvegyasszony, Anna, akik várták a megváltást és hálát adtak Jézus, a szabadító születésekor. Aztán ott voltak a tanítványok, akiket váratlanul hívott el Jézus a halászháló vagy a vámszedő asztal mellől. Ők engedtek a hívó szónak és befogadták Jézust. Hogyan is olvastuk a János-prológusban? *„Valakik pedig befogadták őt, s ő hatalmat adott azoknak, hogy Isten fiaivá legyenek, akik az ő nevében hisznek"* (Jn 1,12).

Beleszédülünk ebbe a gondolatba! A lenézett senkik, az egykor dadogó Péterek, a vámszedő Máték, a kétkedő Tamások, a krisztusüldöző Saulusok — mindenek lettek! Isten fiaivá lettek, akik az ő nevében hisznek. Mert a Fiú neve szabadítást jelent, s az ő testté tételével, majd kereszthalálával ugyanis elhordozta a minket illető haragot: a kárhozatot. A Fiú olyannyira megüresítette magát, hogy semmivé lett — érettünk. Bűnné és átkokká lett érettünk, hogy nekünk életünk legyen és az istenfiúság áldásaiban részesüljünk. Biztató üzenet ez nekünk: bármilyen torz és korcs lények legyünk, Isten fiai lehetünk.

Mi keresztények azt állítjuk, hogy nekünk a karácsony több mint a világnak, ahol az a békességnek, az egymás megajándékozásának, a szeretetnek a „szép" ünnepe. Persze nagyon jó, hogy ilyenkor a nemzetek között is elhallgatnak a fegyverek. De nekünk ez nem csak az „ideiglenes" fehér zászló ünnepe.

Karácsony Isten ajándéka az emberiségnek, ahol a jászol mögül felsejlik a kereszt, a fehér zászló helyett a véres lepel. Azok értik ezt meg, akik — micsoda paradoxon! — megmosták és megfehérítették a ruháikat a Bárány vérében (Jel 7,14). A karácsonnyal kezdődik valami, ami a nagypénteki, majd a húsvéti eseményben fog kiteljesedni. Ezt ünnepli az egyház egy fél éven keresztül. A karácsonnyal nemcsak a „gyermek Jézust", hanem a „teljes Jézust", Isten érettünk adott páratlan ajándékát ünnepeljük. Karácsonykor is már a Fiú hív minket, hogy mi is fiakká lehessünk!

FECSKE CSABA

Karácsony misztériuma

Költő

Aki karácsony örömét a szeretetben, a betlehemi kisded születésének titkában keresi, és nem szupermarketek tolakodó mohóságában, az újmódi fetisizmusban, az hitem szerint meg is találja. Az képes ellenségeivel, haragosaival megbékélni, az idegent asztalához ültetni magáévá téve a krisztusi tanítást: „Hallottátok a parancsot: szeresd felebarátodat és gyűlöld ellenségedet! Én pedig azt mondom nektek, szeressétek ellenségeiteket!" Ehhez nagy erő és kellő alázatosság szükségeltetik. Önmagunk legyőzése, amihez az Emberfia sugárzó szeretete kölcsönözhet erőt.

Anyagi javakat hajszoló társadalomban élünk. Reklámok süvöltik fülünkbe, köpik szemünkbe: fogyassz, fogyassz, fogyassz! Csak annyit érsz, amennyit fogyasztasz. A pénz primátusa, Mammon imádata elkorhasztja a lelket, sivárrá teszi életünket. A proletárdiktatúrát a monetár diktatúra váltotta fel. A pénz diktatúrája terrorizálja az egyént, kiszolgáltatottá, rabszolgává teszi. Pedig „nemcsak kenyéren él az ember, hanem Isten igéjén" — mondta Jézus az őt megkísértő sátánnak. Vagyis a léleknek éppúgy táplálékra van szüksége, mint a testnek. „A kenyér az élet, a rózsa az élet értelme" — mondja a japán közmondás. Gyönyörű, mert igaz metafora. A Nagyságos

Fejedelem így ír a *Vallomások* első könyvének kezdő soraiban: „Tebenned érzem magam Jézusom, és ezért nem Betlehemben foglak keresni, hanem szívemben, melyet kegyelmed révén méltattál arra, hogy megszüless benne…"

Valóban, a megszületendőt nem Betlehemben kell keresnünk, hanem önmagunkban, a boldogságot nem az üzletek zsúfolt polcain, hanem a szívünkben, s önfeladó szeretetünkkel megajándékozni másokat. A szeretet — a Szent Pál által olyan költői módon megfogalmazott szeretet — teheti valódi ünneppé karácsonyt. Fontos, hogy ünnep legyen, hogy ünnepelni tudjunk. Mély válság közepén (?) vagyunk — civilizációs válságról van szó, paradigmaváltás korát éljük, amikor minden bizonytalan észlelési és gondolkodási rendszerünkben. Megváltoztak, vagy megváltozóban vannak az értékek, amelyek alapján a világról képet alkothatunk magunknak. Ami eddig fontos volt, érték, ma már nem az. Nem azt ítéljük erkölcstelennek, hitványnak, amit eddig, minden viszonylagossá vált. A celebek hamis világában nincsenek erkölcsi világítótornyok, nincsenek valódi példaképek. Jézushoz kell fordulnunk, aki meg fog születni, hogy megváltsa a világot, az ő mindent megbocsátó szeretetéből merítenünk. Vendégül látni őt magunkban, vagy az ő határtalan vendégszeretetét élvezni.

Az adventi várakozás izgalmában szinte gyerekké válok újra, egy ártatlan gyermek szemével szemlélem a világot. Mintha szívemről egy angyal fuvintaná le a kormot, ragyogni kezd. Tisztábbnak kezdem érezni magam, s szent elhatározásom is, hogy az legyek. Az ünnepélyesség érzése, ami ilyenkor úrrá lesz rajtam, nem engedi, mintegy kiveti magából a hétköznapiságot, az indulatos, durva szavakat, a hitványságot, rosszindulatot, amiktől sajnos csaknem egy esztendőn át, egyáltalán nem vagyok ment. Ilyenkor minden gyarlóságom nagyobb súllyal nehezedik rám, le kell hát vetkőznöm őket, hogy méltóképpen, jó gazda módjára ültessem asztalhoz vendégemet, aki mindenkihez bekopogtat. A szeretet óhajtásának és megélésének valamiféle eufóriája ez nálam.

A megismerés a szeretet záloga. Csak akit valóban ismerünk, azt tudjuk igazán szeretni, hibáival együtt is. A szeretet gyökértelen, ha felületes benyomások alapján alakul ki bennünk, a megismerés mélyítheti el, és lesz a sziklára épített házhoz hasonlóan szilárd, kikezdhetetlen.

Tizenkilenc éves voltam, katona, hirtelen haragú, sértődékeny, éretlen fiatalember, amikor egyik katonatársammal összeszólalkoztunk. A szópárbajt ökölharc követte, jól helybenhagytuk egymást, így próbálván meggyőzni a másikat a saját igazunkról. Amiről a következő percben, sebeinket nyalogatva már fogalmunk sem volt. Egy idő után már nem is annyira a kapott sérelmek fájtak, hanem az általam okozottak kezdtek nagyon sajogni. Röstelltem magam. „Ellenfelem" is így érezhetett, mert másnap odajött hozzám és bocsánatot kért: „Ne haragudj, ostoba voltam!" „Én is az

voltam, te se haragudj!" Evvel szent volt a béke közöttünk. Indulataink csitultán, barátok lettünk: megismertük, megszerettük egymást, nem voltunk többé idegenek egymásnak Leszerelésig, másfél éven át ő volt a legjobb barátom. Vakon rábízhattam magamat. Hosszú évtizedek múltán is szeretettel gondolok rá. Sokat kaptam tőle, talán önmagamat is.

GYŐRFFY ÁKOS

A kútkáván

Annának

Költő

Mindenek előtt a saját idegenségemmel kellene kezdenem valamit. Legkorábbi emlékeim között is rábukkanok olyanokra, amelyek erről a hasadtságról adnak hírt. Mintha egy végtelenül finom, de épp ezért áthatolhatatlan függöny választana el önmagamtól és mindattól, ami a testem határain kívül fekszik. De már a testem is. Egyszerűen nem visz rá a lélek, hogy a testemre a sajátomként tekintsek. De akkor mégis kié, ha nem én birtoklom.

Talán három éves lehetek, a vastag mohapárnával benőtt kútkáván üldögélek a kertben. Május van, vagy június eleje, a virágok teljes pompájukban mindenütt. Egy meztelencsigát nézek, ahogy a mohaszőnyegen kel át, odébb az öreg kandúr alszik a veranda hűvös téglapadlóján. Bárányfelhők. A Hegyes-tető felől jönnek, ez tartósan jó időt jelez. Ezt persze akkor még nem tudom, csak később avat be anyám a folyóvölgy fölötti felhőmozgások titkaiba. Ahogy azt sem tudom még, hogy ő is a saját idegensége fölött érzett permanens kétségbeesését palástolja mindazzal, amit az életének nevezhet. A veranda téglapadlóján időnként megjelenik egy sötétebb folt, és akkor tudható, hogy egy-két napon belül esni fog. Olyan rendszerek működésének erőtereiben élünk, amelyekről az égadta világon semmit nem tudunk. Az öreg kandúr sem érti, viszont egész lényével benne van, és mindaz, ami bizonytalanná tehetné, hiányzik belőle. A kútkáva faragott kövei a legnagyobb nyárban is hidegek, ami nem csoda, hisz amit megtartanak, az örök sötétségre és elfeledettségre van ítélve. A kutat két félkör alakú malomkő fedte, apám egyszer valamiért kissé odébb húzta az egyiket, így ha ráhasaltam, leláttam valameddig a kútba. Dél körül volt a legjobb, amikor a nap egy rövid időre bevilágított a keskeny résbe. A legnagyobb titokban néztem le mindig a résen át, hogy még véletlenül se lásson meg senki. Nem akartam, hogy bárki is tanúja legyen annak, ahogy elmélyülten figyelem magam. Amikor először néztem bele a páfrányillatú sötétségbe, azonnal tudtam, hogy ez az egyetlen hely a világon, amely otthonos lehet a számomra. Nem volt semmi más, ami ilyen erővel adta volna tudtomra, hogy mi vagyok valójában.

Mindez akkoriban nem tudatosan volt jelen bennem, húsz évnek kellett eltelnie, amíg rájöttem, mit is kerestem ott az orgonabokor mögött, a kútnál. Hogy mit akartam ott megpillantani a mélyben. És hogy miért épp a sötétség és a mélység kellett ehhez a gyerekkori rítushoz.

Az idegenség megtapasztalásán és intenzív átélésén keresztül vezet az út a másik idegenségéig. Sosem hittem abban, hogy a másik ember megismerhető. Hogyan is hihetném, amikor önmagamról sem tudok semmit. A másik idegenségének megtapasztalása, a megmerítkezés a másik idegenségében mégis az egyetlen út, amely elvezethet a labirintus feltételezett kijáratáig. Franz Baader német filozófus írja valahol, hogy az ősbűn mibenlétét valószínűleg azért nem tudjuk meghatározni, mert már annyira belénk épült, hogy képtelenek vagyunk felismerni. Azt gyanítom, hogy ez az ősbűn összefüggésben lehet azzal az idegenség-érzettel, ami mindnyájunkban ott lappang. Van valami, ami nem enged bennünket önmagunk közelébe, ami még attól is megfoszt bennünket, hogy megtudjuk, kik vagyunk. Ez a valami azonban nem kívülről jön, nem átokként csap le ránk. Saját lényünkben hordjuk, velünk érkezett ide. A megváltás nem lehet más, mint ennek az idegenségnek a felszámolása.

Évekkel később apám elkezdte a kútba vezetni a szennyvizet. Ha megtelt a derítő, a maradékot a kútba továbbította a bombára hasonlító orosz búvárszivattyú. A világnak az az egyetlen pontja is eltűnt, amelyre otthonként gondolhattam, ahol egyfajta anti-Narcissusként a saját ismeretlen arcomat néztem oly sokáig. Pöcegödörré változott. Nem is történhetett volna másként. Utólag hálás vagyok ezért apámnak, mert megfosztott egy halálos illúziótól. Hogy azt higgyem, van otthon. Mert nincsen, itt biztosan nincs. Ez itt nem az. Az a három éves gyerek abban az eltűnt időben sokkal jobban tudta ezt, mint én.

HALMAI TAMÁS

Költő, kritikus

Varázslópálca

Az ellenség távolból szemlélt idegen. Az idegen föl nem ismert vendég. A vendég rejtőzködő barát. A barát: angyal és megbocsátás; irgalom és őszi ösvények; szókincs, földút, tengerszem, varázslópálca; kézfogásból kifeslő fények az utcán és műgonddal eligazgatott ráncok a szíven.

A barát: barát. A vendég, az idegen, az ellenség: alkalom szeretni és ürügy elbukni. A barát szeretet és elbukás. Közösen vallani szégyent a szeretetben — a nyelv eddig képes követni a barátot, a barátságot. A szégyenen és a szereteten túl már csak csönd és karácsony van.

Csönd és karácsony.

Hontalan Jézus, befogadott emberek

ITTZÉS JÁNOS

„A rókáknak van barlangjuk, és az égi madaraknak van fészkük, de az Emberfiának nincs hova fejét lehajtania."
(Mt 8,20)

Evangélikus püspök

Általában is igaz: van karácsonyi szomorúság, amely szorítóbb, reménytelenebb, mint a más napokon jelentkező. Hiszen aki karácsonykor szomorú, az kétszeresen az, mert mások olyan boldogok, békések, örvendezők. Akit karácsony estéjén szorít sarokba magányossága, akit most kínoz a friss gyász fájdalma, aki most szenved kórházi ágyán, aki most irigykedik mások otthonának békességére, azt kétszeresen gyötri a kín, kétszeresen sújtja a gyász és fájdalom, és kétszeresen marja a keserű irigység. Szívszorító statisztikai adatok tanúsítják, hogy karácsony estéjén sokan akarnak megválni keserű, magányos és megkínzott életüktől; olyanok is, akik egyébként egész jól kibírják, de a karácsonyi magány és szomorúság kettős terhe őket is összeroppantja…

Az idézett bibliai mondatban — akár így is mondhatjuk — *Jézus karácsonyi szomorúságá*ról van szó. Jézus hontalan, nincs fejét hol lehajtania. Olyanná lett, mint közülünk a legkiszolgáltatottabb. Csecsemőként a világ forgatagában! Talán itt lenne az ideje, hogy annak a betlehemi éjszakának ne csak az idilli, pásztor-romantikás hangulatával tudjunk, akarjunk ünnepelni, hanem meglássuk végre karácsony szomorúságát is. Mert karácsony áldozat volt. Jézusnak, az Isten Fiának az áldozata értünk. Hogyan is tanít Pál apostol? — „nem tekintette zsákmánynak, hogy egyenlő Istennel, hanem dicsőségéről lemondott, szolgai formát vett fel…" (Fil 2,6.7). Ő, aki otthon volt a mennyben, emberré, kiszolgáltatott, szenvedő emberré, otthontalanná lett a földön. Ő, aki Isten jobbján (azaz isteni fenségében) uralkodott, az asszonytest kapuján át a világba lépett, hogy testvérünkké és Megváltónkká legyen. Azért jött, hogy fájdalmainkat hordozza, félelmeinket félje, könnyeinket sírja, halálunkat halja, és azokat legyőzve — győzelméből részt adjon nekünk, testvéreinek is.

És ezért benne és általa mégis van gyógyulás a karácsonyi szomorúságból! Mert akik életükben, gondolkodásukban, szívükben otthont adnak a hontalan Jézusnak, azok maguk sem lesznek többé otthontalanok, keserűek, szomorúak.

Miközben lázasan, költségesen és — a válság szorítását némileg enyhülni érezve — erőnket meghaladó módon tervezzük karácsonyunkat, megbódulva a lehetőségek piacától, nem marad-e ő mégis társtalan és magányos közöttünk? Nem jár-e a betlehemi Gyermek ma is hajléktalanul közöttünk az élet zajos országútján, s nem zör-

get-e hiába ajtóinkon? Nem azért berzenkedünk-e most is, ezeket az „ünneprontó" karácsonyi gondolatokat olvasva, mert vádol a lelkiismeretünk, és nyugtalanok vagyunk, mert éppen most küldtük tovább egy házzal? Menjen csak, ne terheljen mások gondjával, a világ bajával! Elég nagy gond nekünk a magunk karácsonyának megszervezése és kifizetése is?! Jézus ma is hontalan — ez karácsony szomorúsága.

Ha néhányan mégis felteszik a kérdést: hogyan is adhatnának hajlékot a hontalan Jézusnak, akkor csak azt válaszolhatom nekik: úgy, ahogy ő jött. Áldozattal, másokra figyeléssel, kevesebb önzéssel, befogadó szeretettel. Azt mondta egyszer, hogy őt szeretni csak úgy lehet, hogy törődünk a legkisebbekkel, a szenvedőkkel, a magányosokkal. Amit ő nekünk hozott, azt osztjuk meg másokkal. Így leszünk Isten békességének eszközei. S nemcsak az ünnepnapokon, hanem azok után is.

Boldog karácsonyt! — mondjuk sokszor az ünnep közeledtén, és azt kívánunk magunknak, szeretteinknek is. De arra gondolunk-e, hogy vajon Istennek milyen karácsonya van? S teszünk-e valamit azért, hogy most az új évezred első évtizedének végén Istennek is boldog karácsonya legyen?!

❊

S végül, szívesen adom át azoknak a testvéreimnek, akik még nem ismerik, a neves német evangélikus lelkész, Wilhelm Löhe egy gyönyörűséges szép esti imáját, amelynek kezdő szavaiban, de lelkiszellemi hátterében is felismerhető az emmausi tanítványok Jézusmarasztaló kérése. Így hangzik az imádság: „Maradj velünk, Urunk, mert esteledik, és a nap aláhanyatlott! Maradj velünk és egész egyházaddal! Maradj velünk a nap alkonyán, az élet alkonyán, a világ alkonyán! Maradj velünk kegyelmeddel és jóságoddal, szent igéddel és szentségeddel, vigasztalásoddal és áldásoddal! Maradj velünk, ha ránk borul a szenvedés és a nyomorúság éjszakája, a kételkedés és a kísértés éjszakája, a kínos halál éjszakája! Maradj velünk és minden híveddel most és örökké!"

Ezzel a csendes, meditatív könyörgéssel mi is meghívhatjuk hajlékunkba, életünkbe, közösségeinkbe a feltámadott Urat, aki betlehemi Gyermekként érkezett meg egykor övéi közé. És ha alkonyi félhomályban, életünk nyugtalanító szürkületi óráin, talán éppen a mi karácsonyi szomorúságunk fájdalmas perceiben meg-megszületik szívünkben ez a mélyből fakadó, Krisztust hívó imádság, bizonyosak lehetünk abban, hogy ő kész a történetet ma is, közöttünk is, ugyanúgy folytatni, mint egykor Emmausban tette: „Bement hát, hogy velük maradjon."

Erő a hithez, a vendéghez, az ellenséghez

KÁLMÁN PEREGRIN

Ferences szerzetes, egyháztörténész

Bizonyára nem véletlen, hogy Szent János evangéliuma a Búcsúbeszédben őrizte meg Jézus egyik legmegdöbbentőbb kijelentését: *Barátaimnak mondtalak titeket* (Jn 15,16). „*Mintha a búcsúszóban rejlene az az erő, amely áthidalja az elválás szakadékát, életet ad a távollét idején, és meghatározza az életet… Amikor [pedig] Isten mondja ki a szót, a saját életéből ad neki tartalmat…*" — írja Adrienne von Speyr.[1] Az Úr halálának előestéjén természetfeletti tartalmat ad a barátságnak, de ez már ott rejlik Jézus és a tanítványok első párbeszédében is, ami egy vendéglátás által az Isten és ember közötti új szövetségnek kezdete lesz: *Mit kerestek? Azt felelték neki: Rabbi — ami Mestert jelent —, hol laksz? Ő azt mondta nekik: Gyertek és nézzétek meg. Elmentek tehát, és megnézték, hogy hol lakik, és aznap nála maradtak* (Jn 1,39). — *Hozzá megyünk, és lakóhelyet veszünk nála* (Jn 14,23). Húsvétvasárnap pedig látjuk majd Jánost, amint a sírhoz megy, és rádöbben: Krisztusban *az Úr beszélt vele, szemtől-szembe, úgy, ahogy az ember a barátjával szokott beszélni* (vö. Kiv 33,11). *(Be)látta és hitt* (Jn 20,8): Az Úr eljött hozzá, majd előre ment. Ő pedig e felismerés hatására és a földi barátság erejébe kapaszkodva Istenének nyomába indul — a sír kapujából.

[1] Adrienne von Speyr: *Az Istennel találkozó ember.* (Ford. Görföl Tibor.) Sík Sándor Kiadó, Budapest, 2010, 31.

Jézus számára tehát a barát egy olyan személy, aki meghallja és befogadja, sőt teljesíti is mindazt, amit Ő az Atyától hallott. Vagyis azok az Ő barátai, akik ugyanolyan összeköttetésben állnak Vele, mint Ő az Atyával, és azon az úton akarnak Hozzá menni, amelyet Ő taposott ki számunkra. Számomra ennek földi realitása a szentek közössége, az egyház.

A kereszténység ebben a közegben nevezi Isten barátainak a szerzeteseket, a magyar hagyomány pedig minket, ferenceseket kifejezetten is *barátként* emleget. Elődeink példája nyomán ugyanis olyan embereknek tartanak bennünket, akiknek élete az Úr akaratáról szól. Barátnak, akikre a minket ismerők úgy bízhatják rá magukat és mindazokat, akik számukra fontosak, mint Krisztus Jánosra a Szűzanyát. Ez a bizalom a legszebb jele annak, hogy az Úrral való barátság nem elidegenít, hanem megnyit, egyszerűvé és elérhetővé tesz, még (vagy leginkább?) a szenvedők számára.

Személy szerint a barátság legmélyebb szálai azokkal a rendtársaimmal és laikusokkal kötnek össze, akik — mindezekkel együtt — képesek nálam megtalálni, s akiknél én is képes vagyok eltalálni, hogy mikor és hogyan kell kimondani a kritika szavát. Papok, szerzetesek életét látva úgy érzem, ennek a nyitottságnak a megőrzése ment meg bennünket attól, hogy alázatoskodó egyházi komornyikokká vagy koordinátáinkat vesztő önkényurakká váljunk, s hogy ilyen emberek bástyái mögé meneküljünk. Nekem — azt hiszem — több igaz barát adatott, és ezért végtelenül hálás vagyok.

A barátság ugyanakkor megnyit, erőt ad ahhoz, hogy meglássam, miként kell befogadnom, vagyis a barátság világát megnyitnom az ideig-óráig nálam tartózkodó személy, a vendég előtt. Ennek a kapcsolatnak azonban lényeges jellemzője az ideiglenesség. Idegenné pedig éppen az az ember lesz számomra, aki a vendégségben nem tud vagy akar vendégként viselkedni, hanem ott lakónak tetteti magát, vagy — emberi, kulturális, vallási helyzetéből fakadóan — nem tudja érezni, értékelni azt a közeget, amibe őt befogadják. És én is akkor és ott vagyok igazán idegen, ahol valamilyen oknál fogva hiányzik belőlem ez az érzékenység, vagy ahol összemosom az otthon, a vendégség és az idegen világ határait.

Az ellenségeskedés kiindulópontjának talán legtalálóbb foglalata a tékozló fiú bátyjának képe: nem tud belépni az őt megszólító Atyja örömébe, megtagadja otthonát és ezzel saját magát teszi családja ellenségévé. A fiatalabbik Fiú azonban leszállt a pusztulás mélységébe, hogy ott is jelen legyen Isten, ahonnan eddig kizárták: *Most azonban Jézus Krisztusban ti, akik egykor távol voltatok, közel jutottatok Krisztus vére által. Mert ő a mi békességünk, aki a két népet eggyé tette, és a közöttük lévő válaszfalat, az ellenségeskedést lebontotta saját testében* (Ef 2,13–14). Ezért karácsonykor újból remél(het)ek minden ember üdvösségében, hiszen Krisztus mindnekiért útra indult Atyjának rejtekéből.

Ebben a világban azonban csak úgy vagyunk képesek *zarándokként és jövevényként élni* (Zsid 11,13), ha tudjuk, hogy *a mi hazánk a mennyben van* (Fil 3,20), és kapcsolatainkban is csak akkor tudunk vendéget fogadni, az ellenségnek megbocsátani, az idegent megérteni, ha vannak igazi barátaink, akiknek szavaiban vagy éppen hiányukban felismerjük, *hogy az Úr az* (Jn 21,7).

Karácsonyra készülve éppen ezért egyre inkább a zsinat nagy teológusainak gondolata foglalkoztat: az egyház misztériumához a megtestesülés titkán keresztül juthatunk el legjobban. Így most egy olyan egyházról álmodom, amely biztos pontként ápolja az Úrral való barátság szálait, a szentségeket és az egyházon belüli szolidaritást, hiszen a Gyermek születése a feltámadás óta minden évben az Úr velünk való és a közöttünk megszülető eucharisztikus egység(é)ről szól. Azt remélem, hogy ennek a *communiónak* az erejéből és tudatosításából az egyház közössége idén is erőt nyer ahhoz, hogy vendégségbe hívja ellenségeit, és megtanulja azt a művészetet, amely úgy tud a másikhoz odalépni, tenni és szólni — de nem alázatoskodva és képmutatóan —, hogy vendégei *Nála maradjanak* (Jn 14,23), és belépjenek az Atya örömébe.

KENYERES ZOLTÁN

Irodalomtörténész

Barát és idegen

„Nihil humani a me alienum puto" — tanultuk hajdan a régi latinórákon. Az „idegen" a legsötétebb bajkeverő szavak közé tartozik. Csak rossz származik gondolatára, szinte minden bajunk visszavezethető rá, benne van minden rosszban, benne van mindenben, ami sötét. A világosság onnan jön, amit a szentmisét celebráló pap mond: „Engesztelődjetek ki szívből egymással!" Ennek a kiengesztelődésnek szó szerinti megtestesülése, amikor az egybegyűlt hívek kezet fognak egymással. Nem barátok, nem ismerősök — de attól fogva többé már nem idegenek.

Budán lakom (itt is születtem), járok-kelek az Apor Vilmos tér közelében, naponta többször végigsétálom kiskutyámmal a környéket, a legtöbb arrafelé lakót már ismerem, látásból, arcról, sokat persze névről is. De most ősszel, pontosan szeptember 24-én a délutáni misén az angyalföldi Béke téren vettem részt. Engesztelő szertartás volt a száz éve született Vas István tiszteletére. Felolvasták gyönyörű versét, *A Béke téri Krisztus*t. Gondolom, nem gyakran fordul elő, hogy katolikus mise közben, hogy úgy mondjam, „világi" verset mondanának el. Hubay Miklóst láttam ott, és még néhány ismerőst. De rajtuk kívül nem volt számomra egyetlen ismerős arc sem a Béke téri templom szép terében, a környéket sem ismerem. A kézfogással azonban bekapcsolódott közöttünk, az egymást még soha-nem-látottak között az az áramkör, amely még nem barátság a szó hétköznapi értelmében, de már az „idegen" ellentéte.

Léteznek fontos dolgok, sőt, egyenesen a legfontosabbak közül valók, amelyeknek nincsen nyelvi kifejezhetőségük, amelyeket nem lehet megnevezni, amelyek nem a nyelvben, hanem mozdulatokban élnek. Ilyen fontos, a legfontosabb dolgok közül való a kézfogás. Nem a köszönésszerű és bemutatkozásnál használatos kézfogás, nem a helyeslő kézrázás, nem a férfias kézszorítás. Hanem ez az alig érintés, amely nem egyszerűen jele, hanem megnyilvánulása egy lelki beállítódásnak, amelyben eltűnnek a különbségek, nincsenek nők, férfiak, felnőttek, gyerekek, és amelyben megvalósul valami olyan emelkedettség, amitől jobb lesz a világ.

A barátság kölcsönös érzés, feltétele, hogy személyesen ismerjék egymást. A barátságot együttlét, többszöri találkozás és sok beszélgetés előzi meg. A szerelem nem kölcsönös érzés, a fél világirodalom a bánatos egyoldalú szerelemről szól. Az a kézfogás, az az alig érintés, amiről itt szó van, se nem barátság, se nem szerelem, de ehhez is szükség van még valamire: a másik szemébe kell nézni. A kézfogásban benne lévő emelkedett lélekkel. A barátok szeretik egymást, de néha haragudhatnak is egymásra, vitatkozhatnak is, a kézfogáscelebráció (nevezzük most így) mentes mindenféle más érzéstől és megnyilatkozástól. Magában való. Azonban ha kell, magába foglalhat mindent, kivéve egyet: a másik idegennek érzését.

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

Ellenségszeretet

„Asztalt terítesz nekem ellenségeim szeme láttára."
(Zsolt 23,5)

Vesztesek idokolt haragja

Teológus

A bizalmatlanság kultúrájának örökösei vagyunk. Terhes örökség, egy egész társadalom görnyed alatta. Amíg a totális diktatúra válogatás nékül folytogatta az egész társadalmat, a hűek és hűtlenek közötti törésvonal világosnak tűnhetett. A hűek büszkén vagy szerényen adtak hálát, hogy állnak, s egymásra vigyáztak, hogy el ne essenek. A hűtlenek saját vagy közérdekre hivatkoztak, kényszereknek, erőszaknak engedtek. Ötvenhat öröksége azonban nemcsak a diktatúra elleni lázadás feledhetetlen, mégis gyakran feledett bátorsága, hanem az elfojtott forradalom sikertelenségének óvatosságra intő tapasztalata is. Az ötvenhatot követő *pax Kadariensis,* a gulyás-kommunizmus a hatalommal kötött magánalkukra alapult, és az ezt ellenőrző titkosrendőrségre és besúgó rendszerre. Sem a civil társadalomban, sem az egyházakban az emberek nem támaszkodhattak világos megkülönböztetésekre, a barát és ellenség közötti éles határvonal egyre viszonylagosabbá vált. A konzum irányába tágított keretek között sokan találták meg a kellemesebb hétköznapiságot megteremtő és fenntartó technikákat.

Mindeközben számos családban, baráti körben, egyházi csoportban ott bújkált, helyenként sziszegett az áldozatok haragja. Az elrabolt vagyonok, intézmények és lehetőségek miatti fájdalom sokakban nem csillapodott. Nemcsak nosztalgiával, hanem alig vitathatóan jogos haraggal emlékeztek és tekintettek a tettesekre, múltjuk és jelenük ellenségeire. Vajon milyen alappal kérhetném számon anyai nagyanyám haragját, aki szülővárosom egyik legtekintélyesebb asszonya volt, majd a kitelepítés után egyik cselédjének jószándékából húzódhatott meg egyetlen szobácskában, néhány kedves bútora között. Lassan ugyan egyre vékonyodik a háború előtt felnőtt korosztály rétege, de a fájdalom és harag családi hagyományai átöröklődnek a gyermekek, és láthatóan még inkább az unokák korosztályára. A harag és a bosszúvágy, az ellenséggel való valóságos vagy szimbolikus leszámolás hiánya meglovagolható, uszító ideológiák, acsarkodó fundamentalista politikák épülnek rá. A mai társadalom minőségének súlyos kérdése, hogyan és kinek sikerül megtalálni a megfelelő szavakat, és megalkotni az alkalmas strukturális kereteket, amelyek lehetővé teszik a harag és a bizalmatlanság örökségének kiegyensúlyozott feldolgozását, a folyton elmaradni látszó sikeres történelmi gyászmunkát. A keresztények és az egyházak is fel kell tegyék maguknak a kérdést, hogyan viszonyulnak ehhez a múlthoz, amely sajátjuk is. Hitükből milyen szavak és tettek fakadnak, hitüket milyen szavak és tettek fémjelzik.

A zsoltárok között nem egyet találhatunk, melyekben a megvertek, megalázottak keserűségükben és tehetetlenségükben Istenhez boszszúért kiáltanak.

„Istenem, zúzd össze szájukban fogukat, Uram, törd össze az oroszlánok állkapcsát! Hadd folyjanak szét, mint a kiömlött víz, hervadjanak el, mint a letiport fű. Múljanak el, ahogy elmúlik a csiga, s mint az asszony elvetélt magzata, amely a napot nem látja meg soha! Mielőtt még tövist hajtanak, mint a tüskebozót, — zölden vagy száradtan — hordja el őket a haragos szél! Örüljön az igaz, ha látja a megtorlást, lábát fürössze a gonoszok vérében!" (Zsolt 58,7–11).

„Jóságos Istenem segítségemre siet, Isten engedi, hogy ellenfelem fölé kerekedjem. Pusztítsd el őket, Istenem, hogy népem ne feledje! Hatalmadban szórd szét és taposd el őket, Istenünk, védőpajzsunk! Ajkuk minden szava bűn a szájukban — okozza vesztüket a gőg, átok és hazugság! Pusztítsd el őket haragodban, veszítsd el őket végképp!" (Zsolt 59,11–14).

Az úgynevezett átokszsoltárokat az imaórák szövegeiből kivették ugyan, hiszen a szerkesztők szerint nem egyeztethetők össze a szeretet Isteséhez ragaszkodó imádkozó egyház szellemiségével. Ám a Biblia szerkesztői és a kánont meghatározó Tridenti zsinat nem szűrte ki ezeket az imádságokat a 150 zsoltár közül. Talán azért nem, mert bennük az ember embersége nem önmagában álló végszóként mutatkozik meg, hanem Istennel és a világgal való kapcsolatának egy állomásaként. Amelyet semmilyen diszkrécióra vagy lelki disszonanciára hivatkozva nem takarhatunk le. Az embert, az emberi társadalmat jellemzi a felháborító igazságtalanságok fölötti harag, a zsidó és keresztény emberkép pedig ahelyett, hogy elfordulna ettől a nagyon emberi dimenziótól, inkább tudomásul veszi és az irgalmas Isten elé emeli.

Az átokzsoltárok kegyetlen bosszúért kiáltanak Istenhez, az Ő mindenek fölötti uralmát és az ő igazságosságát tanúsítják és igénylik. „Én azonban hatalmadról énekelek, s már reggel örülök irgalmadnak. Mivel menedékem lettél, erős vár, zaklatásom napján. Neked énekelek, erősségem, hiszen Isten az én váram, az én jóságos Istenem." Ezekkel a szavakkal zárul az imént idézett 59. zsoltár. Megvallja és hirdeti Isten jóságát, az érthetően feltörő harag és átok hullámai az irgalomba és a jóságba vetett hitben csendesülnek el. Nem a harag és nem az átok, nem az ellenség győlölete a legkockázatosabb a Biblia tanítása szerint, hanem az Istentől való elfordulás.

Ellenségszeretet

Martin Buber a *Két hitmód (Zwei Glaubenweisen)* című művében az ellenségszeretet jézusi parancsáról írván két fontos, szemléletalakító összefüggésre hívja fel a figyelmet. Az egyik, hogy az ellenségszeretet nem valamiféle erkölcsi tanítás, hanem az Istenbe vetett hit lényegi

magva. Az ellenségszeretet nem valamilyen érzés, mint ahogyan a jézusi értelemben vett szeretet általában sem, hanem egyértelmű magatartás. Döntés a felebaráttal, jelen esetben az ellenséggel szembeni viszonyról és az eszerinti cselekvés. Az ellenségszeretet tanítása Buber értelmezésében nem az egyénre vonatkozik elsősorban, nem két ember közötti viszonyt tart szem előtt. Alapvető kontextusa az államon, a népen belüli etnikai és a vallási feszültségek közege. A parancs arra szólít, hogy ne csak a mifélénket, a vér szerinti testvéreket tekintsék teljes értékűnek, és fogadják el őket mint olyanokat, akik mindenben egyenlőek, hanem a nem-zsidó idegeneket is — hiszen, amint másutt áll: „Ha szőlődben szüretelsz, utána ne keresgélj szemeket. Maradjon az idegennek, az árvának és az özvegynek. Emlékezz, magad is rabszolga voltál Egyiptom földjén. Ezért parancsolom meg neked, hogy így tégy" (MTörv 24,21–22). Az ellenségszeretet zsidó hittanítását egészíti ki a Máté evangélium egy görög nézettel — írja Buber. „Az emberek akkor lesznek azok, akik eleve, vagyis Isten fiai, ha azokká válnak, akik valójában, testvéreik testvérei." Így szól a jézusi maxima: „Én pedig azt mondom nektek, szeressétek ellenségeiteket, és imádkozzatok üldözőitekért! Így lesztek fiai mennyei Atyátoknak, aki fölkelti napját jókra is, gonoszokra is, esőt ad igazaknak is, bűnösöknek is" (Mt 5,44–45). Buber a haszidok iránti szeretetéből és tiszteletéből kiemeli még, hogy az ő tanításukban az ellenségszeretet a keresztény befolyástól függetlenül milyen mély megfogalmazásra talál, amikor egyikőjük imádsága így szól: „Világ Ura, kérlek, váltsd meg Izraelt. Ám ha ezt nem akarnád, váltsd meg legalább a gójokat."

Az ellenségszeretet a népközösség Istenbe vetett hitre alapuló túlélésének garanciája. A szeretet azokkal szemben kerül próbatétel elé, akikkel szemben nincsen meg a kölcsönösség. A hívők közösségének, az egyháznak hitállagára vetít fényt az idegenekkel, az üldözőkkel, a hitetlenekkel szembeni alapállás. A Biblia semmilyen garanciát nem ígér arra nézve, hgy milyen sikeres lesz az ellenséggel szemben tanúsított szeretet magatartása. Nem kecsegtet azzal a reménnyel, hogy az ellenségből barát lesz.

Az irgalom hatalma

A bizalmatlanság poszt-kádári örökségét hordozva az ellenségszeretet hitmagatartása elsősorban nem a korábbi rendszer haszonélvezőit, nem is a hittel és egyházakkal szemben bizonytalanokat vagy távolságot tartókat provokálja, hanem az egyházak igehirdetése által emlékezetben tartott Evangélium rendszeres hallgatóit. Éppen azokat, akik maguk vagy szüleik kiemelten sokat szenvedtek, pótolhatatlan veszteségeket kellett és kell máig elviselniük. A vesztesek előtt minden korszakban két lehetőség áll, ma is tapasztalhatjuk. A kárvallotti státusra való hivatkozás révén kibújni a szembenézés, az erkölcsi felelősség alól, és passzív elzárkózásban őrizni az egykori értékek mai maradékait. Vagy az irgalom kultúrájával odalépni az ellenségek elé, esélyt adva szá-

mukra saját múltjuk árnyalt feldolgozására, végső soron a megtisztító bűnbánatra. Mai társadalmunkban, kisebb nagyobb közösségeinkben ennek felelősségével értelmezhetjük saját múltunkat és ennek esélyével lehetünk az élhető közös otthon kovásza.

MÁTHÉ ANDREA

Félbetört

'szilánkos mennyország'
(Kiss Tibor)

Esztéta

Az ókori görögöknél a *tessera hospitalis* az a kis kettétört cserépdarab volt, amelyet a vendéglátó adott vendégének, hogy akár évtizedek múltán is felismerhessék egymást úgy, hogy a törésvonal véletlenszerű repedései mentén összeillesztik a darabokat. A tört tárgyat gyermekeik, utódaik számára is megőrizték, hiszen a vendégbarátság a leszármazottakra is érvényes maradt. Euripidész fehér követ említ, amelyre egy választott szót írtak rá, úgy törték ketté, más források szerint a vendég és a vendéglátó a nevét írta fel a már kettétört darabokra, és kicserélte őket egymás között. Az ókori rómaiaknál ez az identitást igazoló fél/darab már lehetett csont, borostyán vagy más — általában nemes — anyag. Féltéssel és titoktartással vették körül a *tessera hospitalis*t, csak tulajdonosa tudhatta, milyen szót rejt vagy kinek a nevét őrzi.

A kis darabkák a barátság, az eggyé tartozás szimbólumaivá váltak. Jelezték, hogy idegenekből a vendégségben együtt töltött idő során barátok lettek. Jelei voltak annak is, hogy az együttlét ideje kitüntetett jelentőséget kapott mindkettőjük életében, olyannyira, hogy a közelség kényszerű megszűnte után is meg akarják őrizni a találkozás meghittségét, az ismerősséget, az odaadást, hogy ne léphessen semmi olyan közéjük, ami mindezt eltörölhetné, hogy a bizalom, a ráhagyatkozás biztonsága megmaradhasson, hogy ne térhessen vissza az idegenség.

A cserépdarab töredezett széle azonban utal mindennek a törékenységére is. Arra figyelmeztet és emlékeztet, hogy a távolságban csak oltalmazva, remény és el-elbizonytalanodások között vigyázva lehet megőrizni a meglelt ismerősséget, közvetlenséget, a feltárult odaadást. A cserépdarabot és mindazt, amit jelent és jelképez, szükséges megóvni, nehogy elvesszen, nehogy felülíródjanak az eredeti repedésvonalak. Hogy ami összeillett valaha, az újra össze is illeszkedhessen, összeillő maradjon. Hogy egésszé lehessen megint. Egyszer majd.

A *tessera hospitalis* a türelem és a várakozás szimbóluma is: az időre hagyatkozó türelemé, amely kivárja, hogy az idegenből barát váljon, és a bizakodó várakozásé, amely hisz a közelség megőrizhetőségében, reméli az újratalálkozást. Még a kényszerből távolságokat kimérő és elviselő létezésben is a legkisebb beavatkozás vagy kényszerítés nélkül várakozik, és reméli a lehetetlennek látszó újrailleszkedés valósággá válását.

Ellenség; idegen; vendég; barát

MEZEI BALÁZS

Filozófus

Az idegent nem ismerjük; az ellenséget gyűlöljük; a vendéget befogadjuk; a baráttal megosztjuk az életünket. — Így lehetne vázolni a négy kifejezés köznapi tartalmát. Mindegyik bővíthető. Az idegen nemcsak ismeretlen, hanem kerülendő; az idegen veszély. Az ellenség olyan idegen, akinek idegensége fenyegető. Az ellenségről tudjuk, hogy az ellenségünk. Tőlünk függ, hogy felvesszük-e vele a harcot. Az ellenség már mindig is ellenünk van és mindig is legyőzni akar minket; a mi szabadságunk azonban megmarad. A vendég e szabadság gesztusának eredménye, hiszen vendég csak az lehet, akit ténylegesen vagy elvileg meghívunk magunkhoz. A hívatlan vendég — nem vendég. A valódi vendég tiszteletünk célpontja; örömmel látjuk. A vendég nincs állandóan jelen; akkor vendég, ha tartózkodása átmeneti. Távozik, és mi ismét szabadok vagyunk. E szabadság adja a lehetőségét a barátságnak, ami soha nem következik be merőben akaratból: mint a szerelmet, a barátságot sem lehet kikényszeríteni. A barátság szabadon megvalósuló kapcsolat két személy között, akik mindegyike szabad személy. Barátság nem alapulhat alárendeltségen; a barátságban egyenlőség valósul meg; életközösség.

Egykor megjelent egy tanítás, amely a fentiekkel szemben az ellenség szeretetét hirdette; az idegen gondozását. Mindezt a vendég és a barát ősi felfogásainak átalakításával érte el, mivel e tanítás szerint az ellenség is barát és az idegen is vendég. Mindebben a közösség valósága tárul fel: mindannyian együvé tartozunk, beletartozunk Isten oikonómiájába. Meg lehet tagadni ezt a közösséget, ki lehet lépni belőle, de eredetünk és végcélunk mégis benne van. A végső barátság *társasság,* hiszen az ember nemcsak Isten képmása, barátja, hanem társa: élet- és munkatársa mindenek bevégzésében. Ez a társasság nem törli el, mégis áthidalja a teremtett és a teremtő szakadékát abban a kapcsolatban, amelynek értelme a boldogító látásban válik világossá. E társasság alapján lehet minden idegen vendég és minden ellenség barát, hiszen mindent felülmúl a végső oikonómia valósága, „ég és föld újraegyesítése a Krisztusban".

Ha körülnézünk a világban, két erőteljes mozgást látunk. Az egyik különbségeket hoz létre ember és Isten, ember és ember, kultúra és kultúra között. A fájdalmas szakadás ellentétet teremt szegények és gazdagok, idegenek és barátok között. Folytonosan újraalkotja a közönyt, ellenséget vetít elénk, hogy arra hivatkozva még élesebb különbséget tarthasson fenn. Ez a szakadék tátong a mélyszegénység és a luxus városnegyedei között Dél-Amerikában; ezt látjuk a feketék és fehérek közt az Egyesült Államok egyes városrészeiben; ebbe a különbségbe ütközünk az iszlám országok közösségében. S nem utolsósorban, két évtizeddel a rendszerváltás után ma is ehhez ha-

sonló különbség jelentkezik az Unió régi országai és az újabbak között, akik ma is inkább idegenek, mintsem barátok. Nehéz megmondani, mi az eredete ennek a szakadékosságnak. Talán nem járunk messze a valóságtól, ha arra gondolunk, hogy a közösség megtagadásának a gyökere nem csupán egyes történeti eseményekben keresendő, hanem annak a társasságnak az elvetésében, amely a végső összetartozás oikonómiájának a lényege. Az emberiség szembefordult ezzel az oikonómiával, s ezzel megindult a testvér harca a testvér ellen, az alávetés módszertanának kifinomodása, vállalása egy önvesztő ideológiának, amely az erősebb jogait hirdeti a gyengébbel szemben — történelemben, természetben, társadalomban. Ez az elvakultság ma tudományos eredménynek tekinti önmagát, de nem számol az efféle tudományosság illúziójával. S talán soha nem szenvedett súlyosabb sebet ez az oikonómia, mint annak a népnek a tragédiájában, amelynek választottsága a közösség magasabb szintre emelése lett volna egy olyan életkörben, amely befogadja a szegényt és a gazdagot, a vendéget és az idegent, a barátot és az ellenséget. Mint Józsefet testvérei, úgy árulták el ezt a népet azok, akik tudtak a kiválasztottságról; szinte az egész emberiség cinkossága kellett ahhoz, hogy a legmélyebb szakadékba taszítsák.

A másik mozgás kevésbé szembeötlő. Híján van az élességnek, kegyetlenségnek, amely a közösség örve alatt egyre nagyobb különbségeket szilárdít meg, reménytelenséggel, cinizmussal hatva át nemzedékek életét. Hiányzik belőle a gazdagok dölyfe és a sikeresek önbizalma. Viszont benne él a bizalom, amelyet a régi tanítás jó híréből merít. Noha ez a tanítás ma elhalványulni látszik, e másféle mozgás hordozói mégsem adják fel annak reménységét, hogy a rájuk bízott közösség, a társasság a legnagyobb átalakulásokon keresztül beteljesedése felé halad. Ebben a mozgásban, érthetetlenül és mégis érthetően, a tagadás és az árulás is helyet kapnak, ahogyan a házasságtörő asszony bűne is szerephez jut végső megtérésében. E mozgás hordozói nem gyűlölnek, nem tagadnak meg, nem idegenednek el. Ha rajtuk áll, nem engedik el a másik kezét; a közösséget vallják, amelybe mindannyian beletartozunk, legyen szó árvák gondozásáról, táplálásáról, elidegenedettek visszahívásáról. Ők azok, akik átkelnek a szakadékon és kezet nyújtanak az ellenségnek; akik annak ellenére kitartanak ebben, hogy a másik oldalról újra meg újra elvetést kapnak jutalmul.

Mivel a valóság változás, szavaink jelentése is változik. Mivel a valóság változás, felismerhető a történet, amelyen keresztülmegyünk. Az idegen, az ellenség, a vendég és a barát fogalmai már korábban is új fénybe kerültek a társasság oikonómiájában, de még nagyobb az a változás, amelyben jelenleg részesek vagyunk. Ez a változás talán vázolható (megkíséreltem ezt a *Vallásbölcselet* című könyv 72. §-ában), de miközben gondolkodunk ezen, lássuk azt is: az ide tartozó gondolkodás valós kell, hogy legyen. Valóságosan gondolkodni annyit tesz, mint az életünket tenni arra, amit gondolunk. S ez az, amitől so-

kan visszahőkölünk, vagy egyszerűen nem kerülünk olyan helyzetbe, hogy életátadásunk a legvégső formát öltse. Annyit megtehetünk, hogy a legodaadóbban tekintünk azokra, akik e gondolkodásban és cselekvésben a legtovább jutottak. S akik itt a legmesszebb jutnak, gyakran kerülnek szembe mindenkivel és válnak oly magányossá, hogy annak elviseléséhez nem is elég emberi erő. Ezek a nagy magányosok — imában, tanúságban, életvitelben, alkotásban, tudományban, gondolkodásban — túllépnek megszokott fogalmaink körén. Új egységet hoznak létre, amelyben közösséget nyerni a legnagyobb lehetőség. Ebben az egységben az ellenség, az idegen, a vendég és a barát régi fogalmai irrelevánssá válnak; meghaladásukban újdonság képződik, mint Krisztus keresztje alatt János és Mária között.

A legnagyobbnak nincsenek ellenségei vagy barátai, nem fogad vendéget, és nem idegen semmitől. Abban, amit létrehoz, az ellenség, az idegen, a vendég és a barát új módon alakulhat ki. Olyan, mint a fény, ami nélkül nem látunk; de ha felragyog, különbségeink és közösségeink egy csapásra láthatóvá válnak. Ilyenkor hajlamosak vagyunk elfeledni, hogy kapcsolataink mögött és előtt ott áll a legmagányosabb, aki mindezt lehetővé tette. — *„Azt gondoljátok, azért jöttem, hogy békét hozzak a földre? Mondom nektek, nem azt, hanem szakadást."*

MISPÁL ATTILA

Az az ember

Filmrendező

Áttörhetetlenül erős lehet a páncél, mit némelyekkel szemben a lelkünk köré növesztünk.

Két és fél évtizeden át jártam ahhoz az emberhez. Eleinte meglehetősen ritkán, de miután a betegségére fény derült, egyre sűrűbben. Ahogy az állapota megkívánta. Bizalmatlanul kezelt, olykor kifejezetten ellenségesen, mint egy betolakodó idegent. Csodáltam, ahogy a feleségemet szinte azonnal el tudta fogadni, mikor már rendszeres segítségre szorult. Pedig idegenek voltak egymásnak, háromszor ha találkoztak korábban. Egyedül élt, ám mások is rendszeresen látogatták. A segítésről, az ápolásról velük is egyeztettem, de mindig csak telefonon. Kerülték a személyes találkozást, idegenek voltunk. Csak az az ember kötött össze minket.

Amikor bekerült a kórházba, a hozzátartozók beosztották, ki mikor lesz vele. A legtöbbet a feleségem, mert őt nagyon megszerette. Kedden reggel a nővére jött hozzá vidékről az Intercityvel. Félúton érte a telefonhívás a kórházi ápolóktól, hogy az az ember már nem várta meg. Mindenkit felkészületlenül ért a sietsége. Az előző este én maradtam vele a legtovább. Amikor nyugodtan elaludt, magára hagytam. Indulnom kellett: a munkám néhány napra a határon túlra szólított.

Hamvasztás utáni búcsúztatására a Dunánál került sor, azon a helyen, ahol életében a legjobban érezte magát. A Nap beragyogta az októberi szombatot. Idegenek találkoztak, akik korábban csak

telefonon beszéltek egymással. Mindenki elmesélt egy-egy kedves emléket, meghatározó gondolatot, ami őhozzá fűzte.

A megszólalásokból kiderült, hogy két különböző élete volt annak az embernek. A családja és szomszédai felé leginkább a mihaszna, önző, kisszerű és rosszindulatú arcát mutatta. A dunai emberek között viszont egészen másként viselkedett. A nagy folyó partján szabad lehetett. Nyílt és segítőkész volt, mindenben számítani lehetett rá. A gyerekek is őt szerették a legjobban, tőle tanultak járni és úszni. Megrendítő tények és mondatok. Én azt mondtam el a többieknek, élete végén miként változott át a szemem láttára önző Oblomovból szelíd tekintetű Buddhává az az ember. De közösen növesztett kettős páncélunkról hallgattam.

Combközépig a Dunába gázoltunk, és markunkból szórtuk a vízbe hamvait. Horgász barátai virág helyett kicsiny aranyhalakat engedtek utána. Oly sokat kaptak már a folyótól, hogy ez alkalommal ők akartak visszaadni valamit.

Egy közeli vendéglő volt a tor helyszíne. Immár barátokként beszélgettek és koccintottak a korábbi idegenek. Jókedvűen és minden korábbinál nagyobb megértéssel emlegettük azt az embert, akinek közös vendégei lettünk azon a napon.

Ez a történet jut eszembe az ellenség–idegen–vendég–barát fogalomkörről. Hogy mi a tanulsága? Még nem tudom.

Az az ember az apám volt, akivel négy és tizennyolc éves korom között egyszer sem találkoztam.

NACSINÁK GERGELY ANDRÁS

Jövevények

Ortodox pap

A dombtetőn állok, a temetőkert közepén. Lejebb a falu, Amaranda; alatta elszórt smaragd erdőfoltok a búzamezők foglalatában, még messzebb a Doiráni-tó víztükrében nézik magukat a túlparton, a határ másik oldalán mind magasabbra toluló macedón hegyek. Ez a vidék régesrég eldönthetetlen viták tárgya, összetűzések színhelye, testvérháborúk fészke. Fellelhető itt a Balkán összes szépsége és nyavalyája: folyóvölgyektől szabdalt hegyvidék, nehéz hágók, mocsarak, könnyen köddé váló határok. Görög és szláv ajkú parasztok mellett gyakran találkozhatni különös nyelveket beszélő nomád pásztorok ivadékaival, vendégmunkásokkal Albániából, cigány vásárosokkal Bulgáriából, azonkívül szerbekkel, oroszokkal és románokkal, akik Thesszaloniki környékén igyekeznek szerencsét próbálni több-kevesebb sikerrel. A lábam előtt heverő sírköveken is szokatlanul kacskaringós neveket lehet kibetűzni: itt a Fekete-tenger mellékéről száműzött görögök nyugszanak, akik az első világháborút követő, lakosságcserének csúfolt tisztogatások miatt voltak kénytelenek elhagyni két és félezer éve lakott falvaikat és városaikat. És itt volnék én is, ortodox pap Budapestről, aki tanulni jöttem Görögországba — a

legkülönösebb pedig az egészben az, hogy amikor életemben először megérkeztem ide hajnalban, hogy a falu betegeskedő papja helyett megtartsam a szent liturgiát a mai ünnepnapon, az itteniek csaknem természetesnek vették, hogy egy távoli vidékről jött idegen szolgáljon az oltárnál, és égessen tömjént a temetőben halottaikért.

A Lelkek Szombatja van, éppen Pünkösdvasárnap előtt. Ötven napot átívelve idáig ér el a Húsvét fényessége, hogy aztán egy utolsó nagy lobbanással, tizenkét lángnyelvvé szétválva rejtőzzön el az emberekben. Előtte jár a Lelkek Szombatja, amikor a Pászka nagy eggyéolvadása után újra elválni látszik egymástól a holtak és elevenek útja: utoljára még mindenkit számbavéve, ma elbocsátják a lent nyugvókat a föld színén vendégeskedők. Ilyenkor hosszú listákat kapnak a papok, strófaszerűen ismétlődő keresztnevekkel, hogy említésre kerüljenek a liturgiában; a hívők alighanem hosszan kutatnak emlékezetükben a nevek után, amelyeket már csak egyszer egy évben kell kiejteniük. A templomtól pár lépés fölfelé a temető: mindenütt emberek hajladoznak a sírok kőtáblái között, a ciprusfák alatt: olajjal töltik fel a mécseseket, kihúzgálják a gyomot, amit őseik termettek, s ügyelnek, hogy meghagyják a belőlük sarjadt virágokat. Türelmesen várnak a papra, míg kereszttől-keresztig járva mindenütt elvégzi a rövid emlékszertartást, Isten irgalmát kérve a lent pihenőkre.

Nézem a márványba-foglalt, kifakult fotókon a sötét és szikár pontuszi arcokat — én, jövevény a jövevények között. Amikor a hajók partra tették őket Szalonikában, egyetlen falu sem állt még a környéken; mindet ők építették, ők törték fel és vetették be a földet búzával, rozzsal, kukoricával, hogy idefent végül a földművesek is a magok sorsára jussanak. Gyermekeik, akik már ideát születtek, növekedtek, fordultak termőre és száradtak el, azóta szintúgy követték őket a hallgatásba, megadón lettek táplálkává az éhes, idegen földnek, amely pedig semmiben sem hasonlított az otthonira, amelyből kisarjadtak. Más tapintása, színe, illata van ennek a vidéknek. Tudom, mert jártam már Pontuszban is, ahol bőven terem minden talpalatnyi hely, teát, szőlőt, fügét, vagy kövér havasi füveket. Itt viszont csontos, sovány földön jár az ember, és a tenger is olyan távoli, hogy még az ég színén sem csillog messzi tükörképe.

Ám dacára annak, hogy az öregek elnémultak és elfogytak, és az itteniek közül már senki sem látta saját szemével Trapezuntot, Amasziát, vagy az Istenszülő Szűz Szumela-béli büszke monostorát, ez a nép megmaradt valahogy másfélének: olyan szikár különállónak, amely nem zárkózik el ugyan a többi görögtől és az új hazától, de számontartja azt a távoli vidéket, ahonnét való. Nyelvén is csak lassan olvad el, ha elolvad egyáltalán a szülőföld dialektusának jellegzetes íze, továbbra is tévedhetetlenül igazodik el a rokonsági viszonyok kusza térképén, és nem feledkezik meg a temetőkertről sem, ahol ősei nyugosznak. A Lelkek Szombatján pedig vissza fog térni ide, hogy főtt búzából készült cukros kolivával

etesse az éhes holtakat, ahogy egyébként teszik azt a hellének már ezredévek óta. A lakosságcsere idején állítólag voltak, akik a pontuszi temetőkben kihantolták elődeik csontjait, és batyuba kötve hozták át magukkal őket is az új hazába; e nagy vándorlás közepette pedig, amely szüntelen zajlik a föld színén és az alá, mintha egészen magától értetődő volna számukra, ha egy másik idegennel hozza őket össze a sors, aki most történetesen én vagyok.

Déli szél fúj, és messzire sodorja a tömjénezőből felszálló füstöt, cibálja a fekete csuhát a lábam körül, amint sírkőtől-sírkőig baktatok, az Isten két percnyi figyelmét kérve a lentiekre. Ha bort hoznak, a márványlapot meghintem vele, eszünk egy falatot a kolivából, váltunk pár szót, mintha csak vendégségben volnánk. Hogy Magyarországról jöttem, az sehol sem kelt megütközést; tágas hely a világ, sokan elférnek benne. Még a nemzetállamok és a kérlelhetetlen vonásokkal megrajzolt határok korát megelőző mentalitás ez, ahol a személyiség koordinátarendszerében a hit áll az első helyen, s nem az anyanyelv vagy a születési hely. Még a hatvanas években egy bizantinológus a pontuszi hegyeket járva öreg pásztorral találkozott, és megkérdezte tőle, miféle vidék ez. „Ez itt Rúm földje — hangzott a válasz — itt keresztény nyelven beszélnek." Az itteniek számára is elsősorban *khrisztianósz* vagyok, nem pedig *ungarezosz*; semmi ámulnivaló nincs tehát azon, hogy aránylag otthonosan ejtem ki a könyörgés szavait, és hogy kezemben már benne van a keresztvetés íve és ritmusa. Sokkal inkább csodálkoznának azon, ha hallanák, hogy ez nem mindenütt és nem mindenki számára ilyen magától értetődő: hogy vannak vidékek, ahol éppenséggel fordítva vetnek keresztet, vagy nem vetnek keresztet egyáltalán. Tartok tőle, hogy ezek a dolgok már az ő unokáik számára sem ilyen egyértelműek, és hogy a távoli városokból és Európa más országaiból nem fognak vissztérni már ide, hogy asztalt terítsenek a régieknek. Igyekszem tehát jól emlékezetembe vésni ezt a reggelt: a ciprusfák kontúrjait, a falu házait, a mezőket, és a fölöttük járó szelet.

„*Pater, tha erthisz gia kafe* — atya, velünk tartasz egy kávéra?"

„Mennem kell — felelem. — De ha Isten is úgy akarja, majd jövök még errefelé."

Hogy lesz a hostisból hospes?

NEMESHEGYI PÉTER

Jezsuita szerzetes, teológus

A latin *hostis* szó ellenséget, a *hospes* szó pedig vendéget jelent. A két szó hasonlósága jelzi, hogy a két fogalom között valami rokonság létezik. Közös az ellenségnél és a vendégnél, hogy eredetileg „idegen", nem tartozik megszokott körünkbe. Zavarja tevékenységeink megszokott lefolyását.

A helyzet még fenyegetőbb, ha olyan nyelven beszél, amelyet nem értünk. Olaszország egy vidéki városkájában történt. Megjelent ott egy holland turistacsoport, akik nagy hangon beszélgettek egymással. Egy ottani olasz kislány állt az utcán, nagy szemeket meresztett a turistákra, dühös lett, és elkezdett kiabálni: „Ezek bolondok, bolondok! Értelmetlen szavakat ordítoznak!" Próbáltuk a kislányt csitítani, mondván, hogy ezek az idegenek nem bolondok, az ő nyelvüket beszélik, és megértik egymást. De nem tudtuk a kislányt meggyőzni. Csak tovább kiabált: „Bolondok, bolondok!"

Nem csak ennek a kislánynak volt ilyen reakciója az idegen beszéd hallatán. Az ókori görögök a többi népet *barbaroi*nak nevezték. A *barbaroi*: hangutánzó szó. A dallamos, intellektuálisan finoman kicsiszolt görög beszédhez viszonyítva más népek beszéde a görögöknek csak csúf *bar, bar, bar, bar* dadogásnak hangzott. Az európai nyelvek „barbár" szava ebből a *barbaroi*ból származik. Aki nekünk értelmetlennek tűnő nyelven beszél, az „babár".

Különböző nyelveken beszélő emberek között akkor kezd oldódni a viszony, ha ki tudunk mondani a másik nyelvén egy neki kedves szót. Amikor Magyarországot elárasztották a háború alatt az orosz katonák, mindjárt más lett egy orosszal a viszony, ha kimondtuk a *zsena* szót. Felderült az arca, talán még elő is kotorta a zsebéből felesége fényképét. Már nem voltunk egymás nyelvét nem értő „babárok". Összekötött a megértett szó, és a közös érzelmi reakció: neki is volt felesége, én is tudtam, hogy mi a feleség.

Kinek-kinek világába betörő „idegen" veszedelmes. Ki tudja, mit akar, mire pályázik. Valószínűleg: *hostis*, ellenség. Amióta az emberiség történelmében kialakultak az egymástól nyelvileg is megkülönböztetett, egymással harcoló csoportok, a másik csoport embere a legtöbbször valóban „ellenség" volt. Nyomon lehet követni a történelemben az ókortól kezdve a harciasan más népeket támadó néptörzsek robbanásait. Például az ókorban az indogermán népek őshazájukból kirohantak keletre és nyugatra, és hódítottak, romboltak, pusztítottak. Az ókor végén a muszlim arabok, a középkorban a mongolok, a korai újkorban a törökök, a 15. századtól kezdve az európai népek nyilakkal, majd puskákkal és ágyúkkal hódítottak és igáztak le népeket, nemzeteket.

Ezért nem csoda, ha a letelepedett népek gyanúval néztek minden idegent. Még akkor is gyanús volt, amikor egyedül jött, mert hátha kém, akit a hódítani akarók maguk előtt küldtek.

Igaz, voltak ősi népek, akik az idegent kivételesen nem „ellenségnek", hanem „vendégnek" tekintették. A Teremtés könyve ír le szépen egy ilyen jelenetet. „Ábrahám a legforróbb napszakban éppen a sátra nyílásában üldögélt. Amint fölemelte szemét, megjelent neki három férfi, s megállt ott a közelében. Amikor észrevette őket, a sátra ajtajából eléjük szaladt, földig borult előttük, és így szólt: »Uram, ha kegyelmet találtam szemed előtt, ne haladj el szolgád mellett! Hadd hozzak egy kis vizet, mossátok meg lábatokat, és pihenjetek le a fa

alatt! Teszek majd elétek egy falat kenyeret is, hogy felüdítsétek magatokat!« Azok így szóltak: »Tégy, ahogy mondtad!«" (Ter 18,1–5). Ábrahám ezután sült lepényt készíttet feleségével, a csordából hoz egy fiatal borjút, levágatja, elkészítteti, hoz hozzá vajat és tejet is, és odateszi mindezt eléjük, hogy falatozzanak.

A történet folytatásából kiderül, hogy maga az Úr Isten volt az, akit így vendégként fogadott Ábrahám. Ugyanennek a történetnek következő jelenetében Lot fogad be, tudtán kívül, angyalokat nagy vendégszeretettel házába (Ter 19,1–3).

A görög mitológiában is meséltek az ismeretlen idegenként az embereket látogató Zeuszról, a *Zeus xénios*ról. Ezért a hirtelen betoppanó idegent valami vallási aura vette körül. Nem tudni kicsoda, hátha valami álruhába öltözött istenség. Ezért jól kell vele bánni, nehogy bajt okozzon.

De ezek a felfogások inkább kivételt jelentettek, és nem változtatták meg gyökeresen a „természetes" erkölcsiséget, amelyet Bergson *Az erkölcs és a vallás két forrása (Les deux sources de la morale et de la religion.* Presses Universitaires de France, Paris, 1932; magyar fordítás: Dienes Valéria, Szent István Társulat, Budapest, 2002) című híres könyvében „zárt erkölcsnek" nevez. Ez az erkölcs csak zárt csoporton belül működik, ott rendezi a relatív igazságosság szerint a viszonyokat. E csoport lehet család, vagy törzs, vagy társadalmi osztály, vagy nemzet, de minden esetben zárt. A csoporton kívül állókra nem vonatkozik. Azoknak nincsenek „jogaik", mert vagy „rabszolgák", vagy félelmes, vagy leigázandó ellenségek.

Bergson ezzel az erkölccsel állítja szembe a „nyitott erkölcsöt", amely az abszolút igazságosságot követi, és az egyetemes, mindenkire kiterjedő szeretetet hirdeti és gyakorolja. Ezt az erkölcsöt az azt élő személyek testesítik meg, és róluk terjed tovább a többiekre. Bergson ilyen „személynek" tekinti Jézus Krisztust, aki az egyetemes szeretet parancsát oltotta az emberiségbe. Az ő tanításából és viselkedéséből születik az új erkölcsi imperatívusz, melynek egyik konkrét parancsát fejezi ki a következő jézusi mondat: „Idegen voltam, és befogadtatok. Amikor megtettétek ezt egynek e legkisebb testvéreim közül, nekem tettétek. Jöjjetek, Atyám áldottai!" (Mt 25,35.40.34). Az „idegen" tehát már nem *hostis*, hanem *hospes*. Nincs korlát. Minden ember: testvér, és az iránta mutatott (vagy nem mutatott) szeretet szerint dől el mindenki végső sorsa: üdvösség vagy kárhozat.

Évszázadokig tartott, amíg ebből a krisztusi nyitott erkölcsből megszületett az egyetemes emberi jogok nyilatkozata, eltűnt a rabszolgaság, és kezd megjelenni a világbéke eszméje. Valljuk be, hogy még nagyon távol van társadalmunk attól, hogy az ember embertársát ne *hostis*ként kezelje, hanem *hospes*ként befogadja, és neki szolgáljon. De legalább már meg tudjuk fogalmazni erkölcsi imperatívuszként ezt az ideált.

POMOGÁTS BÉLA
Irodalomtörténész

Az ország asztalánál

Úgy vélem, inkább kegyelmi ajándék, mintsem véletlen szerencse, ha valakinek nincsenek ellenségei, vagy ha vannak, mert személyes és közösségi frusztrációktól szinte mindig is zaklatott világunkban ez szinte elkerülhetetlen, képes úgy élni, hogy nem vesz róluk tudomást. Ahogy visszatekintek a magam immár háromnegyed évszázados élettörténetére, némi lelki békesség birtokában állapíthatom meg, hogy senkit sem tartok számon mint ellenséget, viszont nagyon sok barátot ismerek. Mindez nem azt jelenti, hogy nem találkoztam volna ellenséges indulatokkal, rosszakarattal, gyűlölködéssel — ezek a szomorú szenvedélyek, amelyek többnyire inkább azoknak az életét keserítik meg, akik a gyűlölet érzésének átadják magukat, igazából nem a személy szerint ellenem irányuló indulat, inkább valamilyen társadalmi, nem egyszer politikai ellenérzés, jóformán „szakmai" kötelezettség termékei voltak. Gyűlölni kellett engem, mert így írta elő a hatalom, a párt.

Csupán két példát említenék. Emlékszem arra, hogy midőn az ötvenhatos forradalom veresége után a közéletben és a magam egyéni sorsában is eléggé gyakran találkoztam a gyűlölettel, inkább a hivatali státus következményeként, mintsem személyesen ellenem irányuló érzelemként vettem tudomásul ezt az olykor nagyon is gátlástalan indulatot. Így midőn a szovjet tankokból előbújt új hatalom nem egy képviselője, nem annyira Kádár János, inkább Marosán György (aki amúgy is az eléggé alacsony intelligenciahányadost felmutató csapat szellemileg alsó szintjén helyezkedett el — „Kádár, Apró, Dögei" — mondotta volt róluk Fekete Sándor, akinek azután ezért a „bonmot"-ért hosszú börtönévekkel kellett vezekelnie), tehát midőn Marosán lépett fel ismételten a „gyűlölet prófétájaként", érzékelni lehetett azt is, hogy a gyűlölet nem annyira személyes indítékokból táplálkozik, mindenekelőtt „ideológiai" kötelezettséget jelent. Másik példám személyes: midőn letartóztattak, kihallgattak, végül internáltak, majd rendőri felügyelet alá helyeztek, viszonylag kevés olyan hatósági közeggel találkoztam, persze ilyen is volt, akit személyesen is motivált volna a gyűlölködés. Mondhatni, hivatali kötelességből ordítoztak, fenyegetőztek és öltötték fel a kérlelhetetlen „csekista" és „ávéhás" szerepét. Elmúlt, magam persze éreztem elkeseredést és haragot, de nem éreztem gyűlöletet.

A mögöttem álló sok-sok évtized során annál gyakrabban találkoztam a barátság szívmelengető tanúságtételeivel. Gyermekkorom meglehetős védettségben telt: a családban és a piarista gimnáziumban nem értek olyan tapasztalatok, amelyek közelebbről megismertették volna velem az ellenségeskedést. Igen sok barátom volt, kezdetben a szülői ház körül, később az iskolában, utóbb az egyetemen, majd az irodalmi életben: szakmai tevékenységem folyamán. Ahol életem nagy részét eltöltöttem: a Magyar Tudományos Akadémia Iroda-

lomtudományi Intézetében kiváló tudósokkal ismerkedtem meg és őszinte barátokat szereztem. Csak néhányukat említem meg: első szakmai elöljáróm (a modern magyar irodalommal foglalkozó osztály élén) Komlós Aladár volt, az ő tiszta jellemére és tudós munkájára azóta is csak felnézni tudok. Jó viszonyba kerültem Sőtér Istvánnal és Klaniczay Tiborral, személyes barátságba Bodnár Györggyel, Béládi Mikóssal, Kiss Ferenccel, Kenyeres Zoltánnal, Rónay Lászlóval, Szörényi Lászlóval, Lukácsy Sándorral és még sokakkal. Az irodalmi életben, például az Írószövetség munkájában (ennek hat esztendőn át elnöke voltam) olyan kiváló írókkal kerültem barátságba, mint Weöres Sándor, Vas István, Jékely Zoltán, Kolozsvári Grandpierre Emil, Mészöly Miklós, Juhász Ferenc, Nagy László, majd Ágh István, Bella István, Lázár Ervin és még sokan. Évtizedek óta foglalkozom az erdélyi magyar irodalommal, ebben a körben is számos őszinte barátot tarthattam-tarthatok számon, így Sütő Andrást, Kányádi Sándort, Lászlóffy Aladárt, Páskándi Gézát, Kántor Lajost, Láng Gusztávot és most egy igen hosszú névsor következhetne. Végül ötvenhatos múltamnak köszönhetően szoros baráti kapcsolatban állottam Donáth Ferenccel, Vásárhelyi Miklóssal, Göncz Árpáddal, Hegedüs B. Andrással, Dornbach Alajossal és így tovább. (Harmincvalahányan alapítottuk annak idején a Nagy Imre-temetést szervező Történelmi Igazságtétel Bizottságot.)

Istennek hála, igen sok barátot tarthatok számon nem csak Magyarországon, hanem Erdélyben, a Felvidéken, Kárpátalján, a Vajdaságban és a nyugati világban is. Ez talán annak is következménye volt, hogy a múló évtizedek során több szellemi-közéleti áramlattal is jó volt a viszonyom. Még a piarista időkből ismertem azokat, akik később Antall József csapatának meghatározó egyéniségei voltak, ötvenhatos múltam és kapcsolataim révén kerültem közel a „demokratikus ellenzék" egykori képviselőihez, a magyar népi mozgalom és az erdélyi irodalom körül végzett tevékenységem következtében kötöttem ismeretséget a „népi ellenzék" (a későbbi Magyar Demokrata Fórum) képviselőivel. Ezeket a kapcsolataimat-barátságaimat a múló évtizedek során is meg tudtam tartani, soha sem akartam szerepet vállalni abban a méltatlan és nemzetgyilkos iszapbirkózásban, amely a mögöttünk álló évtizedekben Magyarországon kibontakozott, és mára aláásta az ország erkölcsiségét, demokratikus intézményeit.

A magyar társadalom ma a belső szolidaritás hiányától szenved: nem arra gondolok, hogy az emberek nagy részében nem mozdul meg a segítő szándék, különösen súlyos természeti katasztrófák nyomán (ennek bíztató példáit éppen mostanában tapasztaljuk). Igaz, a társadalmi szolidaritásra ilyenkor is inkább az „alullévők" adnak példát, mint a nagyhatalmú pénzmogulok, akik az adakozást, elvégre nekik is illik részt vállalniuk az országos gondok megoldásában, nem egyszer személyes tekintélyük növelésére használják fel: aki kinyitja a pénztárcáját, azt legszívesebben a televízió nyilvánossága előtt te-

szi. Mindazonáltal a mai magyar társadalom egyik leginkább szomorú és veszedelmes jelensége az, hogy a politikai ellentétek, esetenként az anyagi ellentétek igen mély árkokat ástak a nemzeti közösségen, szomorú módon nem egyszer a családon belül. A magyar reformkor gondolkodói, például Eötvös József, Wesselényi Miklós és mások, a nemzetre mint nagy-nagy családra gondoltak, és a családi életnek kétségkívül alapvető rendező elve és fenntartója az egymás iránt vállalt felelősség, az alkalmi vetélkedéseket is enyhítő szolidaritás. Ma ez a szolidaritás hiányzik a magyar társadalomból, igaz, nemzeti katasztrófák idején, ahogy mostanában is, mégis megjelenik, és ez mindenképpen bíztató.

És most már szólnom kell a felkérésben megjelölt morális stratégiáról is: vajon miként „győzhető le az idegenkedés az ismeretlen, tőlünk különböző másiktól?" Úgy vélem, ennek egyetlen (vagy legfőbb) eszköze, lehetősége az érdeklődés a „másik" iránt: az, hogy politikai, világnézeti, szakmai vetélytársainkat ne ellenségnek tekintsük. (Ez persze az ország mai közéletében, jól tudom, szinte lehetetlen követelmény.) A magyar közélet, politikai élet mára elképesztő mélységekbe zuhant kultúráját csakis a nyitott szellemiségű, elfogulatlan és jó szándékú párbeszéd emelheti ki (hogy Vörösmarty szavait idézzem, a *Gondolatok a könyvtárban* végéről) „a mély süllyedésből". Erre a feladatra a pártpolitika, amelynek a versengés, mondhatnám keserűen a „lenini" „ki kit győz le" a lényege és az erkölcse, minden bizonnyal alkalmatlan. A szellemi életnek (miként most a Vigiliának) kell itt mozdulnia és példát mutatnia.

Még valamit — méghozzá fájdalmasan. Amidőn Jézus egy „vezető farizeus házába ment", és jó modorra kívánta tanítani a terített asztal körül tülekedő vendégeket, a következőkkel zárta az oktatást: „Amikor ebédet vagy vacsorát adsz, ne hívd meg barátaidat, sem testvéreidet, sem rokonaidat, sem jómódú szomszédaidat, nehogy visszahívjanak és viszonozzák neked. Ha vendégséget rendezel, hívd meg a szegényeket, bénákat, sántákat, vakokat. S boldog leszel, mert nem tudják neked viszonozni. De az igazak feltámadásakor megkapod a jutalmadat" (Lk 14,12–14). Vajon előfordul-e ma Magyarországon az, hogy valaki terített asztalához a szegények közül hívjon vendégeket? A vendégség, a terített asztal, bizonyára mindig is ilyen volt, a társasági élet, a protokoll, az érvényesülés, jótékony esetben (szeretném hinni, hogy ez nálam is így van) a baráti együttlét, az eszmecsere, a közös gondolkodás és a szolidaritás alkalma és szertartása. Pedig vendéglátásra, testvéri szóra, ha nem is a családi asztalnál, de az „ország asztalánál" mindenekelőtt a szegényeknek, a megnyomorítottaknak, a megalázottaknak van szükségük. Most mondom ezt, a Kolontárt és Devecsert elöntő „vörösiszap" okozta tragédia idején. Az „ország asztalát" nem a féktelen önzés milliárdos lovagjai, hanem a szegények, az áldozatok számára kellene megteríteni.

POSZLER GYÖRGY

Isten kegyelme és az ember esélye

(hatezer leütés Kempis Tamásról)

Esztéta

„Sokat és sokáig kell az embernek magával viaskodnia, míg megtanulja egészen legyőzni önmagát." — „…multum et diu oportet hominem in seipso certare, antequem discat seipsum plene superare."

Akkortájt Pázmányt lapozgattam. Amikor megérkezett a körkérdés. Az ellenségességről és barátságról, a küzdelemről és békességről. Pázmánytól jutottam Kempishez. Ki ne emlékezne az alapigékre. Úgy kell fordítani, mintha magyar ember magyarul írta volna. Meg hogy a *Krisztus követése* a Biblia után a legfontosabb könyv. Amit fordítani és olvasni kell. Elő is vettem. Nem Pázmány Péter fordítását. E fenségesen súlyos négyszáz éves stiláris tűzijátékot. Hanem Jelenits István fordítását. E harminc éves visszafogottan, líraian pontos átköltést. Meg melléje tettem egy szép kis könyvremeket. Egy Belgiumban nyomott, zsebbe való imakönyvekre emlékeztető latin szöveget.

Mit is jelent vajon a belső viaskodás önmaga legyőzéséért? Vagy, ahogy más helyen fogalmaz, a belső viaskodás az önmagával való azonosságért. Meg mit is jelent vajon az ujjongó vallomás alapkönyvében és egyik himnuszában is. A megtisztult lélek belső újjászületéséről és a tökéletesebb világ külső felépüléséről.

Mit mondhat e félezer éves szöveg gyötrődéseink fájdalmas dilemmáiról? A körkérdés kínos aktualitásairól? Kétfelől próbálok közelíteni. Tanítás a belső élet megújításáról. Tanítás a külső élet megújításáról. Úgy, hogy a tanítások gondolati és érzelmi magja az egykori töretlenül transzcendentális világkép nem megtagadása, de megkerülése után is sértetlenül átjöjjön. Számomra. Aki hívő hitetlenségem ellentmondásosságában próbálom korszakos távolságokból értelmezgetni.

A belső élet megújítása

„…bármit gondolsz vagy teszel, úgy kellene intézned, mintha holnap meg kellene halnod… és úgy élj, hogy a halál sohase érjen készületlen." „…a legfőbb mester… semmit se hagyott a teremtett világban rendetlenül."

E két pillérre épül minden. Élet az elkerülhetetlen halál elrendelt távlatában. Élet a teremtett világ örök rendjében. Lírai-teoretikus remekmű a középkor alkonya és az újkor hajnala metszéspontján. Lírája hétköznapi líra. A szerzetesi élet érzelmi háztartásának szabályozására. De helyenként, ünnepi pillanatokban felizzik. Teóriája egyszerű teória. A szerzetesi élet világi tájékozódásának megalapozására. De helyenként, ünnepi pillanatokban felemelkedik Akkor él és gondolkodik, amikor még minden megrendíthetetlennek látszik. Aztán bebizonyosodik: az első pillér, a halál elrendelt

távlata valóban megrendíthetetlen. A második pillér, a világ örök rendje nem megrendíthetetlen. Pontosabban. A halálról tudjuk, hogy elkerülhetetlen. Mert nem tőlünk függ. Bele kell nyugodnunk elkerülhetetlenségébe. A rendről sejtjük, hogy nem elkerülhetetlen. Mert szemléletünktől is függ. El kell fogadnunk változékonyságát. A belső élet megújítása e két pillér kezelésének esélye.

Tehát a halál elrendelt távlata megrendíthetetlen. A halálra való felkészültség egy beteljesedett élet végeredménye. Az önmaga legyőzéséért és az önmagával való azonosságért vívott belső küzdelem végösszege. A kísértésekkel való harc, azok legyőzése a beteljesedés záloga. Az ördög, az „őskígyó" külső, és a test, az esendő anyag belső kísértéseinek legyőzéséről van szó. Ezekről beszélve izzik fel a szöveg stílusa. Amikor az önmagába szállásra és a külvilág kirekesztésére gondol. Az érzékenység kialakítására. Ami képessé tesz a transzcendencia, az isteni üzenet vételére és megértésére. Ezek a könyv legszebb részei. Az Isten üzeneteiről szólók. Amelyek halk neszekben suttogják, nem harsány szavakban zengik az igazságot. Az emberi lét esendőségének tudomásulvételéről. A törékeny törpeségről a hatalmas óceánok és a lehulló csillagok végtelensége között. Ne értsük félre. Nem reszkető halálfélelem ez. Nem a haláltáncok elementáris rémülete. Csupán az emberi sors bölcs belátása. Nem nagyon messziről Montaigne és Pascal visszhangzik rá. Az élet felkészülés a halálra. Akkor is, ha ott evilági élettapasztalat az alap. Itt pedig túlvilági elrendelés. És akkor is, ha az ott a gondolkodó megrendülése. Ez itt pedig a hívő megalázkodása.

Sokkal messzebbről Dosztojevszkij világára lehet gondolni. Rilke *Duinói elégiái*ra és Heidegger *Lét és idő*jére. Az elmúlás tudatában élt autentikus emberi élet költői-gondolkodói bölcsességére.

Tehát a világ teremtett rendje nem megrendíthetetlen. A teremtés rendjének hite egy hívő élet végeredménye. Két összetevőn nyugszik. Mindkettő az emberi tudás végességének felismerése. Vallja is: ne vágyakozz a titkok megfejtésére, amelyek meghaladják az emberi elme lehetőségeit. Légy tisztában vele: a hit megelőzi a tudást. Nem a tudásból lesz hit, hanem a hitből tudás. Annyi és olyan tudás, amennyi és amilyen a hitből következhet. Ne tagadjuk, mindez a tudás határainak kijelölése. A határokon való fegyverletétel elismerése. Vagy csak annak az öntudatlan érzékeltetése, hogy az egységes világkép gyönyörű, de szűkös építménye összedőlt. Új ismeretek jelentek meg. Amelyek az egységet megbontották, a bizonyosságot megkérdőjelezték. Vajon valóban semmi sem maradt a világban rendetlenül? Évszázadok múlva vallja Einstein: Isten nem kockajátékos. Ha a világ törvényeit nem ismerjük, rosszul kérdezünk. Vele vitáznak Bohr és tanítványai. A világ törvényeiben sok az ismeretlen tényező. Plurális, egymással vitázó világképek is lehetségesek. Hozzátenném: egymással emberileg, elméletileg, erkölcsileg egyenlő értékűek. Amelyekkel az ember a kaotikus világot kozmikus világgá teheti vagy képzelheti. Vagyis önmagukban a rosszat legyőzött, önmagukat a jó-

ban felépített, kiteljesedett egyedek állhatnának szemben a talányos végtelennel. Ám ez már túl van a *Krisztus követése* világán.

A külső élet megújítása

„…ki-ki örömest marad békében, s akik úgy gondolkodnak, mint ő, azokat jobban szereti, de nagy kegyelem és nagyon dicséretes, valóban férfira valló tett békében meglenni olyanokkal, akiknek észjárása más, mint a miénk." „Az én békém az alázatosaké, a szívükben szelídeké, te a türelemben találsz békét magadnak."

Nos, itt kapcsolódik Kempis világa és tanítása a körkérdéshez. Vagyis barátság, béke, megértés az emberek között. A hasonlók és különbözők, itthoniak és idegenek, azonosat gondolók és mást gondolók között is. Itt van a több évszázados négy rövid könyv korokat átívelő, fájdalmas aktualitása. Béke és barátság nem a türelmetlenség, hanem a türelem; nem a gőg, de az alázatosság; nem a vadság, ám a szelídség közös nevezőjén. Ez a külső élet megújítása, ami a gondolatmenet határozott transzcendens magjával működik, de anélkül is működhet. Vagyis ráépülhet az önmagukat legyőzött emberek transzcendenciára figyelő vagy individuumra alapozott égi-földi respublikája. Ennek az alkotmánya olvasható Ágoston víziójában az Isten városáról. De Kempis utópiájában is a különböző hitűek egységéről. Egyszerű-örök igazságok az elképzelt preambulumban. Tehát béke az egyetértőkkel és a különbözőkkel. Ne tedd mással, amit magadnak nem kívánsz. Zárd ki magadból a közömbös külső világot. Hogy kiépíthesd magadban a lényeges belső világot. Mindig a legkisebb helyet foglald el magadnak. Mert így kaphatod meg végül a legnagyobbat. Vesd meg a földi javakat és rangokat. Ne bánd, ha magadra maradsz. Mint magányos veréb a háztetőn. És még így — hosszasan — tovább. Mert ezeket megtartó emberekre épülhet az áhított új világ alapokmánya. Amit lehetővé tesz az Isten kegyelme. Amire meglehet az ember végső esélye.

Mint hívő hitetlen mindezt nem hiszem. De elgondolni talán merhetem. Ezért idézhetem ide a *Krisztus követése* és az egyik Kempis-himnusz legszebb sorait.

„mert télre nyár következik,
Éjszakára nappal virrad,
Vihar után fölragyog a nap."

„Post himem sequitur aestas
Post noctem redit dies
Et post tempestatem magna serenitas."

„Ó felséges birodalom,
Ahol a végső nyugalom,
S béke őrzi a határokat.

„O gloriosa civitas
In qua summa tranquillitas,
Lux et pax in cunctis finibus!

A polgárok az országban
Öltözködnek tisztaságba
Törvényüknek egy az ága:
A szeretet igazsága."

Cives huius civitatis
Veste nitent castitatis,
Legem tenent caritatis
Firmum pactum unitatis."

Ellenség? Idegen? Vendég? Barát?

RITOÓK ZSIGMOND

Klasszika-filológus

Az ellenséget jelentő latin *hostis* szó a régi latinságban idegent jelentett. Érthetően. Az emberi társadalom fejlődésének egy ősi fokán az idegen, aki megjelenik egy közösség területén, mely az illető közösséget is csak szűkösen tartja el, enni akar a területen található gyümölcsből, vadászni akar az ott élő állatokra. Ennek következtében azonban a közösség tagjainak kevesebb jut, tehát az idegent szükségképpen ellenségnek érzik. — A társadalmi fejlődés egy magasabb fokán, mikor egy közösség már többet tud termelni, mint amennyit elfogyaszt, a közösség (nemzetség, törzs) vezetője, a főnök bizonyos feltételek mellett befogadhat közösségüktől valami miatt elszakadt vagy kivetett idegeneket, akik ezért neki is le vannak kötelezve, s így az ő hatalmát erősítik, szükség esetén akár a közösség (nemzetség) többi tagjával szemben is. — Az idegen azonban nem mindig menekülő, oltalomkereső, hanem úton levő, átmenetileg megálló vendég is lehet (a latin *hostis* szónak rokona a 'vendég'-et jelentő német *Gast* szó). A vendég tovább megy, de hasznos vele a kapcsolatot megtartani, hiszen máskor ő adhat szállást, segítséget. Így vendégbarátságok alakulnak ki. (A *xenos* szó jelentései: idegen; vendégbarát — akár mint vendég, akár mint vendéglátó.) Ez egyenrangúak között fennálló kölcsönös kapcsolat, mely az utódokra is kiterjed. Az *Iliász* egy híres, szép jelenetében a Tróját ostromló seregből Diomédés és a Tróját védő seregből Glaukos találkozik egymással a harcmezőn. Felismerve, hogy őseik vendégbarátságban voltak, hogy így valami összeköti őket, nem csapnak össze, hanem egymást megajándékozva válnak el, s más ellenfelet keresnek.

Hogy is nézünk mi a másik emberre? Mint az ősember? Féltve a magunk megélhetését, irigyen, ellenségesen? Mint a törzsfőnök? Lekötelezve, hogy azután ővele, őáltala építsem a magunk hatalmát? Mint vendégbarátra? Aki hasznos kapcsolat, jó üzletfél lehet? Vagy felismerem az idegenben, az ellenfélben, az ellenségben azt, ami összeköt. A nyelvében, amely más, mint az enyém, de ugyanúgy a gondolatai kifejezésére szolgál, s ha megismerem, megtanulom, máris kevésbé lesznek idegenek a gondolatai. A szokásaiban, melyek mások, mint az enyémek, de ő is szüleitől örökölte, s ha megismerem, egy kicsit közelebb kerülök a szüleihez, családjához. A történelmében, mely más, mint az enyém, esetleg számos pontos ellenséges az enyémmel, de ha megismerem, megértem, hogy mi fájt az ő népének, mikor szembeszállt az enyémmel.

Hogy is nézünk mi a másik emberre? A keresztyén embernek vendégségről, ellenségről, barátságról eszébe jut valaki. Valaki, aki már születésekor átélte, hogy szülei szülőfalujában egy vendéglátóhelyen is idegen, „nem volt számára hely". Valaki, aki azután egy vendégség végeztével megtapasztalta, hogy hogyan hagyják cserben,

árulják el, tagadják meg barátként szeretett vendégei, a tanítványai. Aki életre döntő pillanatában, mégis értük, sőt ellenségeiért imádkozott, egy közösségbe vonva ezzel azokat, akik egymásra idegenként, ellenségként vagy barátként néztek. És aki nem tőlük várta ehhez a közösséghez a megértést, hanem maga áldozta fel magát.

Hogy is nézünk mi a másik emberre?

Ellenség — idegen — vendég — barát

RÓNAY LÁSZLÓ

Irodalomtörténész

Bárhogy csigázom emlékezetemet, nem jelennek meg ellenségeim. Szerencsém volt — van, nincsenek. Vannak, akik — csúnya szóval — utáltak. Ők sem sokan, abban az időben, amikor az Új Ember főszerkesztőjeként ténykedtem. Katolikus lapnál!…

Voltak rosszakaróim. Vidéki tanárként ketten sem nézték jó szemmel, amit és ahogy tettem, de a Jóisten megvédett, nem tudtak ártani. Voltak a Petőfi Irodalmi Múzeumban is. Annyit értek el, hogy az épület távoli sarkába száműztek. Jól éreztem ott magam Parancs János barátom társaságában. Volt, aki jelentett rólam az Irodalomtudományi Intézetben. Nem ért bántódás, Bodnár György — Gyurika — szeretettel védelmezett. Azóta csak kellemes emlékeim vannak.

Az idegen fogalmával nem tudok mit kezdeni. Az idegenkedésével inkább. Idegenkedem ettől a gyűlölködő világtól és a ferdítéseitől, hazugságaitól. Idegenkedem sok médium hangnemétől. Idegenkedem a liberalizmusnak nevezett hamisságok özönétől. Idegenkedem attól, ahogy elbántak a betegekkel. Ahogy megalázzák a pedagógusokat. Ahogy napról napra szembesülnöm kell kisebb-nagyobb panamákkal, tolvajlásokkal. Ezek és még más egyebek is idegenek tőlem.

Idegen emberek? Persze, aki elmegy mellettem az utcán, arra talán azt lehet mondani: idegen. De ez sem pontos így.

Voltak évek, amikor tisztességesen tudtam járni, s az én feladatom (is) volt a bevásárlás. A teli szatyrokkal a téren jöttem keresztül. Ha nehezek voltak, leültem szuszogni egy padra. Egyszer idősebb hölgy telepedett mellém. „Idegen", sosem láttam korábban. Neki is a szatyrok súlya okozott problémát.

Ültünk némán. Egyszer csak megszólalt:

— Vasárnap jönnek az unokáim. Ki kell tennem magamért.

Hümmögtem valamit.

— Húsleves, rántott hús, püré — ez lesz a menü. Talán összeütök lekváros kiflit is. Azt nagyon szeretik.

Több szó nem esett. Néztük a hintázó gyerekeket és az aggodalmas mamákat.

Egy idő után fölállt, nekifohászkodott a szatyroknak és elindult. Még visszaszólt: — Jól elbeszélgettünk. Többé nem láttam, de sosem érzem idegennek.

Lehet, hogy tévedek, de úgy hiszem, az idegen felebarátom lesz abban a pillanatban, amikor valamiképpen kapcsolatba kerülünk. „Szeresd felebarátodat!" — olvassuk az Evangéliumban. Ezt persze könnyebb megvalósítani, mint amit Jézus az ellenség szeretetéről tanított: hogy szeressük őket, tegyünk jót velük, imádkozzunk az üldözőinkért, ez a tökéletesség útja. Bevallom, ennek az útnak a legeslegelején botladozom. Amint mondtam, nem tudok ellenségeimről, de rosszakaróim, utálóim nem keltenek bennem olyan érzületet, hogy szeretni tudnám őket. Bizonyára sok emelkedett evangéliumi lélek képes erre, én szégyenszemre nem. Nincs bennem harag, nem akarok revansot venni, kezet nyújtok, de a szeretet hiányzik belőlem. Jézus többek között azzal (is) felülmúl bennünket, hogy a keresztfán azért könyörgött, hogy az Atya legyen irgalmas ellenségeivel, akik nincsenek tisztában tettük súlyával, végzetes kimenetelével. Az első keresztények bizonyára úgy cselekedtek, amint meghagyta nekik, imádkoztak ellenségeikért is, azóta azonban megváltozott a világ, s a magukat keresztényeknek vallók is beletévednek az ellenség-gyűlölet útvesztőjébe, sajnos gyakran a szentbeszédekben is, mintegy megcáfolva a szó előtagjának jelentését, vagy abban a meggyőződésben, hogy a *sacer*t második értelmében kell értelmezniük. II. János Pál megbocsátott ellenségének Ali Agcának, aki merényletet követett el ellene. Gyönyörű példa lehetne… Szégyenkezve el-elolvasom a Stella Maris alapítvány *Csomóbogozó Szűzanyához* intézett imádságát:

Te ki tudod oldozni
az emberi lét gubancait és csomóit,
A csomókat, melyeket a tudatlanság, a betegség,
a komplexusok, a be nem hegedt gyermekkori sebek,
a konfliktusok, a neheztelés, a bűntudat,
a saját magunk és mások tévedései,
a meg nem értés, a tehetetlenség és
az emberi gonoszság okoztak.

Amire saját elhatározásom és erőm nem tesz lehetővé, azt égi segítséggel el lehet érni. Talán ezzel a kiesdett támogatással szívünkben ellenkezőjévé fordulhat az emberi gonoszság.

Évekkel ezelőtt a kolozsvári Korunk szerkesztője kérdést intézett száz magyar íróhoz és irodalomtörténészhez, nevezzék meg tíz legkedvesebb magyar versüket. Az első helyen elsöprő fölénnyel Kosztolányi Dezső *Hajnali részegsége* végzett. A csillagokkal kivarrt égre tekintő költő döbbenettel ébred rá, hogy az égben minden este bál van, amelyet az ég Glóriása rendez, s a bál végén a vendégek a Tejúton haladnak otthonukba. A költő ekkor döbben rá, hogy miközben itt lent botladozott, egy ismeretlen úr vendége volt.

Alighanem ez a vendégség legfontosabb értelme. Vendégként élünk a létben, s arra kell leginkább ügyelnünk, hogy eleget téve a hívásnak ünneplő ruhát öltsünk. Akinek pedig nincs — manapság előfordul — tisztán, rendezetten érkezzék. Ne törekedjünk az asz-

talfő felé, inkább maradjunk hátrébb, így növekszik a becsületünk. Előbb-utóbb följebb kerülünk.

Apám mesélte: amikor Babits Mihály hívására először mert letelepedni a Nyugat asztalánál, a legutolsó székre is csak fél fenékkel mert leülni. Új vendég volt, majd otthonára talált. A hozzánk érkező vendégeket is úgy illik fogadnunk, hogy otthonosan érezzék magukat. Nincs kellemetlenebb, mint idegenként vendégeskedni, feloldódásra, párbeszédre képtelenül.

Innen egyetlen lépés a barátság. Életünk nagy adománya, hogy barátaink vannak, szert tehetünk barátokra. Tapasztalatom szerint a fiatalon kötött barátságok a legtartósabbak. Legrégibb barátomat több mint hatvan éve ismerem, sajnos ritkán találkozunk, Brüsszelben él. Lacit ismertem meg másodszor — éppen hatvan esztendeje. Csak a témáink változtak, nem gombfociról, hanem unokáinkról beszélgetünk.

Igaz barátságok köttetnek az iskolákban is. Az élet, sajnos, szétszórt bennünket, a „doki" és a zseniális Tóni, az igazi keresztény-demokrata, föntről figyelnek bennünket Tamással. De ha kettesben vagyunk, mintha négyen lennénk.

Két-háromhavonta ülünk össze, Juhász Ferencék, Pomogáts Béláék, Kenyeres Zoliék, Szabó Pistáék és Editke sajnos egyedül, hiszen Gyurika is föntről figyelmez minket. Sokszor eltűnődöm: mi a titka, hogy egyetlen hangos szó sem esik közöttünk. Igaz, egyre hangosabbak vagyunk, kezdünk süketülni. A titok egyik nyitja nyilván az, hogy sosem politizálunk. A politika megront. Ezt nem én találtam ki, hanem Prohászka Ottokár, aki egész határozottan jelentette ki: nem kell politika! Legalábbis *az* a politika. A másik: szeretjük egymást, hisz csak így érdemes együtt lenni. Jézus meghívta a barátait, költsék el együtt az utolsó vacsorát. Volt köztük egy, aki elárulta. Közöttünk nincs. Ezért maradunk barátok, amíg megadatik élnünk.

SCHWEITZER JÓZSEF

Ny. országos főrabbi

Vendég – barátság

A megtisztelő felkérés az alábbi kis írásra az ókori vendégbarátság intézményére utal. Ezért mi is ezzel kezdjük, nem a teljesség igényével az áttekintést arról, hogy mit tanulhatunk a Héber Biblia tanításaiból a barátra, a barátságra vonatkozóan.

A héber *réá* – barát szó, különféle nyelvtani alakokban, a kezeinkben lévő Even–Sosán-féle konkordancia szerint 187 mondatban fordul elő a Szentírásban. Ez a tény már önmagában is bemutatja, hogy a barát, a barátság fogalma milyen nagy fontosságú a Héber Biblia világában.

Maga a vendégbarátság már a Teremtés Könyvének első fejezeteiben is olvasható, az egyébként rosszhírű Szodomával kapcsolatban. Ott is gyakorolták ezt. A ház gazdájának falai közé érkezettek a gazda legteljesebb védelmét élvezték.

Az ókori irodalomban gyönyörű gondolatokat olvasunk a barátságról Ciceránál, aki bővelkedik a barát dicséretében, mert az örömünket megkettőzi, bánatunkat enyhíti… segíti a bajbajutottat. (Cicero: *Az Öregségről*, ford. Szabó György.)

Az angol Bacon többek között az igaz barát hiányát a legnyomorultabb elhagyatottságnak mondja. (*Esszék*, ford. Julov Viktor.)

Fentiek előrebocsátásával talán túlzás nélkül elmondhatjuk, hogy Szentírásunk még ezeknél is magasabb igényekkel lép fel a Mózes III. Könyvéből ismert „szeresd felebarátod, mint tenmagadat" mondatával, amikor ezzel a kívánsággal szinte barátunk önmagunkkal történő azonosítását mondja ki. Egyben a „mint tenmagadat"-nak megfelelő héber *kamocha* szó egyik értelmezése szerint annyit tesz, mint te magad, vagyis szeresd felebarátodat, hiszen ő is olyan, mint te, tehát a magad gyengeségein és hibáin mérd le, tegyük hozzá: megértéssel a nála felfedezett hibákat, hiányosságokat. Vagy szeresd, hiszen te is, ő is, valamennyien esendő, s nem hibamentes emberek vagyunk. Kohelet könyvében a bibliai barát, barátság ideáljának számos megkapó gondolatát találjuk. Ilyenek például az odaadás, a hűség, az önzetlenség, amelyek azután Dávid és Jonatán barátságában öltenek testet.

Sámuel I. Könyvében olvassuk, Jonatán szövetséget kötött Dáviddal, hisz úgy szerette, mint önmagát. Ezért figyelmezteti Dávidot a saját apja rossz szándékaira, és menekülésre hívja föl. Dávid testvéreként szerette Jonatánt, s mikor annak halálhírét vette, kitört belőle a fájdalom: Nagy szenvedést okoztál nekem testvérem, Jonatán. Nagyobb volt asszonyok szereteténél, amit irántad éreztem. A Példabeszédek Könyvében olvassuk, a barát olykor hűségesebb, mint a testvér.

A Biblia utáni rabbinikus irodalomból hadd idézzük Josua ben Perachja híres tanítását: gondoskodjál tanítómesterről, szerezz magadnak barátot, és minden embert jó tulajdonságai felől ítélj meg.

Talán jó lenne, ha ezek és az ezekhez hasonló biblikus gondolatok olykor felcsillannának előttünk, talán jobban megértenőnk, talán jobban helytállnánk életünk egy-egy nehéznek bizonyuló szituációjában, s talán ugyanez történne azzal vagy azokkal, akit vagy akiket mi barátunknak, barátainknak vallunk.

Talán egy kicsit szebb, egy kicsit könnyebb lenne az olykor borús, olykor nehéz, de mindenképp emberi, s a hívő embertől hozzá méltó helytállást kívánó létünk, melynek forrása a Teremtő.

SZABÓ FERENC

Az út lélektől lélekig

„Oh, jaj, barátság, és jaj, szerelem! / Oh, jaj, az út lélektől lélekig! / Küldözzük a szem csüggedt sugarát / S köztünk a roppant, jeges űr lakik!"

Jezsuita szerzetes, teológus

Tóth Árpád meglehetősen pesszimista verse megdöbbentő költői jellemzése korunknak, sőt az emberi állapotnak. Igen: nemcsak a mai „magányos tömegről" van szó, a magányosokról, akiket az

önző „boldogok" elfelejtettek, nem csupán az egyre növekvő individualizmus miatt atomizálódó társadalomról, hanem az örök emberi állapotról. A meg nem váltott emberiség állapotáról. Ha Jézus nem jött volna el…

A kollektivizmus érájában nem alakult ki igazi közösség, mert az ember egy számadat volt a rendszerben, gépezetben. A mai perszonalista filozófia helyesen hangsúlyozza, hogy a személyesedés feltétele a kölcsönös nyitottság („a tudatok kölcsönössége"), a megnyílás a másiknak, másoknak, a párbeszéd, a „csere" (Saint-Exupéry): ez az út a szolidaritás és a szeretet felé. A másik elismerése: nem élvezeti tárgyat látni a másikban (a szerelemben), hanem személyt, barátot, társat, kölcsönösen elismerni a másik másságát (ezt ma egyoldalúan sokat hangoztatják), észrevenni a másikban (még az ellenfélben is) azt, ami igaz és jó van benne, hiszen Isten képmása. A személyek arcukon keresztül találkoznak (Lévinas). És a párbeszédben nem a magam igazáról akarom meggyőzni a másikat, hanem együtt keresni vele és egyesülni a teljesebb igazságban (Lacordaire).

De ennél még tovább kell haladnunk. Bár a személy nem zárt világ, mikrokozmosz, mégis igaz, hogy mindenki „északfok, titok, idegenség" (Ady). Még a bensőséges szeretetközösségben is megmarad egy titokzatos mag, vagy a személy „szentélye", ahova teljesen csak Isten tud betekinteni. Ilyen szempontból minden személy egyedülálló, megismételhetetlen, és ezért csak a szeretetből, rokonszenvből fakadó intuíció tud valamiképpen belelátni a titokba. Ilyen szempontból magányosan élünk, de főleg „egyedül halunk meg" (Pascal). Még ha az igazán szerető lény ott áll is haldokló házasfele, társa, barátja mellett, a halállal megtörténik a teljes szakadás. Csak a reménység marad a hívőnek, hogy odaát együtt lesz a távozó szeretett lénnyel Isten szeretetközösségében.

De hát Tóth Árpádnak lenne igaza: „köztünk a jeges űr lakik"? Nem, a hívők nem lehetnek ennyire pesszimisták. Igaz, emberi erőnkből képtelenek vagyunk igazán szeretni a másikat. Az önzés kemény burka veszi körül szívünket. De lehetséges szeretni barátot, hitvestársat, sőt akár ellenséget is Jézus példájára, kegyelmi segítséggel: ha a feltámadt Krisztus Lelke által szívünkbe árat az isteni szeretet, és újjáteremt bennünket. Az Atya nem tagadja meg senkitől ezt a Szentlelket, aki hittel, állhatatosan kéri Tőle (Lk 11,13). Aki kéri, az már kitárul befogadására. És a Lélektől éltetett lelkek szeretetkapcsolatából alakulhat olyan közösség, ahol ledőlnek a válaszfalak, ahol — Pál szerint — nincs zsidó vagy pogány, nő vagy férfi, szabad ember vagy szolga, csak ember van helyettük, a Krisztus által megváltott és Lelke által újjáteremtett ember (vö. Gal 3,28). De ez az új teremtés csak lassan valósul meg a történelemben, és csak a végső Úrjövet után, az új ég és az új föld eljövetelekor lesz teljes.

Ellenség — idegen — vendég — barát

SZŐNYI ZSUZSA

Író

„Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat…" — a gyerekkori hittanórán próbálták ezt is a lelkünkbe vésni, de nem sok sikerrel. Az óra végén a folyosóra kirohanva elkezdtük püfölni irigyelt „ellenségünket", aki otthonról még narancsot is hozott magával tízóraira. Idővel ez a harcias magatartásom megváltozott, amikor is felnőttként megtapasztaltam, hogy az ellenség baráttá változhat, ám akit barátunknak hiszünk, néha az árthat nekünk leginkább. Mindez az ötvenes években lett nyilvánvalóvá, amikor a fekete autók és a kitelepítések országából elmenekülve férjemmel, Triznya Mátyás festővel Rómában új életet kezdtünk. A napfényes Itáliában a jószívű olaszok között nem éreztük magunkat idegennek, munkát is kaptunk, csak hát hiányoztak a honfitársak. Szerencsénkre azonban idővel egyre több magyarral megismerkedtünk: részben a tengeren túli emigránsok, részben az otthonról érkező művészek és fiatal ösztöndíjasok, valamint a Rómában élő papok, szerzetesek gyarapították a baráti kört. „Triznya-kocsmának" Várady Imre professzor, a bolognai egyetem tanára nevezte el a díszes társaságot, amelyhez a benedek rendi Békés Gellért, Várszegi Asztrik, Somorjai Ádám, a jezsuita Szabó Ferenc és Vértesaljai László, az érsek Kada Lajos, a Pápai Intézet rektora, Németh László és a legkedvesebb ferences, Harsányi Ottó Pál atya tartozott. Rajtuk kívül még sok száz vendég és további neves barátok: Márai Sándor, Cs. Szabó László, Kerényi Károly, Weöresék, Rónay György, Pilinszky János, Hubay Miklós, Szörényi László, az „etruszk" Szilágyi János György, a történész Györffy György, a néprajzos Erdélyi Zsuzsanna, Domokos Pál Péter, aztán a zenészek, Peskó Zoltán, Kurtágék, Jeney Zoltán, Sebestyén Márta és a Muzsikás, Sebő Ferenc, Lőte Enikő, a filmesek közül Szőts István, Huszárik Zoltán, Gaál István, Gyöngyössy Imre, Petényi Kati, Kabay Barna; a sok képzőművész között Csíkszentmihályi, Melocco és Borsos Miklós… végeláthatatlan a sor. Ők valamennyien igaz barátaink lettek.

És kik voltak az ellenségek? Ezt akkor még nem tudtuk. Felbukkant egyszer társaságunkban egy kíváncsi orvostanhallgató, igen nagy érdeklődést mutatott az otthon tiltott vallásos irodalom iránt és lelki tanácsokat is kért. Mi persze meghatottan siettünk a segítségére Szabó páterrel — aki a Vatikáni Rádió magyar szekcióját vezette, és igen sok teológiai tárgyú könyvet publikált, amelyeket főként egy bécsi kiadó útján sikerült hazajuttatni —, hiszen tudtuk, hogy a kommunista uralom miféle módszerekkel igyekszik kiiktatni az effajta érdeklődést az emberekből. Sajnos később rá kellett jönnünk, hogy pontosan ez az orvostanhallgató volt az, aki mindenről tájékoztatta ÁVH-t, beszámolt arról, kik vesznek részt a szombat esti vacso-

rákon, s ki mint vélekedik a szovjet megszállókról. A rendszerváltozás után egy barátunk kikérte az iratokat, és megdöbbenve olvasta a besúgó jelentéseit. Nekem is felajánlották, nézzem végig a Triznyakocsmáról szóló rosszindulatú krónikát. De megköszöntem, nem akarom tudni, ki mit jelentett rólunk. A puszta gyanú is beárnyékolná ifjúságunk éveit, a vidám kirándulásokat, esti összejöveteleinket. Annak idején az otthonról érkező ösztöndíjas diákok és tudósok titokban súgták meg egymásnak címünket, a hivatalos ellenőrzés alatt álló római Magyar Akadémián. Akinek volt mersze, eljött, s így ismertük meg a szellemi élet színe-javát.

A római fél évszázadról csak szép emlékeket szeretnék megőrizni. A sok kedves arcot, a jókedvű estéket, mindazokat a részben már elhunyt régi barátokat, akik értékessé és boldoggá tették életünket. Hogy volt-e közöttük ellenség, nem az én feladatom kikutatni. Nincs jogom ítélkezni felebarátaim fölött, az emberi lelkek titkait egyedül Isten ismeri. Jézus is megbocsátott annak, aki háromszor elárulta őt.

Van-e kiút a gyanakvásból, bizalmatlanságból?

TOMKA MIKLÓS

Vallásszociológus

Társadalmunk egymás mellett elhaladó emberek, futó ismeretségek, erősödő individualizmus és a növekvő magányosság társadalma. A nehezen alakuló kapcsolatokat szétszakítják a lakó- és munkahelyváltások, a folyvást változó emberi környezet, az életpályák különbözősége. Már csak az öregek emlékeznek arra az időre, amikor a rokoni és szomszédsági kapcsolatok megszabták a mindennapok rendjét és megadták azt az érzést, hogy minden gondban van kire támaszkodni. A téesz-szervezés kihúzta a gazdák lába alól a talajt, s földönfutóvá tette őket. Bene Lajos 1975. évi összegzése szerint[1] „az állandó lakóhelyükről elköltözők évenkénti száma 1960 óta 250 ezer és 340 ezer között ingadozik; a lakóhelyüket ideiglenesen változtatók száma… 450 ezer és 630 ezer között mozog". S ha az otthontól elszakadás mértékét meg akarjuk adni, akkor ehhez hozzá kell adni az ingázók százezreit. A mobilitás eltávolította az embereket egymástól, kapcsolataikat átmenetivé tette.

[1]Bene Lajos: *A belső vándormozgalom három évtizede.* Demográfia, 1975. 2–3. 255–269.

A fellazult emberi viszonyokat a pártállam politikája tovább pusztította. A totális rendszer a magánéletet is ellenőrizni próbálta, és eszerint nyitott előlépési lehetőségeket — vagy tagadta meg azokat. Alsó szinten a párttitkárok uraskodtak. Eggyel feljebb a BM gyakorolta az ellenőrzést. Ezzel a kontrollal szemben a polgárnak egyetlen fegyvere maradt: magánügyeinek eltitkolása és óvatosság mindenkivel szemben. A pártcsoportok által környezetükről készített rendszeres „hangulatjelentések" és a besúgói rendszer utólagos ismere-

tében nyilvánvaló, hogy az embereknek minden okok megvolt a titoktartásra. Az életformává vált bizalmatlanság viszont mérgezte a létező és nehezítette az újonnan létrejövő kapcsolatokat.

„A legtöbb emberben meg lehet bízni, vagy az ember nem lehet elég óvatos másokkal szemben?" — kérdezte 32 ország lakóitól az 2008–2009. évi Európai Értékrend Vizsgálat.[2] A bizalom európai átlagát el nem érő 20 ország közül 17 a volt szocialista táborból kerül ki. Magyarország a kilencedik legbizalmatlanabb ország Európában.

„Gondolja, hogy a legtöbb ember megpróbálná kihasználni Önt, ha alkalma nyílna rá, vagy igyekeznének tisztességesek lenni?" — folytatódott a kérdezősködés. A 18 ország közül, amelyben az európai átlagnál nagyobb arányban feltételezték, hogy az emberek megpróbálnák egymást kihasználni, 16 a keleti táborba tartozott. Magyarország a 14. helyen áll annak feltételezésében, hogy a legtöbb ember megpróbálná kihasználni a másikat.

„Ön szerint az emberek inkább csak magukkal törődnek, vagy általában segítőkészek?" — szólt a harmadik kérdés. A 19 ország közül, amelyben az átlagosnál gyakrabban hiszik, hogy az emberek csak magukkal törődnek, 17 korábban a szocialista világ része volt. Mások segítőkészségének a feltételezésében a 32 európai ország között Magyarország alulról a tizenharmadik.

Magyarországot ma két kérdés osztja ellentáborokra, a múltból örökölt ellentétek és a mai gazdasági helyzet. Az elsőben benne van az előző negyven évhez fűződő viszony éppúgy, mint az előző kor ideológiája. A szocialista politika a várost erősítette a falu, a munkásságot a parasztság rovására. Az akkor létrejött munkás és alkalmazotti réteg más nyelven beszél, mint a faluban maradottak, vagy mint a hagyományőrző értelmiség. Csak remélni lehet, hogy a világ változása talajtalanná teszi ezt az ellentétet és a sokasodó személyes kapcsolatok feloldják a szembenállást. Más konfrontációkon nem ilyen egyszerű úrrá lenni. A múlt üldözöttjei nehezen nyújtanak kezet a volt üldözőknek, hiszen azok egy része mai is jogosnak minősíti korábbi ténykedését. A volt hatalmasok pedig nem éreznek késztetést bármilyen kéznyújtásra. És ma még szemben áll a szocialista és a keresztény tábor, noha a rászorultakkal való szolidaritás kérdésében ugyanazt vallják. Az elvi egyetértés talán segít egymás becsülésében, elfogadásában.

A második megosztottság gazdasági. A rendszerváltás felfokozta a szociális különbségeket és a mások kárára élősködést is minden korábbinál inkább lehetővé tette. Ráadásul a társadalom egy szűkebb rétege, közte akár keresztények is, jogosnak érzi saját kiváltságos helyzetét és nem érzi kötelességének, hogy a kevésbé előnyös helyzetűek érdekében javai egy részéről lemondjon. A gazdag és a szegény, a rendszer haszonélvezője és kárvallottja között nem könnyű a barátkozás. A sikeres saját vállát veregeti, hogy milyen keményen megdolgozott jólétéért, és nem is titkolja, hogy lenézi a kevésbé sikereseket, akik szerinte sikertelenségükért maguk is

[2] A vizsgálat egyéb eredményeiről vö: Rosta Gergely — Tomka Miklós (szerk.): *Mit értékelnek a magyarok? Az Európai Értékrend Vizsgálat 2008. évi magyar eredményei. (Agóra; IX.)* Faludi Ferenc Akadémia – OCIPE Magyarország, Budapest, 2010.

hibásak, mert úgymond kemény munkára nem hajlandók. A rendszerváltás veszteseinek viszont nyílik a zsebükben a bicska a hivalkodó villák, autók (és hajók és repülők) és vadászatok és mulatások láttán. Nem tudom, találkozik-e valahol ez a két világ.

A Miskolci Egyetem egyik intézete „örökbe fogadott" egy falut, amelyért lobbizik, amely ügyeit intézi, ahol meg-megjelenve a mindennapokban is igyekszik segítségre lenni. Az örökbefogadás elfogadás. És talán egy idő után az örökbefogadott sem érzi mostohagyereknek magát. Elmagányosodott világunk szegényeinek zöme annyi csalódást élt át, hogy már nem mer kopogtatni. Nem akar a nem nyíló ajtók elől megszégyenülten elkullogni. De meg lehet szólítani. Meg lehet hívni. Keresni lehet a találkozást vele. A társadalmi megbékélés és világunk emberségesebbé tétele ma a jobb módúakon múlik. Nem a leggazdagabbakon. Azokat már nem érdekli, hogy „könnyebb a tevének a tű fokán…" De egy szerzetesháznak, egy egyházközségnek, egy tehetősebb családnak módja van rá, hogy meghívja Krisztust a hajléktalan, a cigány, az alkoholista képében, mondjuk Karácsonyt együtt ünnepelni. És minden jó szándékú embernek módja van arra, hogy átvállalja egy nehezebb sorsú embertársa gondjainak egy részét. Nem csak anyagiakról van szó. A magát ellátni alig tudó öregekkel töltött egy-két óra nagyobb kincs, mint egy névtelen pénzadomány. Csak arra kell rádöbbeni, hogy a kereszténység, sőt az emberség lényege a másik ember el- és be- és baráttá fogadása.

VÁRSZEGI ASZTRIK

Idegen voltam…

„Idegen voltam, és befogadtatok engem"
(Mt 25,35)

Püspök,
pannonhalmi főapát

Akár rokon, akár vendég, netán „vad idegen" érkezett hozzánk gyerekkoromban, mindig érdekes és örömteli esemény volt. Túl a vendéglátás velejáróin, a személyes volt az érdekes: a családtörténetek, beszámolók, börtönélmények, a tapasztalatcsere bensőséges alkalma volt egy-egy vasárnap délutánja. A férfiak kártyáztak és poharaztak, politizáltak, megváltották a világot, az asszonyok a kisszobában teáztak, és időnként egész csendesen és titokzatosan suttogtak egymás között, mi gyerekek játszottunk, időnként megmártóztunk, belehallgattunk mindegyik beszélgető körbe. Az egésznek védő, megőrző, lélektől-lélekig ívelő őszinte, jó légköre volt. A vendég ajándék, az idegen, azaz az ismeretlen is. Érhet csalódás, az is tapasztalat. E vonatkozásban jó iskola volt az otthon.

Hosszú út vezetett Ábrahám Mambre tölgyesében történt vendéglátásától Lázár és nőtestvérei Jézusnak nyújtott vendégszeretetén keresztül napjaink vendéget fogadó gyakorlatáig. Jézus maga is

lakomára, vendégségbe hív meg bennünket, barátait és az idegeneket is. Nem a kiváltságosok, hanem a fogékonyak telepedhetnek le asztala köré, akik a hegyi beszéd szomjúságában élnek. A szerzetesi vendégfogadás ebbe a biblikus hagyományba kapcsolódik. A vendég érkezése a remeteségben élő fiatal Benedeknek is „húsvét élmény". A monostorba lépő fiatal szerzetes ezt a hagyományt asszimilálja, szinte észrevétlenül is erre szocializálódik. Eszköztárat örököl, ráhangolódik a vendégfogadás élethelyzeteire, majd személyesen hordozza, teszi élővé. Egy közösség gazdag lehetőségekkel rendelkezik a vendégek terén, küldetést, missziót tölt be általa. Egyre tarkább, sokrétűbb és szétesőbb hazai környezetünkben a vendégszeretetet látom az egyház, a monostor olyan esélyének és lehetőségének, ahol a másik embert, egy kisebb csoportot személyesen tud megszólítani. Megszólítani, ugyanakkor a szabadságát is tiszteletben tartani. Mert a vendégbarátság kétoldalú, dialógikus valóság. Vendéget hívunk, az idegen megjelenik, a hívott szabadságában áll, hogy elfogadja-e hívásomat, az idegen szabadságában áll, hogy betér-e egy keresztény monostorba.

Hol keresendő a keresztény vendégfogadás titka? Két elvi kulcsmondata van Benedek Regulájában a vendégfogadás művészetének. Minden érkező idegenben, vendégben az Urat, Jézus Krisztust kell látnunk, hiszen maga mondta: „Idegen voltam, és befogadtatok engem" (Mt 25,35). A másik: minden embert tisztelnünk kell, kivétel nélkül mindenkit, különösen is a hitben testvéreinket. A Regula 53. fejezete elmondja, miként kell gondoskodni a vendégről, miként kell az apátnak az asztalközösséget is felajánlani neki, hogyan figyeljen észrevételeire, tisztelettel megfogalmazott kritikájára.

A válogatás nélküli, őszinte tisztelettel nyújtott gondoskodás, szolgálat, elfogadás ajándékozza meg a vendéget azzal, hogy bátran önmaga lehessen, és ha mindkét fél, a vendéglátók és a vendégek is szabadok, lépésről-lépésre tűnnek el az előítéletek, az idegenség, tárul fel a másik szíve, az őszinte, majd a még mélyebb emberi, testvéri szó. A vendég szolgálata, mint a szeretet egyik válfaja, isteni vonásokat hordoz, hiszen Isten az, aki bűneink ellenére is mindannyiunkat irgalmasságában magához enged. Jóságának és feltétel nélküli szeretetének megtapasztalásával egyidejűleg éljük át méltatlanságunkat, bűneinket. Valami ehhez hasonló történik az őszinte és nem formális, nem protokolláris vendégfogadásban. Ilyen légkörben könnyebb megtalálni az őszinte szót, könnyebb megfogalmazni a szembenálló nézeteket, a nézőpontok ellenére is könnyebb képviselni a kiengesztelődött sokféleséget. Aki a vendégszeretet biztonságát élvezi, nem kell félnie még akkor sem, ha nem ugyanazon véleményt képviseli.

Azok az emberek, akik sokakért viselnek felelősséget és nagy teher nehezedik vállukra, belső iránytűvel, ösztönösen keresik azokat a helyeket, azokat a megbízható személyeket, ahol félelem nélkül őszinték lehetnek, és ahol megőrzik a vendég titkát. Sokan ma-

gányosak és bizalmatlanok, és ezt valahol ki kell mondaniuk. Vannak olyan személyes élethelyzetek, ahol egy jó és világos szó eligazító, támogató, bátorító és megnyugtat. Egy monostor vendégbarátságai révén úgy működhet, mint egy társadalmi szűrő. Ezen a síkon azonban nem szabad e szolgálatról többet beszélni, mert az már indiszkréció, a vendégjog megsértése lenne. Áll rá a Regula törvénye: „azt csak az apát — vagy a lelki atyák előtt — tárja fel, aki meg tudja gyógyítatni a saját és mások sebeit, és nem tárja föl, nem hozza nyilvánosságra azokat" (46. fejezet).

Sokféle ember jön egy mai monostorba: zarándok, turista, delegációk, klerikusok és laikusok, és különböző világvallásokhoz, keresztény felekezetekhez tartozók, gazdagok és szegények. E találkozásokban kimondhatatlanul is megfogalmazódik, hogy mivel szent helyre jönnek, a szent hely képviselői révén még a nem hívő is Isten jóságát és feléje forduló emberszeretetét akarja megtapasztalni. Ha megtapasztalja, boldogan és örömmel távozik, ha nem, talán egyszersmindenkorra lezárul, Istenre is. Ezért a vendéglátóknak nagy a felelősségük, és tudniuk kell, miként bánnak az emberekkel. A Regulában erre is van tanács: „ha valakinek nem tud (….) adni, nyújtson akkor legalább jó szóval feleletet, amint írva van: »A jó szó többet ér a legjobb adománynál« (Sir 18,17)".

Európa keresztény gyökereinek reprezentánsai a monasztikus monostorok. Mivel ősiek és bizonyítottan értékhordozók, köztisztelet övezi őket. Egy-egy tartomány büszke monostoraira. Több szempontból is keresett célpontok. A nyugat-európai monasztikus (bencés, ciszterci, ágostonos) nagy hagyománnyal rendelkező monostorok egy-egy régió találkozási helyei, világvallások, nemzetek, művészek, írók, a kultúra emberei, gazdasági szakemberek, politikusok békés tárgyaló- és találkozóhelyei. Egy monostor múltja, hagyománya, esztétikai szépsége, az ott élő szerzetesközösség és elöljárója vendégszeretete, kiegyensúlyozó hatása kizárja a szélsőséget, ellenszenvet, a béke és a találkozás helyei még akkor is, ha ez rövid időre történik, de mégis jelzésszerű a környezet, a régió és az egész világ számára. Nem véletlen, hogy pápák, pátriárkák, világvallások reprezentánsai ilyen helyeken találkoznak szívesen. Melk és Altenbrug monostorai a világvallások képviselőinek kedvelt találkozóhelye, Kremsmünsterben nyaranként ökumenikus teológiai fórum működik.

Szent Márton monostora, Pannonhalma millenniumi esztendejében, de azóta is megtapasztalom a monostor, „az Isten háza" küldetését, melynek egyszerre kell nyitnia a mindenütt, a Szent hegyen, köztünk is jelen lévő Istenre, és nyitnia az Isten arcvonásait hordozó és kereső sokféle, örvendező, de még inkább szenvedő, békétlen emberre.

Idegen voltam… Isten Fia is idegenként jött közénk. Szívből kívánom a Vigilia Kedves Olvasóinak, hogy 2010 Karácsonyán befogadhassuk ezt az Idegent, ezt a drága Vendéget, és hogy Ő legyen Békénk a 2011. esztendőben.

VASADI PÉTER

Boldog önvizsgálatot kívánok…

„(Az egyházban igazi) változás csak a mélyből *fakadhat, a …teológiai és spirituális megújulásból."*
(Tomáš Halik: A gyóntató éjszakája)

Költő

Boldog önvizsgálatot kívánok kedves mindnyájuknak Jézus Krisztus megszületésének (2010-ik?) ünnepéhez, az idei karácsonyhoz… Ezúttal majdnem csak kérdések jutnak eszembe. S többnyire keserűek. A kiábrándító szellemi-lelki mozdulatlanság vagy az ál- illetve túlmozgás láttán kissé türelmetlen kérdések. A megingathatatlan mellébeszélésben, a tompaságban és az új-barbársággal elkevert közönyben evickélve. Amiről persze — még mindig! — illetlenség szólni, nemcsak az ilyen-olyan közéletben, az egyházban is… Miért kell annyiszor elszenvednünk mélységtől s megrendültségtől idegen, ismételgető, rutinos beszédeket, tónusukban az elrejthetetlen fölszínességet, a hatalom túlzott tudatának föl-fölbukkanó jeleit magatartásban, kifejezésekben, szavakban, liturgikus szövegekben s öltözetben? Miért a személytelen kegyesség a kimért, mesterkélten tökéletes gesztusokban? Honnan ez a kitartó „vallásos" kivagyiság, a „mi-mindent-jobban-tudunk" mélyen beivódott hiedelme?… Egy buddhista barátom keresztény barátja — inkább kedvesen, mint malíciával — megkérdezett egy főpapot: — Eminenciás uram, tudom, hogy manapság már nem lehet szamárcsikó hátán közlekedni, mégis, hogyan kell egy Mercédeszből alázatosan kiszállni? Nagy nevetés volt a válasz. Majd a főpap: — Maga ne tudná? Maga ugyanabból a Mercédeszből száll ki, hiszen a paptársam sofőrje! Na, a főpap szépen rádublázott. De az történt, aminek kellett történnie — összeölelkeztek… Tovább a kérdésekkel: miért hiszik azt, hogy a szentmise középpontja a fennkölt prédikáció, nem pedig az úrfölmutatás önmagát némán állító, spontán státusza s pillanata? Miért nyugszik bele papságunk zöme abba, hogy a hívek túlnyomó többsége teológiában szinte teljesen járatlan, képzelgő, riadt, de tüstént kedik és „rettegve imád"? Komolyan hiszik, hogy a rettegés azonos az istenfélelemmel? Azon túl, hogy itt valójában senki se retteg… Miért nem iskola *is* a templom, s „tantárgy" a szentmise, meg a hallgatása? Miért nem lehet egyszerűen, közvetlenül s bíztatóan, de határozott követelményeket támasztva kérdezni, tanítani, szót cserélni még a legkényesebb hittitkokról is? De nem dilettáns édelgésekre ösztönözni azokat, akik eddig is a nagyobb világosságra vágytak ugyan, csak nem mertek megszólalni? Miért nem lehet igazi, személyi súlya a remekmű Crédó elmondásának? Hadarás nélkül? Miért kell korlátokat nem ismerő s túlhabzó buzgalommal értéktelenné, megszokottá, jelentéstelenné üresíteni a „szent"-et, a „dicsőség"-et, a „fölség"-et? Miért nem ta-

nulunk a leboruló, meakulpázó Tamás apostoltól; imádsága rövid, tömör, páratlanul őszinte, mély, szép és egyszerű, ennyi: Én Uram, és én Istenem! — ? Miért olyan könyvtelen a vallásos ember is ebben az elhíresült szellemi közönyben? Miért nem érti, s nem is értheti az „egyszerű" (?) hívő a misztika mibenlétét, ismerheti meg nagyjait, s tapasztalhatja, ha valamit nem „ért", azt még forgathatja magában, majd *az* megérti őt, s így akár eggyé is lehetnek — titkosan? A misztikusok, a nagy teológusok nem mindünknek éltek? Csak egyeseknek? Nem; mindünkért, s ennek oka és bizonyítéka a közös Atya maga. Ha madarak s halak figyeltek rájuk, hiányozhatnak-e belőlünk szavaik, hitük, vallomásaik, mikor a valóság az, hogy hiányoznak nekünk? Miért rendeznek egy-egy helyi ünnepségből esztrád-műsort, -előadást, nyakatekert, saját leleményű, már-már gügyögő könyörgéseket, mindenféle eszközt hordva az oltárhoz áldásért, miért tűrik, hogy csekély tehetségű emberek kérdéses dalokkal s írásművekkel szórakoztassák magukat és a közönséget ott, ahol a Legszentebb Úr újra és újra megszületik, s ahol minden talmi szót, emberi produkciót fölperzsel a jézusi mondat: Ez az én testem! — ? Miért kell űrkitöltő egyházi énekekkel okvetlenül megzavarni a szentáldozás perceit, amelyekhez csak a templomi csönd méltó; miért nem értik, hogy a beszüremlő utcai motorzaj, csoszogás, bicegő ember botjának kopogása inkább illik ide, mert a természetes környezete a természetfölöttinek? Miért a műholdakról távirányított képen, történeteken „edződött", s elsekélyesített gondolkodás, szó- és mondatfűzés, nyelv, s nyelvi ötlet bozótosán kell átgyötrődnünk keresztények között is, ahelyett, hogy a különösen szép magyar nyelv árnyalatainak gazdagságából merítenénk? Miért félnek a ragoktól? Miért nem tanulnak holtig az Evangélium neveltjei? Miért nem olvasnak a papok jól és sokat magyarul? Miért nem hangsúlyoznak magyarul? Miért nem művelődnek? Miért jó törekvés az, hogy latinul hallják a hívek, amit magyarul is alig értenek? Az értelemnek, tehát magának a tudománynak talán nincs szerepe a vallásos lélek fejlődésében? A hűség és a hagyománytisztelet miféle konzervativizmusa az, hogy az általános hittelenségben egyesek jogos, de önös antikvitás-szerelme érvényesüljön? A szupranacionális misztérium nyelvi kérdésekben volna válogatós? Aligha… Amit szeretek, amennyire lehet s tudom, meg is akarom érteni. Ha nem lehet, mert misztérium, akkor is magyarul akarom nem-érteni.

Tomáš Halik szerint vallásos ember csak szabadgondolkodó lehet, mivel Isten az ihletője, s Nála szabadabb gondolkodó nincs. Előítéleteink, beidegződésünk, múltba vágyódó nosztalgiáink, jelen iránti közömbösségünk s ihlettelen aktivizmusunk mechanikussága gúzsba köti bensőnket… Boldog, csöndes, *szegény,* hálaadó, virágszállal díszített, csillogásmentes, eucharisztikus karácsonyt kívánok mindenkinek. A kiköltekező, dínom-dánomos, házibulivá zsugorodott karácsony asztalánál a Kisded nem nagyon gőgicsélne.

VECSEI MIKLÓS

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat alelnöke

A mamrei vendégség

Több mint 20 éve foglalkozom hajléktalan emberekkel és cigány közösségekkel. Rengetegen keresnek meg segítségkéréssel. Nehezen szoktam meg, s főleg az elején okozott nehézséget, hogy gyakran el kell utasítanom embereket és kéréseket.

A fülemben motoz a mamrei jelenés a Teremtés könyvéből, ahol Ábrahám sátra előtt megjelenik 3 férfi, s ő így invitálja őket: „hozok egy falat kenyeret, hogy felüdítsétek magatokat, aztán tovább mehettek. Hiszen ezért ejtettétek útba szolgátokat."

Mi az embernek a dolga a hozzá fordulóval? Mélységes és misztikus, hogy a számtalan ember közül, aki a világon él, miért pont ők azok, akik hozzánk fordulnak bajukban és szerencsétlenségükben? Miért pont velük találkozunk reménytelen helyzetükben? Miért minket, miért engem kérnek?

Nem egyszer történt az, hogy az engem megkeresők ellenségesen távoztak, mivel nem tudtam enyhíteni a bajukon. A mamrei jelenés sietett a segítségemre abban, hogy megfelelően tudjak erről gondolkodni. Hogy minden hozzám betérőt úgy fogadjak, mint ahogy Ábrahám a három férfival teszi a sátránál: vendégként bánjak velük. A bekopogás pillanatában talán nem is tudom, hogy kérni jött, hozott valamit, vagy csak eltévedt és útbaigazítást kér. Mi gyakran — még itt a Szeretetszolgálatnál is — különbséget teszünk már az ajtóban.

Úgy gondoltuk a kollégáimmal, hogy közösen legalább az ajtónyitást melegebbé tesszük. A betérő érezhesse azt, hogy vendég, s ahogy Ábrahám: hellyel, étellel s itallal kínáljuk meg őt. Ezt a három egyszerű gesztust bárki megteheti különösebb erőfeszítés nélkül, a hozzánk betérőket egy kényelmes fotelba ültetjük, egy pohár vízzel, kávéval vagy teával kínáljuk. Sőt, megtisztelhetjük azzal, hogy a kávé tetejére hab, a csésze mellé egy kis keksz kerül, mint a legelegánsabb cukrászdákban. Legyen bármilyen nyomorult is a betérő, ha porceláncsészét teszünk elé a műanyag pohár helyett, a vendéglátásnak ez az apró gesztusa észrevétlenül is megváltoztatja a találkozás hangulatát.

Ha sikerül nem figyelni arra, hogy ki a kopogtató, milyen ruhában van, hogyan beszél, ingerült, vagy ideges, amíg várakozik, amíg eldől, hogy tudunk-e foglalkozni a sorsával, addig kényelembe helyezve vendégként ül közöttünk. A „vártak engem és kedvesen fogadtak" érzés megjelenése — még ha nem is oldódik meg élete problémája, amivel felkeresett minket — néha elég arra, hogy nem ellenségként, hanem barátként távozik tőlünk.

Ha elég bátrak vagyunk és továbbgondoljuk a mamrei történetet, látjuk, hogy Ábrahám felismeri a vándorokban az Urat. Ez persze nem olyan egyszerű, amikor egy hajléktalan emberrel, egy alkoholbeteggel, egy kimerült, életében megfáradt emberrel találkozunk.

A találkozás után történik meg a csoda, teljesedik be Isten Ábrahámnak tett ígérete, hogy Sára fogan, majd megszüli Izsákot.

Nem mindig tudjuk megoldani mások problémáit. A megoldás nem is mindig általunk születik. De egy apró mozdulattal is közvetíthetünk valamit Isten szeretetéből.

Ha a vándorban felismerjük az Urat, a találkozásból új élet születhet.

VÖRÖS ISTVÁN

Kísérlet négy szóra

(ellenség, idegen, vendég, barát)

Költő

Nekem nincsenek ellenségeim.
— Lehet-e ennél jobb?
Nekem mindenki az ellenségem.
— Lehet-e ennél rosszabb?
Lehet,
lehet. Akinek nincs ellensége,
azt nincs miért irigyelni. Arctalan:
nem jó, nem szelíd. Mert feldühít a jóság, megvadít a szelídség.
Az arcunkat az ellenségeink formálják? Látják
irigyen szépnek,
károrvendően csúnyának?
Az ellenségeink szeretnek minket, foglakoznak velünk.
Az ellenségeinknek sok mindent köszönhetünk,
legalább annyit, mint önmagunknak.

Nekem minden az ellenségem. Nekem a semmi az ellenségem. —
Ez a fokozás. A rosszabb.
És kell-e vendégelnem a semmit, barátkoznom a mindennel?
Mindennap. Soha.

Barátaim, szerettek ti engem? Olyan idegenek vagytok.
Meghívlak hát egy ismerkedési estre.
Mindenki mondja el legtitkosabb gondolatát, amit még maga előtt is szégyell!
Több kiló véreshurkát veszek a piacon. Azt sütöm ki erre az alkalomra.
A házbeliek becsöngetnek, mint a megbabonázottak.
De a barátok nem jönnek. Jöjjön helyettük más!
Jöjjön a szomszéd, neki nem is kell semmit elmondania,
mindent hallottam a falon át.
Jöjjön a rendőr,
az ellenőr,
a katona,
a politikus,
a puskás,
a parancsnok,
az erénycsősz.

Na de ők mind azt mondják, a barátaim.
Titkos gondolataik pedig nincsenek is.
Nekem viszont van egy titkos gondolatom,
szeretném, ha mindenki magán kezdené
a rendet,
a törvényt,
a katonaságot,
a politikát,
a célozgatást,
a parancsolást,
az erényességét.
És maga lenne a maga barátja,
a maga vendége,
a maga idegene
és a maga ellensége is.
A magáé — és senki másé.
A különbség, mint egy pók és a hálója,
a világ és a hálója,
a semmi és a hálója között,
kisebb az elvárhatónál.
Különbség csak egy van,
ha te én vagyok.
De ez is olyan különbség,
amire Isten azt mondja magában,
mindkettő vele azonos.

A Vigilia Kiadó újdonsága

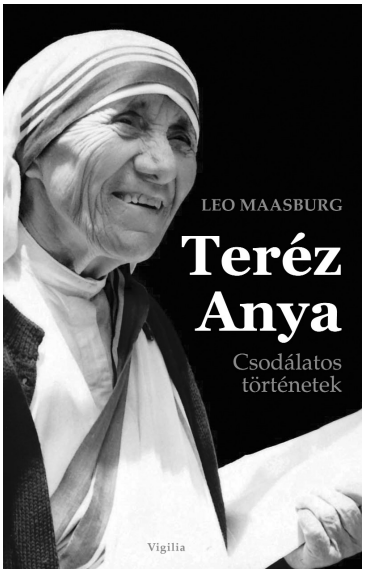

Leo Maasburg: Teréz Anya
Csodálatos történetek

Teréz Anya — közelkép egy vonzó, szellemes, humorral teli csodálatos szentről.
Egy kortárs tanúvallomása e könyv: Leo Maasburg az egyetlen német anyanyelvű pap, aki papként és útitársként sok éven át kísérte Teréz Anyát. Varázslatos történeteket mond el, amelyeket kora egyik legnagyobb egyéniségének oldalán élt át: kisebb és nagyobb csodák sorozatával. Az Isten szeretetébe vetett határtalan bizalom, a hit hegyeket megmozgató ereje és a meg nem haló remény sugárzik belőlük.
Ára: 3.200 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető
a Vigilia Kiadóhivatalban:
1052 Budapest, Piarista köz 1. Telefon: 317-7246; 486-4443
Fax: 486-4444 E-mail: vigilia@vigilia.hu

Eljöttek a pásztorok, a regösök, az angyalok

MÓSER ZOLTÁN

Nagy László karácsonyt idéző emlékei, versei

Emlékek, lélek csordák

1946-ban született Szekszárdon. Egyetemi tanulmányait az ELTE BTK magyar–történelem szakán végezte. Jelenleg a PPKE BTK-n tanít fotóelméletet és esztétikát. Legutóbbi írását 2009. 4. számunkban közöltük.

Valamikor a hetvenes évek közepén Ágh Istvánnal elutaztam a szülőfalujukba, hogy házukat lefényképezzem. Amit láttam és fényképeztem, az épp olyan volt, mint ami a *Zöld Angyal* című (1965) versben olvasható: minden lassú romlásnak indult, minden a pusztulás képét mutatta. Ez az oka, de ezt csak kevesen értik, hogy az ott készült képek sokkal többet mondanak, mint a mai, múzeummá alakított és rendbetett szülőház képe. Erről a házról írta Csoóri Sándor a következőket: „Ha valaki évekkel ezelőtt látta volna ezt az udvart, ezt a házat a romlás állapotában, és olvasta volna mellé a *Zöld Angyal*t, olyan esztétikai leckét kap a Nagy László-i teremtés természetéből, amit semmilyen egyetem sem pótol. Az omló falak s az elhagyott, üres istálló látványa máson talán csak átborzongott volna. Nagy Lászlóban egy életforma végső haláltusáját jelentette. Egy több évszázados életforma végét. Talán ha lett volna ennek a megrázó élménynek kultúrtörténeti előzménye, akár egy töredékes mítosz vagy bármi, Nagy László azt használja föl. De mivel nem volt, ki kellett találnia a felejthetetlen lényt, a *Zöld Angyal*t, aki nem csupán egyetlen falusi házat lep meg, az ő iszkázi házukat, hanem a világot."

Ez a vers akkor íródott, amikor a költő (és korosztálya) számára a „könnyek kora lejárt". Ekkor már az édesanyjuk sem lakott ott, abban a faluszéli házban, hanem a falu közepén. A kertet benőtte a burján, valóban minden zöld volt, ahogy ez természetes egy elhanyagolt kertben. A versben a kerti növények, bokrok s fák zöld színét mitikussá növesztette Nagy László, vagyis megteremtette „a fele valóság, fele álom" képeit: itt zöld az árnyék, a lakodalom, a bor, az éj, a hiúság, az agyvelő, az ifjúság hattyúi, a disznók és a kocák, az apró üstökösök, sőt még a levegő is zöld, és a vers is az. „Mindenre kiterjedő zöld invázió ez" — írja Görömbei András. Ennek a „zöld roham"-nak az allegóriája a Zöld Angyal, aki „zöld martalóc s primitív maskara egyben". Pusztulást teremt és reményt hoz egyszerre.

Nyilván bizonyítanom kellene, de csupán a megérzésemet írom le, hogy Juhász Ferenc ekkori (nagy) versei[1] és Kondor Béla angyalos képei nélkül ez a vers nem, vagy nem így született volna meg,

[1] A *Tenyészet szomorúság* című versében Juhász Ferencnél a krumplibokor „zöld ravatal", és zöld a szerelem, de ezek metaforák, és így mások, mint a *Zöld Angyal* mitikus lényei és teremtményei. Egy későbbi versének utolsó sorában egyértelmű, hogy a zöld szerelem = ifjúság.

ahol „a végső sujtás után a föloldozást a Zöld Angyal hozza". Az ősi mítoszok ilyenek: azok a lények nem jók vagy rosszak, hanem egyszerre jók és rosszak, vagyis tudnak használni és ártani is. Ilyen az angyalok „rokona" közül a *tündér* is.[2]

Csoóri Sándor egy másik írásában is felbukkan a *tündérkedik* kifejezés: „A *Zöld Angyal* hőse nem a Zöld Angyal, hanem Nagy László. Ő éli át, ő látja, ő szenvedi, ő tündérkedi végig a versben elszabaduló végzetet."

A verset részletesen elemzi Görömbei András,[3] ezért erről hosszabban nem szólok, viszont röviden elbeszélem azt a váratlan élményemet, amiért kitértem erre a versre is. Egy gömöri, gesztetei asszony által dúdolt énekek és emlékezések szövegeinek szerkesztésére kért fel a gyűjtő, a Nagymegyeren élő Ág Tibor. Mivel írtam egy könyvet a karácsonyi szokásokról, énekekről és hagyományokról, ezért jól ismerem az ünnephez kapcsolódó hiedelmeket. De itt egy olyan emlékkel találkoztam, amelyet sehol, egy gyűjtőnél sem olvastam, s amely egyből Nagy László angyalát juttatta eszembe. A karácsonyi böjt kapcsán egy különleges *zöld tyúk*ról mesélt az adatközlő, Motyovszky Józsefné, született Kovács Terézia:

„Karácsony böjtyin egész nap nem szabad vót ennyi. Nekem édesanyám mindig úgy monta, hogy nem szabad ennyi, maj este mellátod a zöd tyúkot az asztal alatt. Nem is ettem. Dehogy eszek, akkor nem látom meg a zöd tyúkot. Mondom má estefele édesanyámnak: Éesanyám, jaj de éhes vagyok, aggyon má valamit. Maj vacsorakor. No vacsorakor nézem má a zöd tyúkot, hát má karikát hányt a szemem, láttam én má a zöd tyúkot is az éhségtű."

Nemcsak a zöld szín fontos, hanem maga a mitikus lény. Honnan lépett elő, elénk? Ahonnan a Zöld Angyal. Nagy Lászlóval szólva a lélek, a lelkünk csordáiból.

Rege és játék karácsonykor

A Tiszatáj 2005. 7. számában írtam is egy hosszabb tanulmányt, amelyben összehasonlítottam József Attila és Nagy László regösénekét. A *Rege a tűzről és jácintról* című hosszú-énekben szereplő regéről röviden és összefoglalóan itt csak annyit, hogy Nagy László versének rímképletét és szótagszámát felvázolva arra a következtetésre jutottam, hogy bár ismerte a regölést és gyűjtött is a falujában regösséneket, az ő „betétdala" kanásztánc ritmusú vers,[4] s így akár el is táncolható! Meglepő a formák és variációk gazdagsága, az egyezések, de a hasonlóság is! Így s ezzel a regösénekkel — Vargyas Lajost idézve — „igen régi (talán a legősibb) dallamtípusig tudtuk visszavezetni a kanásztánc ritmusjelenségeit. Mindenképpen olyan primitív formáig, ahol a kötetlen szabadságból alkalom szerint alakul ki ez a forma, mint a ritmusérzéknek tetsző, könnyű és arányos képlet."[5]

Nagy László *Regé*je komoly és vidám: vagyis kanásztánc és regösének együtt s egyszerre. Annak emlékével, érzetével, múltbéli kiterjesztésével.

[2]Erről részletesen lásd Móser Zoltán: *Jelek és ünnepek.* Fekete Sas Kiadó, Budapest, 1994, 18–22.

[3]Görömbei András: *Nagy László költészete.* Magvető, Budapest, 1992, 243–249.

[4]Erről és mások véleményéről lásd Görömbei András: i. m. 152–153.

[5]Vargyas Lajos: *A magyar vers ritmusa.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1952, 86.

Azért idéztem ezt a néhány mondatot régi írásomból, mert a véletlennek köszönhetően Nagy László egy másik verse kapcsán újra valami hasonlóról szólnék. A *Regé*hez hasonlóan ezt is a karácsony ihlette, s ezért annak a párja: az 1954-ben született vers — címe szerint is — játékra, refrénje pedig táncra utal. De milyen táncra? A válasz előtt érdemes felidézni az egész verset.

Nagy László: *Játék karácsonykor*

Bárd az ég is, meg-megvillan,
lelkeket irtana.
Hamuszürke vatelinban
jajgat a kisbaba.
Csöpp ujjal az arany-lázas
tornyokra rámutat.
Anyja előtt bezárták az
urak a kapukat,
döndödi dön
döndödi dön.

Gyenge arcát üti-veri
a havas zivatar,
ha a telet kiheveri
mit akar, mit akar!
A kis istent mi megszánjuk
emberek, állatok,
kályhácskája lesz a szájunk,
szedjétek lábatok,
döndödi dön
döndödi dön.

Könnye van csak a mamának,
az csorog tej helyett.
Soványkodó babájának
tejecskét fejjetek.
Hallgassuk, a csuda üveg
harmatot hogy csobog,
szívet nyomni kell a süveg,
megszakad, úgy dobog,
döndödi dön
döndödi dön.

Vércsöpp fut a jeges égre,
bíbor-gyöngy, mit jelent?
ÜI Heródes gyihos ménre,*
gyilkolni védtelent.
Fodros nyerge vastag tajték,

*gyihos = dühös

kígyó a kengyele,
beledöbben a sok hajlék,
ádáz had jár vele,
döndödi dön
döndödi dön.

Megmenekül, úgy remélem
a fiú, a fiú,
kívánjuk, hogy sose féljen,
ne legyen szomorú.
Vígadjunk, hogy enni tud a
rongyosok új fia, —
kerekedjék, mint a duda,
orcája dundira,
döndödi dön
döndödi dön.

Magamnak azt írtam fel, hogy „láttató vers". Mert nemcsak elmesél, de láttat és mutat: láttatja a betlehemeseket, akik itt vannak a versben, de ugyanakkor ott vannak a szobában. Utal a bibliai történetre, karácsony éjszakára — töredékesen és játékosan.

Vadai István elemzéséből idézek: „A *Játék karácsonykor* a betlehemi történetet, Jézus születésének eseménysorát eleveníti fel. A történet szerint Mária és József nem kaptak szállást Betlehem városfalain belül, így egy istállóban szálltak meg. Itt, egyszerű környezetben, a jászolban születik meg a kis Jézus, az istállóban lévő állatok veszik körül, s pásztorok érkeznek a köszöntésére. A vers kitér a betlehemi gyerekgyilkosság mozzanatára is. Heródesnek, a zsidók királyának korábban a három napkeleti bölcs megjövendölte, hogy Betlehemben fog megszületni a zsidók új királya. Heródes féltette a hatalmát, ezért minden két évnél fiatalabb gyermeket megöletett, Józsefnek és Máriának menekülnie kellett a kisdeddel. Egyiptomban húzódtak meg Heródes haláláig."[6]

[6]Lásd a Tiszatáj 2000. 12. számának mellékletében.

A jól ismert bibliai történet mozzanatai közül a vers első versszaka azt ábrázolja, hogy a Szentcsalád a városfalakon kívül reked. Így a karácsonyi ünnepkörben a nem is olyan rég még ismert *szálláskeresés* szokásra utal.

A betlehemezés egyes jeleneteit gyakran önállósulva, külön szokásként adták elő. Így például a szálláskeresést az advent időszakában. A szálláskeresés mint a paraszti ájtatosság egyik megnyilvánulása *Szentcsaládjárás*ként, más néven *szentcsaládkilenced*ként ismert a magyar nyelvterületen. A középkori karácsonyi játékoknak egyik, részben önállósult provence-i mozzanata volt Mária és József szálláskeresése: a kovács nyomorék leányának csodálatos gyógyulása, amelyet az Anasztázia-legenda is ihletett.

A szálláskereső Szent Család tiszteletére kilenc család összeáll, hogy kilenc napon át, december 15-étől karácsony estéig naponta fel-

váltva a Szent Családnak, illetőleg a Szent Családot ábrázoló képnek szállást adjanak. A képet a rendező énekes asszony vagy maga hinti meg szenteltvízzel, vagy pedig a pap áldja meg. A soros családban már kész a házi oltár égő mécsessel vagy gyertyával, ahol rendesen a többi családok is összegyülekeznek, amikor esti Úrangyalára harangoznak. Amikor a szentkép az új családhoz érkezik, letérdel a ház népe, miközben megfelelő szövegezésű imádságokat mondanak. A képet a házi oltárra helyezik, meggyújtják előtte a mécsest, amely mindaddig ott ég, amíg a képet másik családhoz nem viszik. A szentkép előtt rendesen ájtatosságot is szoktak végezni; a lorettói litániát, Szent József vagy Jézus Szíve litániáját, majd felajánlják az egész családot a Szent Család oltalmába. Közben természetesen énekelni is szoktak megfelelő énekeket. A házbeliek napközben is föl-fölkeresik a képet, hogy rövid fohászkodással üdvözöljék. Ilyenkor rendszerint valami szegény gyermekes családot meg is szoktak ajándékozni, mintha a Szent Családnak adnák. A kilencnapos ájtatosság után a kép vagy a templomba, vagy valami jámbor lélekhez kerül, aki jövő adventig vigyáz rá.[7]

Alapjában véve a szálláskeresés az egész ország legtöbb helyén csaknem egyezik, ami Bálint Sándor szerint azzal magyarázható, hogy gyakorlói ragaszkodnak a ponyvairodalomhoz, a maguk nyomtatta vagy kézzel írt imafüzetekhez.[8]

A székely betlehemes játékok alaptémája szintén a szálláskeresés motívuma. Ezekről tudjuk, hogy bizonyítottan az egyházi liturgia részei voltak, egyes falvakban még most is szerves részét képezik a karácsonyi szentmisének. A templomban felnőtt emberek betlehemeznek, arcukat fekete állatbőr-álarccal takarják.

A szálláskereső jelenetre építő betlehemes játékokra jellemző a sok szereplő. Az angyalok és a pásztorok mellett megjelenik József és Mária, a három király (Gáspár, Menyhért, Boldizsár), vagy megszemélyesített formában (fehér, zöld és piros király) zsidó, ördög. Ez utóbbi bár néma, szöveg nélküli figura, nagy népszerűségnek örvend a háziak körében.[9]

A hagyományra nagyon jellemző, hogy Székelyföldön a betlehemet nem gyermekek járják, hanem meglett emberek: legények, sőt házas férfiak, akik a játékot kellő komolysággal, liturgikus szolgálat igényével adják elő. Az ország más részein nem a Székelyföld középkorig visszanyúló liturgikus ihletettsége, misztériumjátékok elnépiesedett helyi hagyományvilága, hanem mára barokk érzelmesség jellemzi.

Nagy László versének második és harmadik strófájában a befogadott szentcsaládra utal. Itt az istállóbeli környezet rajzolódik ki, ahogyan az állatok szájától melegszik a kisded. A negyedik versszak a Heródes-történetet eleveníti fel, az ötödik pedig azt a reményt fejezi ki, hogy Heródes gyilkos szándéka nem teljesül be.

A Heródes-jelenetet, játékot, amely a betlehemezés része lehet, vízkeresztkor külön szokásként adták elő.[10] Ebben a jelenetben a napkeleti bölcsek találkoznak Heródessel, majd az angyallal, aki figyelmezteti

[7]Bálint Sándor: *Karácsony, húsvét, pünkösd.* Szent István Társulat, Budapest, 1976, 47.

[8]Csáky Károly: *Katalin-naptól Gergely-napig.* KT Kiadó, Komárom, 2005, 64–65.

[9]Nagy István: *Hopp Istók, jó estét…* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2001, 12–14. Vázlat a szokás kialakulásának, terjedésének történetéről.

[10]Móser Zoltán: *Névviseletek I.* Pro-Print, Csíkszereda, 2008, 97–128.

a bölcseket, hogy kerüljék el Heródest. A napkeleti bölcsek látogatását mutatja be Jézusnál, és Heródes haragját, esetleg a betlehemi gyermekgyilkosságról is szól. Egy részt idézek a bajai Heródes játékból.

MIND *(recitáló hangon szavalnak)*:
Három királyok messze földről ide érkeztek.
Gáspár, Menyhért és Boldizsár kérdezősködtek:
(Folytatólag éneklik a „Három királyok napján" dallamára):

Hol van zsidók királya,
Mert megjelent csillaga?
Betlehemben találják,
Kis Jézust körülállják.
Szép jel és szép csillag.
Szép napunk támad,
Szép napunk támad.

SZERECSEN KIRÁLY *(szaval)*:
Ki vagyok, mi vagyok, szerecsen király vagyok! Ne csodáljátok, hogy ilyen fekete vagyok, mert én messzi útról, napkeletről jöttem és a napnak égő sugaraitól megfeketedtem. Feketeországban születtem.

HERÓDES *(szaval)*:
Ki vagyok, mi vagyok, Heródes király vagyok! Ne csodáljátok, hogy ilyen veres vagyok, mert én háromszázhatvanöt kisdedet megöltem és azok vérében meghemperegtem.

SZERECSEN KIRÁLY:
Mit hetvenkedsz, te Heródes király, mikor háromszázhatvanöt kisdedet kardodra fűztél és annak vérében megveresedtél?
(Kardjaikat többször dühösen összeverik, majd feltartják keresztbetéve és így állnak farkasszemet nézve. Közöttük látszik kissé hátrább az Angyal. Nagy hévvel éneklik):

Heródes király, ne oly kevélyen!
Fegyveres néppel az Isten ellen!
Hogy megöli egek urát,
bűnösöknek Megváltóját![11]

[11]Volly István: *Népi játékok.* Budapest, 1941. II. 85–87.

A betlehemes játékaink középpontjában a pásztorok állnak. A pásztorjátékok a bibliai történetet, Krisztus születésének hirdetését dolgozzák fel. A történet a nép elképzelésében megelevenedik, telítődik több tréfás történettel, és kiegészítődik más szereplőkkel. A játék központi figurája a süket, nagyothalló öregpásztor (öregapó, bapó), akinek tréfás félreértései a játékok humorának állandó forrásai.

Játék volt a betlehemezés Felsőiszkázon is, ahogy a vers címe is mondja, és ahogy erről Ágh István is vall: *De jó volt játszani! Játékaink*

legszebbjei — a lucázás, pásztorozás, betlehemezés, regölés, újévi korbácsolás, háromkirályozás — hol vannak már? (…) Karácsony táján a fácán-pecsenyés, őzcombos, vaddisznótarjás, tárkonyillatos, cinkupás palotatermektől távol kívánt a szegénység bő termést, elviselhetőbb életet magának: „Bort, búzát, békességet!" Boldog vagyok, hogy üzenetüknek nem lettem híjával.

Szilveszter után készülődtünk a háromkirályozásra. Magunk is kicsi királyok. Vízkeresztre papírsüvegeket ragasztottunk, férceltünk, nem királyi koronákat, inkább a püspökök fejfedőjéhez hasonlatosat, sztaniol- és krepp-papír díszűt. Menyhárd királynak faugrató csillag volt a kezében. Szerkezete nagy kézügyességre vallott, én sohasem tudtam megcsinálni. Az egymásra szerkesztett összehúzható és kiugratható lécecskék végén a csengős betlehemi csillag. S mikor rákerült a sor a „Szép jel és szép csillag, szép napunk támad, szép napunk támad" dallamára, a csillag csöngölőzve kilökődött. Boldizsár király nem mázolta be magát korommal, mégis ilyent beszélt: „Én Boldizsár királ vagyok. Messzi földről jöttem. De azt meg ne csodálják, hogy így megfeketedtem, mert én Krisztus urunk tüzében születtem, kívül is, belül is feketére égtem." Mindig kívántunk valami jót a ház gazdájának, asszonyának. És bolondoztunk. Bolondozásaink csúcsa a lucázás és a pásztorolás volt. Luca napján telehintettük az utcát, az udvart, folyosót, konyhát szalmával. „Luca, Luca, kitty-kotty, tojjanak a tíktyok százat, ezeret, minden napra eleget." Ősi babonasággal olvastuk rá a háziakra jókívánságainkat.

A karácsonyi pásztorolókról (pásztorjáték, dunántúli betlehemes játék) pedig azt írta, hogy éppen olyan zajos volt, akár a lucázás. *Nem kérdeztük, szabad-e. Karácsony estéjén fölkötöttük kócszakállunkat, felvettük kifordított kucsmánkat, bekecsünket, derekunkra madzagot kötöttünk, akácfa durungunkra láncot szögeltünk, kinyitottuk az ajtót, és behasaltunk a karácsonyfa alá. Kócszakállunkon átkiabálva hadartuk a mindenkinek ismerős mondatokat. Nem kellett érthetően, úgyis tudták a háziak. A macskák fölmenekültek az ágyra, a kisgyerekek visítoztak, az öregek mosolyogtak. Még ki is javítottak bennünket, ha eltévesztettük. Hárompásztorok voltunk, a későbbi háromkirályok. A legjobb barátok. Amikor az öreg, a harmadik pásztor fölállított bennünket a „Keljetek föl, pásztorok, pásztorok, nagy örömet mondok" dallamával, elmeséltük vágyas álmainkat olyan hosszú kolbászról, aminek egyik vége a Tiszába, másik a Dunába ért. Tele volt az az álom hatalmas sonkával, szalonnával, rengeteg borral.*

Aztán csörgettük láncos botunkat, körbe járva: „Hurka, kolbász, szalonna, ha az asszony nyújtana, pásztoroknak jó volna. Egy kulacs bor melléje, ha a gazda töltene, pásztoroknak köllene." A legendák juhászaiból elevenedtünk meg.[12]

[12] Ágh István: *Üres bölcsőnk járása.* Móra, Budapest, 1979, 214–216.

Ajándék dudaszó

Térjünk vissza a vershez, és arról a meglepetésről szólnék, ami a vers refrénje kapcsán ért. Ha ide másolom a Somogy megyei Gálosfán száz évvel ezelőtt lejegyzett betlehemes szövegének egy részletét, mindenki rögtön felismeri a refrén azonosságát.

Három pásztor *(énekel „Nosza pásztor társim" dallamára):*

Nosza, Margit asszony,
Kelj föl az ágyadból.
Költsd föl szolgálódat
Az ő mély álmából.
Almát, diót, szilvát,
Mézet egy pohárba,
Egy csutora jó bort,
Az nem vesz itt kárba.

(Körben táncolnak s botjaikat a földhöz verik. Közben a duda-hangot utánzó mondókát ritmikus, éneklő hangon, a verseket pedig „Mennyből az angyal" dallamára mondják):

Düne, düne, jó dödölle,
A mi kedvünk nagy öröme!
Ha a gazda jó bort adna,
Nem adnánk a vén Dadónak.
Döndödi, döndödi, döndödi dön,
Döndödi, döndödi, döndödi dön!

Jutka, Marinka,
Sör, bor, pálinka
Ölég van, ölég van!
Egyet ihatnánk,
Úgy mulathatnánk
Mindnyájan, mindnyájan!
Döndödi, döndödi, döndödi dön,
Döndödi, döndödi, döndödi dön!

Te borzas Berci,
Ne távozz messzi,
Fogj bárányt, fogj bárányt:
Fogd meg a szarvát,
Kösd meg a lábát
Egyaránt, szaporán!
Döndödi, döndödi, döndödi, dön,
Döndödi, döndödi, döndödi, dön!

Fújd fel te, Palkó,
Szép öcsém, Jankó,
Dudádat, dudádat!
Vesd a válladra,
Görbe hátadra
Subádat, bundádat!
Döndödi, döndödi, döndödi, dön,
Döndödi, döndödi, döndödi, dön!

Dícsértessék a Jézus Krisztus! *(Énekszóval távoznak)*[13]

[13]Gálosfa, Somogy megye, Trahalka Imre szöveggyűjtése. Sebestyén Gyula: *Dunántúli Gyűjtés.* 1906, 46. Dallam: Galambok, Zala megye 1935. Volly István gyűjtése.

Vagyis dudautánzatról van itt szó, és Nagy László versében is ezt kell oda képzelni. A pásztorok és a duda karácsony böjtjének szokásaihoz, illetve az éjféli mise liturgiájához valamikor a pásztorok tiszteletadása is hozzátartozott. Az 1767-ben kiadott gyöngyösi két pásztormise liturgikus szövegei közé magyar nyelvű betlehemes énekek vannak iktatva. A második miséből idézzük az *Agnus Dei* részt követő magyar éneket:

Istennek báránya,
Egeknek adománya,
Juhoknak jó telet,
Adjál sűrű tejet.
Farkasoktul tartsd meg,
Bárányokkal áldd meg,
Hidegben ápolgasd,
Szelekben takargasd.
Dana, dohom,
Te békességet adj ma.
Dona nobis pacem,
Mi kérünk Téged szépen,
Dona nobis pacem,
Üdvözíts minket szívesen.
Dona nobis pacem,
Dona, danana, dona, danana,
Dona, danana,
Mert ez bizony jó volna. (stb.)

Nyilvánvaló, hogy e barokk pásztormisének középkori templomi előzményei is voltak — írja Bálint Sándor, és hozzáfűzi: népi utóéletükről azonban sok ismeretünk van. Így még a múlt században is a Szeged-felsővárosi minorita templomban mise után nyomban csodálatos alakok dülöngéltek a szentélybe. „A felsőtanyai mezőkről, havas legelőkről jöttek a karácsony éjféli szent misére ezen küldöttek. Virágokkal varrott subájukat szőrével fordították kifelé. Hájjal kent zsíros hajuk a subára omlott. Kampós botjuk kopogott a templom kőpadlóján. A birkabőrsüveg alól vihartól cserzett magyar arcok tekintettek szét. A felsőtanyai juhászok voltak ezek. A pásztorok karácsonyi adózását szállították be a Jézuska bölcsőjéhez. Jancsika bojtár vezette a hófehér báránykát és a mekegő kis gedácskát. A minorita páterek fráter szakácsa a sekrestyeajtóból leste őket. Vajon lészen-e olyan kövér az ajándék, amilyen a tavalyi karácsonyi bárányka és gedácska volt?

A juhászok pedig dudaszó mellett énekelték karácsony éjszakai alkalmi éneküket. Az orgona búgását túlsivította a mekegő duda, s az egész felekezet együtt énekelte a juhászok egyszerű énekét. Most

a tömjén bódító nehéz illata helyett a pusztai széna jó szaga érezett a subákról. Dudakíséret mellett énekeltek. (…)

Sírt a bárányka. Mekegett a gedácska. Sikoltoztak a dudák. Nosza zengett az ének is. Hajlongtak a kifordított subás pásztorok és a kegyes öregasszonyok karikában forogtak a templomban a szent öröméjszakán, hogy jászolban Jézuska született…"[14]

[14]Móricz Pál: *Régi szegediek karácsony éjszakája.* Szegedi Napló, 1904. 314. sz.

Apátfalva (Csongrád) egyházi följegyzései között olvassuk, hogy a pásztorok és juhászok kérésére a plébános 1872-ben megengedte, hogy a pásztorok miséjén az ő rendes viseletükben ismét megjelenhetnek. A jozefinista pasztoráció ezeket a tisztes múltú hagyományokat kitessékelte a templomból, de megörökítésük eszébe sem jutott. Töredékesen, laicizálódott formában itt-ott még századunkat is megérték. Így Tápén máig elvárják a kántortól, hogy mise alatt dudaszerű futamokat szólaltasson meg az orgonán. Ezt Lápafőn és Karádon hallotta még a népdalgyűjtő Olsvai Imre is, aki később fel is vette az orgonista dudajátékát.[15] „Régebben az éjféli mise alatt olyan nótákat énekeltek, melyekre táncolni is lehetett volna, az orgona meg úgy szólt, mint a duda."[16]

[15]Hangzó anyag: *Magyar Népzenei Antológia III.* 2. lemez 4/5.a. Karád, 1967.

[16]Manga János: *Ünnepek, szokások az Ipoly mentén.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1968, 25–28.

Prohászka Ottokár naplójában olvassuk, hogy az egyik somogyi uraság egyik „őspásztora" karácsony éjjel a nagy akolban, és a vele egy tető alatt lévő istállóban istentiszteletet szokott tartani a jószágokkal együtt. Oltárt készített, lámpát gyújtott. Odajöttek ilyenkor a juhászok, bojtárok, cselédek. A pásztor valamilyen imádságokat mondott: egyszerre bőgni és bégetni kezdtek az állatok. „Már csak hárman vagyunk őspásztorok" — mondta a somogyszéplaki ember. Prohászka hozzáfűzi: *multa sunt in mundo, quae non sunt in libris*! = sok minden van a világban (világon), ami nincs benne (ami nem található meg) a könyvekben.[17]

[17]Pohászka Ottokár: *Soliloquia.* Budapest, 1922. I. 275., II. 68.

Igen, sok minden van a világon, a hagyományban, amire már alig emlékszünk. De Nagy László versében még emlékszik, fűzöm hozzá, s ezért szinte „néprajzi adat" ez a karácsonyi vers. Én látom a betlehemes játék pásztorait, hallom éneküket, ahogy a *Menyből az angyalt* idézik, és járják örömtáncukat, a dudát utánozva, régi emléket idézve.

Ez a vers 1954-ben íródott.[18] Közben elmúlik két év — két kegyetlen és tragikus év —, és *a falak négyszögében, a jövő vacogásában* és *vak remények* közben megszületett az 1956-ot idéző *Karácsony, fekete glória* című Nagy László-vers. Itt nincs tánc, nincs ének, csak egy halk angyali sóhaj, szintén a betlehemes játékokból származó „glória".

[18]A vers, a refrén kivételével, szintén kanásztánc ritmusú vers: négyes ütemezésű, 4/4/3/3-as szótagszámú, mint a jól ismert *A csikósok, a gulyások…* kezdetű dudanótánk.

SOMMAIRE

ATTILA PUSKÁS: Stupeur de Noël – notes sur la marge du prologue de l'Évangile selon Jean
FR. JOHN, TAIZÉ: Amis de tout le monde
■ Poème d'Ágnes Nemes Nagy
ZOLTÁN MÓSER: Souvenirs et poèmes sur Noël par László Nagy, poète hongrois

Ennemi – inconnu – hôte – ami

Réponses de personnalités de la vie culturelle hongroise à l'enquête de Vigilia

INHALT

ATTILA PUSKÁS: Betroffenheit zu Weihnachten – an den Rand des Johannes-Prologs
FR. JOHN, TAIZÉ: Freunde aller
■ Gedicht von Ágnes Nemes Nagy
ZOLTÁN MÓSER: Erinnerungen und Gedichte von dem ungarischen Dichter László Nagy über Weihnachten

Feind – Fremder – Gast – Freund

Antwort auf die Umfrage der Vigilia bei bedeutenden Persönlichkeiten aus dem ungarischen Kulturleben

CONTENTS

ATTILA PUSKÁS: Christmas Shock – a Note to the Prologue of John
FR. JOHN, TAIZÉ: Friends of All
■ Poem by Ágnes Nemes Nagy
ZOLTÁN MÓSER: Memories and Poems about Christmas by the Hungarian Poet László Nagy

Enemy – Stranger – Guest – Friend

The Answers of Outstanding Hungarian Personalities to the Inquiry of Vigilia

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ
Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA
Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ
Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA
Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Veszprémi Nyomda Zrt. Felelős vezető: Fekete István vezérigazgató
Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48. Internet cím: http://www.vigilia.hu; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekkszámla száma: OTP. VII. ker. 11707024–20373432. Előfizetési díj: 2011. évre 4.800,– Ft, fél évre 2.400,– Ft, negyed évre 1.200,– Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 15.000, – Ft/év vagy 95,– USD illetve ennek megfelelő más pénznem/év.
SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 450 Ft

VIGILIA

Minden kedves Olvasónknak áldott Karácsonyi Ünnepeket kívánunk!

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- A bátorságról
- Mai viták az istenkérdésről
- Az iszlámról
- Hankovszky Tamás, Kézdy Anikó, Makai Péter és Edith Stein tanulmánya
- Csarnai Attila, Halmai Tamás, Jász Attila, Jean Portante, Turczi István, Vasadi Péter, Villányi László és Vörös István írása

A folyóirat megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

9 770042 602005 10012